

MAJOROS PÁL¹, KOVÁCS RÉKA²

**AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KÍNA
KAPCSOLATAI
AZ EZREDFORDULÓN**

1. BEVEZETÉS

A világgazdaság erőit az ezredfordulón három uralkodó pólus köré szokás csoportosítani: Nyugat-Európa, Észak-Amerika, és Ázsia csendes-óceáni területére. A világban folyó globalizáció kiteljesedésének előfeltétele, hogy ez a három régió egyenként külön és együtt koncentráltan is vállalkozzon, lépjen föl politikai és gazdasági szinten egyaránt (különösen igaz ez a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények után). A csendes-óceáni, a távol-keleti régió a jövő kulcsa lehet az Európai Unió fejlődésében. A régióban először az 50-es évek közepétől a ma már gazdasági nagyhatalom Japán kezdett nagyon gyors, 10%-ot meghaladó növekedésbe. A 60-as évek végétől követték Japánt az ún. első körös fejlődő országok (köznapi kifejezéssel a Tigris-országok, vagyis Dél-Korea, Hongkong, Tajvan, Szingapúr), majd a 80-as évektől a második körös fejlődők (a kis tigrisek, többnyire az ASEAN-tagországok), majd a 80-as évek második felétől Kína. A térség nem véletlenül került a fejlett országok, köztük az EU figyelmének központjába. A világ tíz leggyorsabban fejlődő országa közé hét a dél-kelet ázsiai régióból került, és bár átmenetileg kikerültek innen (Kína kivételével) az 1997. évi távol-keleti valutaválság következményeként, de már 2000-ben több ország újra bekerült a

---

¹ Tanszékvezető főiskolai tanár, BGK Külkereskedelmi Főiskolai Kar Világgazdaságtan tanszék.

² A Külkereskedelmi Főiskola 2000-ben végzett hallgatója. Témavezetői: Majoros Pál és Mészáros Klára.

leggyorsabban fejlődők közé. A térség piacként nagyon komoly potenciált hordoz: a fogyasztói kereslet struktúrája átalakulóban van, s egyre jobban hat rá a globalizáció, s a lakosság megtakarítási hajlandósága mind régebben, mind az ezredfordulón nagyon magas. A régió a fejlett világ érdeklődésének központjába került, és az Európai Unió és Ázsia viszonyára egyre inkább a kölcsönös érdeklődés és érdekelttség a jellemző¹.

A régióba növekszik a tőke-beáramlás (bár több távol-keleti ország megjelent a tőkeexportőrök között is), s az elengedhetetlen technikai modernizációban, az infrastrukturális beruházások kivitelezésében jó eséllyel indulnak a nyugat-európai cégek is. Vonatkozik ez az első és a második körös országokra, valamint a régióban a lakosság száma, területi nagysága és politikai befolyásoló ereje miatt kiemelt Kínára is. A térség vezető gazdasági hatalma Japán, s az EU ezt a vezető szerepet nem képes átvenni, de aktív ázsiai jelenlétével mérsékelheti a japán és az amerikai dominanciát.

Az ázsiai országok társadalma, felépítménye sok szempontból eltér az európai modelltől, s az országokban ritkán beszélhetünk a jóléti állam vívmányairól (társadalombiztosítás és szociális háló). Az országcsoport fejlődése az ázsiai és nyugati értékeket egyaránt tartalmazó különutas felemelkedést mutat be.² A régió országainak komparatív előnye az európai szinthez képest alacsony munkabérekéből és a termelési költségekből adódik. Ezen országokban a törvényes munkaidő jóval hosszabb, mint az EU országaiban, s a beáramló fejlett technika – párosulva a képzett, de olcsó munkaerővel – hallatlan dinamikus fejlődést eredményezhet.

Az Európai Uniónak megerősödésével párhuzamosan nő a befolyása a délkelet-ázsiai térségben is. Az elmúlt években egyre erőteljesebb törekvések mutatkoznak a Kínával kapcsolatos egységes fellépés megteremtésére az Unión belül. Az utóbbi évtizedekben Kína világgazdasági szerepének növekedése egyértelművé vált, s világpolitikai szerepe – biztonságpolitikai súlyának gyarapodásával párhuzamosan – egyre erősödik. Az EU szerepének növekedése Kína számára is stratégiai kérdés: ellensúlyozni az Egyesült Államok és Japán befolyását a térségben és a világban.

A kínai gazdaság „menetelt” az elmúlt másfél évtizedben: a gazdasági növekedés üteme 1985 és 1996 között meghaladta az évi 10%-ot, s az 1997. évi válságot követően sem csökkent 7% alá. 1997-ben a világ tizedik exportőre volt úgy, hogy exportjának értéke alig maradt el az 1997. július elsején az anyaországhoz visszatért Hongkong teljesítményétől. A két – ma már egy – állam közös exportteljesítménye közel 400 Mrd USD, s ezzel jelentősen megelőzi az ötödik helyezett Franciaországot, s negyedik a listán az Egyesült Államok, Németország és Japán mögött. Kína a közvetlen külföldi működőtőke-befektetések második legfontosabb célországa (az USA előzi meg, de a nettó tőkebeáramlást tekintve már Kína vezeti a listát): 1993-tól minden évben meghaladta a Kínába irányuló működőtőke mennyisége a 30 Mrd USD-t, sőt több évben a 40 Mrd USD-t is. Az arányokat jól

---

¹ Hernádi A.: Európa távol-keleti kitérőkkel, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások sorozat, 86. szám, 1997. április.

² Mészáros K.: Távol-keleti kihívás – súlyponteltolódásokkal, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások sorozat, 99. szám, 1997. november.

mutatja, hogy a tőkeáramlás nagysága alapján összeállított tízes listán a Kínát követő nyolc államra összesen jutott ennél valamivel több.¹

Fontos-e az Európai Unió számára Kína? Kína minden gazdasági erőközpont számára fontos. Egyrészt természetesen a potenciális piac miatt. Másrészt azért, mert a világ biztonsága (avagy az üzlet biztonsága?) mindennél fontosabb. Kína atomhatalom, amelyben sajátos kettősség figyelhető meg: egyfelől társadalmi-politikai oldalról szocialista országnak vallja magát, másfelől gazdasági rendszerében egyre erőteljesebben jelennek meg a piacgazdasági elemek. Olyan diktatórikus országról van tehát szó, amely a fejlett világ politikai és emberi jogi normáit egyelőre nem óhajtja átvenni, ugyanakkor nyitott annak gazdasági törvényei iránt. A változások persze itt is elkezdődtek: a TENG HSZIAO-PING nevével fémjelzett 1978-1997, ill. az azt követő, CSU ZUNG-CSI nevével összekapcsolt időszakban lényeges változások kezdődtek, de a rendszerváltás kritikus szintjét meg sem közelítették.

2001 júliusában a Nemzetközi Olimpiai Bizottság döntést hozott arról, hogy 2008-ban Kína rendezheti a nyári olimpiai játékokat, s Kína e sorok megjelenésével egy időben (2001. ősz) válhat a WTO tagjává. Ezek eredménye lesz vélhetően a tovább növekvő tőkebeáramlás, ill. az, hogy a világ sokkal jobban oda fog figyelni az emberi jogok terén elért eredményekre.

Gazdasági megközelítésből vizsgálva a gazdasági erőközpontok kapcsolatait, kiindulópontul az szolgált, hogy a harmadik évezredbe átlépve azok a vállalatok érezhetik jól kondicionáltnak világszerte helyzetüket, amelyek a kínai, ill. ázsiai piacokon is növekvő súllyal vannak (lesznek) jelen, úgy, hogy versenyképesek tudnak maradni. A kereskedelmi kapcsolatokról a hangsúly egyre inkább áttevődött a beruházásokra, a működőtőke-exportra. Ebből a megközelítésből vázoljuk fel az európai országok kapcsolatait, lehetőségeit a piacon, különös tekintettel Németország eredményeire.

2. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KÍNA KAPCSOLATAINAK TÖRTÉNETE

2.1. A kapcsolatok kronológiája²

- 1949. október 1. A Kínai Népköztársaság (KNK) kikiáltása. Tajvanon létrejön a Koumintang vezette Kínai Köztársaság.
- 1966 MAO CE-TUNG kezdeményezésére megindul a „nagy proletár kulturális forradalom”.
- 1971 Kína az ENSZ tagja lesz.
- 1975. május: Hivatalos diplomáciai kapcsolatfelvétel az Európai Közösségek és a Kínai Népköztársaság között.
- 1976 A Nagy Kormányos (MAO CE-TUNG) halála.

---

¹ The World Bank Statistics.

² Chronology of EU-China relations. <http://www.europa.eu.int/comm/dg01/chinip2.htm>, 1999. október 15., ill. kiegészítés sajtóforrások alapján.

- 1978 TENG HSZIAO-PING pályája felívelésének és az ország pályamódosításának kezdete.
1978. április 3. Nem-preferenciális kereskedelmi megállapodás az EGK és a KNK között: az EGK biztosítja a legnagyobb kedvezményes elbánást a KNK számára a vámok, az adók és az export és import területén; az egyezmény ugyanakkor nem vonatkozott az import mennyiségi korlátozására. Ez a nemzetközi szerződés intézményesített egy hátrányos megkülönböztetést.
- 1979 az Európai Parlament és Bizottság elnökeinek hivatalos látogatásai Pekingben.
1980. január 1. Az EK Kínára is kiterjeszti a GSP-rendszert. A kínai könnyűipari és mezőgazdasági termékek egy része (az EGK-ba irányuló kínai export kb. egynegyede) vámmentesen jutott be az EGK-piacra.
- 1982 Az első EK-Kína tudományos együttműködési program beindítása.
- 1982-84 Miniszteri konzultációk Kína és az EK között a politikai együttműködés megteremtése céljából.
1985. május 21-23. EK – KNK kereskedelmi és együttműködési megállapodás aláírása Brüsszelben. (A szerződés három területre terjedt ki: a kereskedelemre, a gazdasági együttműködésre és a fejlesztési együttműködésre. Az EK részéről ez volt az első olyan államközi szerződés, amit „állami kereskedelmű” országgal kötött.)
1986. július: DELORS-nak, az EK Bizottság elnökének látogatása Kínában.
- 1987 Az EK először járul hozzá pénzügyileg nem kormánysszervezet (NGO) fejlesztéséhez.
1988. október 4. Az Európai Bizottság önálló képviselőtársaságának megnyitása Pekingben.
1989. május-június: Egyre élesebb a belpolitikai helyzet, ami egy diáktüntetés vérbefojtásával zárul a Tienanmen-téren. A vérengzés világszerte heves elutasítást vált ki, Kína mintegy fél évtizedre kiszorul a világpolitikából – de nem a kereskedelemről.
1989. június: A Tienanmen-téren történt eseményekre reagálva az EK befagyasztja kapcsolatait Kínával, és számos szankciót léptet életbe.
1990. október: Az Európai Tanács és az Európai Parlament úgy határoz, hogy fokozatosan újjáépíti bilaterális kereskedelmi kapcsolatait Kínával.
- 1991 Az Európai Közösség először küld segílyt a tibeti száműzötteknek.
- 1992 Az EK - Kína viszony minden téren normalizálódik, csak a fegyverkereskedelemben marad fenn az embargó.
- 1992-94 Reformkezdeményezések; a „szocialista piacgazdaság” koncepciójának megfogalmazása Kínában, a Kína-EU kapcsolatok normalizálódása. Bilaterális tárgyalások kezdődnek az EK és Kína között.
1993. október: Az Európai Közösség irodát nyit Hongkongban.
- 1994 a kínai diplomácia rendezte a kapcsolatokat az európai országokkal; ezt nevezték „Európa Événak” Kínában.
1995. július: Az Európai Bizottság új stratégiája: „Hosszú távú politika Kína és Európa kapcsolataiban”. Ebben a Bizottság a KNK-ot gazdasági és politikai nagyhatalomként ismeri el. Az Európai Befektetési Bank (EIB) létrehozta első projektjét Kínában.

1996. március: Az első ASEM¹ értekezlet Bangkokban, amin az EU és Kína is részt vesz.
1996. október: Az Európai Bizottság elfogadja „Az Európai Unió és Hongkong: 1997 után” c. dokumentumot.
- 1998 Kínát törlik az állami kereskedésű államok sorából.
1998. március 25. Az Európai Bizottság állásfoglalása „Átfogó partneri viszony kialakítása Kínával”² címmel.
1998. április 2. Első EU–Kína csúcstalálkozó Londonban.
1998. április 3-4. Második ASEM értekezlet Londonban.
1998. június: EU külügyminiszteri értekezlet; határozat születik arról, hogy szorosabb együttműködésre törekcszenek Kínával. A határozat foglalkozik az- zal, miként lehet Kínát integrálni a világgazdaságba, hogyan lehet a kínai gazdasági és szociális reformokat, valamint a nyitott társadalom kifejlődé- sét támogatni (az 1998 márciusi állásfoglalás határozattá alakul).
1998. október 29. - november 3.: SANTER EU Bizottsági elnök látogatása Kínában és a hongkongi speciális közigazgatási régióban.
1999. december: Második EU–Kína csúcstalálkozó Pekingben.
2000. szeptember 8. Az EU Bizottság jelentést fogadott el az 1998 évi az EU–Kína kapcsolatok fejlesztését célzó határozat megvalósulásáról, eredményeiről, a Kínával folytatott párbeszédéről.
2000. október: Harmadik Ázsia-Európa találkozó Szöulban, majd folytatásaként szeminárium Pekingben.
2000. október 23. Harmadik EU–Kína csúcstalálkozó Pekingben.
2001. május: Az Európai Bizottság közleménye: „Az EU stratégiája a Kínával való kapcsolatokban: az 1998. évi határozat megvalósulása és újabb lépések a hatékonyabb EU politika irányába”.
2001. június: Hosszú tárgyalási folyamat eredményeként Kína és az Európai Unió rendezte a Kína WTO-tagságának útjában álló, utolsó nézeteltéréseket.
2001. szeptember 5. Negyedik EU–Kína csúcstalálkozó Brüsszelben.

A kétoldalú kapcsolatok – amint az a kronológiában is mutatott eseményekből is látható – a gyakorlatilag „nulla” szintről lassan, lépésről lépésre fejlődtek; ma gyakorlatilag bő negyedszázados múltat tudhatnak maguk mögött. A két fél jel- legzetesen más motívumok alapján kereste a másikkal a kapcsolatot: Kínának gyakran volt szüksége támogatásra a politikai elzártságból való kitöréshez (ENSZ-tagsághoz, a kulturális forradalom utáni konszolidációhoz, a Tienanmen- téri vérengzés utáni „visszatéréshez”, a fejlett technológiák megszerzéséhez), az Unió viszont nem hagyhatta, hogy a kínai piacon ne legyen jelen. A két szándék végül is jól kiegészítette, kiegészíti egymást, amint arról a fejlődés eredményei is tanúskodnak.

2.2. Folyamatok az események mögött

Az EGK/EK/EU Kína-politikáját a kezdetektől fogva a pragmatizmus jellemzi¹. Történetiségét tekintve a Közösség számára a kínai piac az 1970-es évek közepéig

---

¹ Asia-Europe Meeting.

² Building Comprehensive Partnership with China.

nem bírt különösebb jelentőséggel, a kapcsolatok megélénkülésére csak Kína 1971-ben visszakapott ENSZ-tagsága után került sor. A Közösség és Kína közötti diplomáciai kapcsolatokról csupán 1975 óta beszélhetünk, ekkor történt meg a diplomáciai kapcsolatok felvétele, de egészen 1988-ig váratott magára az Európai Bizottság önálló kínai képviselőjének felállítása. Még 1975-ben megkezdődtek a tájékoztató megbeszélések az első EK-kínai kereskedelmi megállapodásról, amelyet 1978 áprilisában írtak alá Brüsszelben. „A megállapodás nem preferenciális jellegű. Kimondja a legnagyobb kedvezményes elbánást a vámok, az adók és az export-import engedélyezés terén, amely azonban az import mennyiségi korlátozására nem vonatkozik. Az EK-nak ez volt az első hátrányos megkülönböztetést intézményesítő nemzetközi szerződése.”²

A kapcsolatokban változást hozott az 1978-1979-ben elkezdődött, TENG HSZIAO-PING nevéhez kapcsolódó kínai reform és nyitási politika (*open door policy*), amelyre a Közösség – szemben az USA-val és Japánnal – nem reagált kellő gyorsasággal. A kínai reformok első eredményei felkeltették a Közösség figyelmét, s a 80-as évek elején az USA és a Szovjetunió között kialakuló hidegháborús helyzetben elsőrendű közösségi érdekévé vált a szovjet piacnál is nagyobb kínai piacon való térnyerés, ill. az, hogy Japán és az Egyesült Államok előnye ne váljon behozhatatlanná. A kapcsolatok és az együttműködési területek bővítésére az első tudományos kooperációról szóló szerződés életbe lépése után került sor. 1983 után szinte évről évre újabb programok születtek, többek között a vidékfejlesztés és a vezetőképzés terén. Ebben a várakozásokkal és a kínai piac óriási potenciáljához fűzött reményekkel teli időszakban született meg 1985. május 21-én a kooperációs „EK-Kína Kereskedelmi és Gazdasági Együttműködési Egyezmény”, amelynek hatálya három területre terjedt ki: a kereskedelmi, a gazdasági és a fejlesztési (támogatási) együttműködésre.³ Ez a dokumentum volt a Közösség első olyan szerződése, amit állami kereskedésű országgal kötött.

Az ígéretesen alakuló kapcsolatokban azonban törést okoztak a Tienanmen téri (Szent Béke tere) események 1989-ben, amelyek nyomán az EK szankciókat vezetett be Kínával szemben. A Kínai Népköztársaság politikai elszigetelésére irányuló közösségi célkitűzések nem valósultak meg maradéktalanul, sőt Kína, nagy piacának vonzerejére támaszkodva, különalkut kötött az egyes tagországokkal, megosztva az ország elszigetelésének kérdésében amúgy sem egységes EK-t. Ez a megosztottság végül 1990 októberében a gazdasági szankciók megszüntetéséhez vezetett, s 1991-től a kapcsolatok dinamikus bővülése figyelhető meg, s 1993-tól az EU vált Kína egyik legfontosabb kereskedelmi partnerévé. 1994 júniusában a helyzet teljes rendezését jelentette a politikai kapcsolatok helyreállítása, a diplomáciai kapcsolatok teljes körű normalizálása.

A Kínával kapcsolatos közösségi politikának, a „kínai-európai kapcsolatok hosszú távú politikájának” és a cselekvési programoknak a kidolgozására 1995-

---

¹ Emily Lau hongkongi ellenzéki politikus 1997 év végén járt Bonnban, ekkor a szövetségi kancellár szemére vetette, hogy Németország a kereskedelmi célokat oly mértékben szem előtt tartja, hogy a céljai érdekében szemet huny a Kínában tapasztalható emberjogi túlkapások fölött.

² Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 73.

³ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 73.

ben került sor, miután az egyes EU-tagországok külön-külön rendezték politikai konfliktusuktól sem mentes kapcsolataikat Kínával. A dokumentum alapján az EU-Kína kapcsolatok öt területre oszlanak¹:

- a humán erőforrások fejlesztése,
- a gazdasági és társadalmi reformok támogatása,
- a gazdasági (üzleti) együttműködés,
- az ipari együttműködés, valamint
- a környezetvédelem és a vidék fejlesztésének támogatása, amelynek részét képezi a szegénység visszaszorítása és a fenntartható fejlődés biztosításához nyújtott EU támogatás.

1997 fontos év a Kína-EU kapcsolatokban, mert Kína ebben az évben lépett elő az EU gazdasági és kereskedelmi partnereinek rangsorában a korábbi 10. helyről a 4-5. helyre (Norvégiával megosztva – pontosabban negyedik helyezett az EU importjában, és ötödik az összesített rangsorban). Ezt azonban csak részben köszönhetette saját erőfeszítéseinek: Hongkong anyaországhoz való visszatérésének is következménye ez az eredmény.

Az EU-hoz fűződő kapcsolatok legérzékenyebb pontját azonban a gazdasági jellegű konfliktusok képezték, elsősorban az, hogy a Közösség Kínát a központi irányítású, állami kereskedésű országok közé sorolta. Ennek következményeként a kínai exporttermékekkel szemben olyan eljárásokat alkalmaztak, amelyek kínai megítélés alapján diszkriminációnak minősültek. Az Európai Unió 1998-ban törölte a Kínai Népköztársaságot ebből a kategóriából. Ezt követően 1998-ban megkezdődött a kapcsolatok normalizálódása, melyhez a kölcsönös érdekelttség teremtette meg az alapot. Ez Kína részéről a gazdasági-műszaki fejlesztéshez és a modernizálódáshoz szükséges technológiát, termékeket, tőkét és szaktudást jelenti, míg az EU szemszögéből Kína potenciálisan nagy piacának és világgpiaci súlyának növekedésének, az ázsiai régióban vállalt biztonságpolitikai szerepének fontossága és felértékelődése mutatkozik meg.

1998-ban (Hongkong 1997-es visszacsatolását követően) a Közösség kidolgozta stratégiáját a kínai kapcsolatokról, s „széles körű és átfogó partnerség” címmel nyilvánosságra is hozta. Ez a stratégia tartalmazza az EU hosszú távú terveit a kapcsolatok széles körű fejlesztéséről, melynek keretében kinyilvánította, hogy támogatja a világ legnépesebb országának WTO tagságát. Rendszeressé váltak az évenkénti legfelsőbb szintű vezetői konzultációk, s az Unió bevezette, hogy rendszeresen értékeli a kapcsolatok alakulását, a fejlesztés érdekében teendő lépéseket. 2001 nyarára rendeződött minden bilaterális gazdasági-kereskedelmi vitás kérdés, s megszületett a megállapodás, hogy az EU támogatja Kína WTO-felvételét.

Az ezredforduló másik jelentős eseménye az euró bevezetése volt a két régió kapcsolatában. Az eurónak támogatásra van szüksége ahhoz, hogy erős nemzetközi valutává váljon és ebben Kína hozzáállása igen fontos szerepet játszhat 166 Mrd USD-os (2000. évi adat) valutatartalékával. A kínaiak szemében az euró megjelenése Európa magabiztosságának erősödését jelenti. Előreláthatólag rövid távon az euró bevezetésének nem lesz különösebb hatása az egyénekre, a vállalatokra, de a kereskedelmi bankokra sem. Másrészt viszont gondok merülhetnek

---

¹ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3, p. 75.

fel a Bank of China-nál, ami az ország nemzetközi pénzügyi üzleteit bonyolítja, illetve a China Export & Import Banknál, ami a kormány kölcsönök nagy részét kezeli¹. Az esetleges problémák a 2002. évi, euróra történő átálláskor merülhetnek fel. Például növekedhet az euró-kölcsönök és -elszámolások vagy az euróra való áttérés költségének kockázata, mivel az euró ingadozása az átállás közben elkerülhetetlen.

3. AZ EURÓPAI UNIÓ KÍNA-POLITIKÁJA

3.1. *Emberi jogi politika és Nyugat-Európa érdekei*

A kínai megmozdulások 1989-es véres leverése után Kína és az Unió között drasztikusan romlottak a kapcsolatok. Az emberi jogi kérdések annak előtte a kétoldalú kapcsolatokban csak ritkán játszottak szerepet, problémát általában a gazdasági kérdések (antidömping eljárások) jelentettek.

Az Európai Közösség minden lehetséges szinten reagált a pekingi eseményekre. Egy héttel később már kidolgozták az alkalmazandó szankciókat is. A szankciók között éppúgy megtaláljuk a magas szintű látogatások, mint az együttműködési projektek felfüggesztését. A katonai együttműködés is megszakadt, beleértve a katonai célokra felhasználható termékek szállításait. Hivatalos nyilatkozatban ítélték el a kínai vezetést, és beadványt juttattak el a kínai kormányhoz, amely arra szólította fel azt, hogy külföldi megfigyelők is jelen lehessenek a demonstráción résztvevők tárgyalásain. A várakozásoknak megfelelően még ugyanazon a napon megérkezett a nemleges válasz. Az első 12 hónapban jelentős változás nem történt a Kínával való kapcsolatokban, bár némi következetlenség már ekkor megfigyelhető volt. Jó példa erre a KNK megalapítása 40. évfordulójának ünnepe, amin az EK-nagyköveti csak „félíg” vettek részt (de részt vettek), azaz az ünnepség kulturális része előtt távoztak.

Nagy-Britannia és Portugália már csak a Hongkong (1997. július 1.) és Makaó (1999. december 20.) visszacsatolásáról szóló tárgyalások miatt sem szakította meg a kapcsolatot Kínával, ezzel együtt nem vettek részt a szankciókban sem.

A szankciók negatív hatásai gazdasági szempontból sem voltak elhanyagolhatóak az Unióra. Az Európai Unió kereskedelmi mérlegének hiánya már 1988-ban, tehát a Tienanmen-téri események előtt elérte az 1,2 Mrd ECU-t, miközben egy évvel korábban (1987-ben) majd 3 Mrd ECU többlettel zárt. A hiány az 1988-at követő 3 évben erőteljesen emelkedett (90%, 120%, 80%), és 1991-re elérte a 10 Mrd ECU-t.² Gazdasági szempontból épp ezért nem elhanyagolható a Kínával fenntartott kapcsolat.

1990 szeptemberében zajlott le az első találkozó a politikai párbeszéd újbóli felújításának céljával Kína és az EU között. Míg Franciaország és Nagy-Britannia a

¹ China's Foreign Trade, February 1999. p. 15.

² Európai Bizottság: Die langfristige Politik der Europäischen Union gegenüber China, Brüssel, KOM (95) 279 endg., 5. 7. 1995. p. 34., ill. e tanulmány 1. táblázata.

Biztonsági Tanács állandó tagjaként inkább politikai, addig Olaszország inkább gazdasági okokkal indokolta a kapcsolatok újrafelvételét. A kapcsolatfelvétel megtörtént, ám az Unió nem tért vissza régen jól bevált „csendes diplomáciájához”, az emberi jogi kérdések napirenden maradtak. Ezt erősítette az 1995-ben kiadott „*A Long Term Policy for China-Europe Relations*”¹ elnevezésű dokumentum is (ld. 3.2.). Sokak szerint ezzel együtt növekedett az Unió politikai súlya.

A mai EU-politika egyik sarokköve, hogy az emberi jogi kérdéseket elválasztja a gazdasági együttműködéstől.^{2,3} Az 1989-es, Tienanmen-téri eseményeket követő nemzetközi elszigetelési kísérlet nem érte el várt hatását, ezen kívül nem változtatott az addigi kapcsolatok mértékén, csupán a növekedés üteme torpant meg. Ami ezt a megtorpanást illeti, ez sem elsősorban politikai hátterű volt, sokkal inkább a politikai-gazdasági környezet bizonytalansága okozta. A helyzet stabilizálódásával a külföldi tőke beáramlása megindult „előbb humanitárius szempontokra való hivatkozással, később annak elhagyásával”⁴. 1993-ra Japán, USA és Hongkong után az Unió Kína legfontosabb gazdasági partnerévé lépett elő.

Az elmúlt évek gazdasági és politikai reformjának köszönhetően, ill. a minden téren csökkenő állami beavatkozás és kontroll hatására Kínában egyre többen állnak ki az emberi jogok védelmében. 1997-98-ban Kína bekapcsolódott a nemzetközi emberi jogi mozgalmak munkájába: 1997-ben aláírták az ENSZ Gazdasági és Szociális Jogok Szerződését, majd 1998 októberében az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Szerződése című dokumentumokat. A gazdasági és szociális jogok terén fokozatos javulás figyelhető meg Kínában, azonban a polgári és politikai jogokról ez nem mondható el, sőt több téren visszalépésről lehet beszélni. Az EU Kínával kapcsolatban továbbra is elítéli az eltérő politikai beállítottságú emberek elnyomását, az önkényes letartóztatásokat, a fogvatartás (börtönviszonyok) körülményeit, a halálbüntetés széles körű alkalmazását, a nemzeti kisebbségek – beleértve Tibetet is – elnyomását, a vallásszabadság, ill. a gyülekezési és szólásszabadság korlátozását. Komoly kritikával illeti az EU a Kínában uralkodó munkakörülményeket, és a börtönmunkát is. A kínai és az uniós vezetők közötti csúcstalálkozók (1998-2001) lehetőséget adnak az EU-nak, hogy felhívja a kínai hatóságok figyelmét ezekre a problémákra, ill. hogy felajánlja segítségét azok enyhítésében, vagy megoldásában. Ugyan Kína ezeken a találkozókon minden esetben igazságszolgáltatási és jogi reformokról számol be, és késznek mutatkozik az érzékeny kérdések megvitatására, sajnos a valóságban kevés számottevő javulás történt az emberi jogok területén. Az EU a csúcstalálkozókon folyamatosan eredmény felmutatását kéri Kínától, és bírálja az országot azok elmaradása miatt. Az EU

¹ „A kínai-európai kapcsolatok hosszú távú politikája”.

² Carl Dieter Spranger CSU - fejlesztési segítségért felelős miniszter: Der Spiegel 1997. Nr. 45. p. 158.

³ Ezzel szemben az USA politikájának súlypontját a demokrácia minél szélesebb kiterjesztésének kikényszerítésére helyezte, egészen a közelmúltig, persze ebben radikális változás mára sem következett be. Az amerikai vezetés felülvizsgálta Kína-politikáját, egy új tényező (az Európai Unió) is indokolta álláspontjának változtatását. Kína elszigetelésének nincs értelme, hisz ebben a politikában aligha talál szövetségesre, ami pedig önmaga elszigeteléséhez vezetne. Európa pedig ugrásra készen várja az USA esetleges térvesztését, hogy elfoglalja a felszabadult piacokat.

⁴ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 74.

szakértők szerint a kétoldalú találkozásokon kívül többoldalú párbeszédre lenne szükség (európai emberi jogi szakértők bevonásával) ahhoz, hogy Kínában javulást lehessen elérni az emberi jogok tiszteletben tartása terén. 1998-tól kezdődően az EU pekingi missziója rendszeresen, negyedévente jelentést készít az emberi jogok alakulásáról Kínában. A Közösség rendszeresen fellép Tibet helyzetének rendezése érdekében is.

Az EU-tagországok közül elsőként Németország fogalmazta meg – az ázsiai térség szerepének növekedését felismerve – Ázsia-politikájának alapelveit, amelyeket a Bundestag 1993 októberében hagyott jóvá. A tézisek a különbözőségeket helyett a közös érdekekre fektették a hangsúlyt.

Az EU-tagországok megosztottsága az emberi jogi kérdések mellett a katonai célokra hasznosítható termékek szállításának megítélésében is érezhető volt. Az 1989-es kínai események után meghozott szankciókat elvileg csak a 12 EK-tagország egyetértésében lehetne feloldani, ennek ellenére ezek néhány év alatt szinte teljesen elvesztették gyakorlati érvényüket. 1993-ban Franciaország 60 db Mirage 2005 típusú vadászgépet és 1500 db levegő-föld rakétát adott el Tajvan-nak¹. Kína válasza nem maradt el. Többek között a kantoni metró építési beruházás kivitelezésének jogát Franciaország helyett Németország kapta meg. Becslések szerint a bojkott 1,2 Mrd USD volumenű kínai üzlettől fosztotta meg Franciaországot. 1994-ben, egy, BALLADUR miniszterelnök által kezdeményezett közös közleményben visszakozott a francia fél, ígéretet téve arra, hogy többé nem engedélyezik haditechnika eladását Tajvannak. A kapcsolatok 1997-re rendeződtek, amikor is első esetben szavazott Franciaország nemmel az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának Non Action Motion döntésénél. A kínai-francia politikai kapcsolatok rendeződésével lehetőség nyílt az EU, mint regionális egység előtt az egységes fellépés feltételeinek megteremtésére.

1994-ben készült el az EU ázsiai stratégiai politikájának tervezete, melynek célja volt az is, hogy a tagországok a térségben „egységes hangnemben szólaljanak meg”. Az európai fellépés leggyengébb pontjára tapintottak ezzel. A tagországok közötti megosztottságot leginkább az emberjogi kérdések különböző megítélése okozta. „(...) A stratégia meghatározó eleme a gazdasági jelenlét erősítése, az ázsiai térség biztonsági stabilitásának segítése, a fejlődés fenntartásához és a szegénység felszámolásához való hozzájárulás, valamint a gazdasági-politikai kapcsolatok mellett, a kulturális és műszaki tudományos együttműködés szélesítése képezi (...).”²

A Közösség Ázsia-stratégiájának középpontjába az együttműködés és a dialógus bővítésének szorgalmazása került minden lehetséges szinten (ország, régió, szervezet – főleg ASEAN).

---

¹ Mészáros K.: Az EU és Kína kölcsönös érdekelttsége a kapcsolattartás erősítésében. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1998. p. 18.

² Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 75.

3.2. „A Long Term Policy for China-Europe Relations”¹

Az EU által 1995-ben megfogalmazott dokumentum összhangban van a német szövetségi kormány már említett Ázsia-koncepciójával, amit 1993-ban alkottak, és a Bizottság 1994-ben kiadott dokumentumával, melynek címe „Úton egy új Ázsia-stratégia felé”. A világban ekkorra már érezhetővé vált Ázsia szerepének növekedése. A megváltozott politikai helyzet (hidegháború vége) új gazdasági helyzet kialakulását vonta maga után. Ázsia (ezen belül Kína) dinamikus gazdasági fejlődése új stratégia kidolgozását tette szükségessé. A dokumentum négy területre terjed ki:

- politikai kapcsolatok;
  - gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok;
  - együttműködés;
  - koordináció és információ.
- Az Unió Kínával kapcsolatos, „azonos hangnemben” megszólaló politikája – ami része az Unió Ázsia-politikájának – a következő fontos célkitűzéseket tartalmazza:²
- Az EU gazdasági jelenlétének megerősítése Ázsiában
    - ⇒ az ázsiai piacok megnyitásának szorgalmazása az európai áruk és szolgáltatások előtt, valamint a kereskedelmet akadályozó adminisztratív szabályok lebontására irányuló erőfeszítések;
    - ⇒ a gazdasági együttműködés prioritást élvező azon területeinek meghatározása, ahol az EU komparatív előnyökkel rendelkezik;
    - ⇒ az államilag ellenőrzött, zárt gazdasági szerkezetű országok gyors világgazdasági integrációjának elősegítése;
    - ⇒ az ázsiai exportpiacok iránti megkülönböztetett figyelem;
    - ⇒ a vámeljáráások, műszaki előírások egyszerűsítése és harmonizálása;
    - ⇒ rendszeres információcsere, valamint a szellemi termékek jogvédelmének biztosítása.
  - Ázsia stabilitásának elősegítése, a politikai együttműködés elmélyítése a kontinens országaival
    - ⇒ a demokrácia, a jogállamiság feltételeinek megszilárdítása;
    - ⇒ a nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek, valamint ezek hordozóeszközei terjedésének megakadályozása;
    - ⇒ konfliktusmegelőző intézkedések életbe léptetése;
    - ⇒ a hagyományos fegyverrendszerek fejlesztésének és bővítésének átláthatóvá tétele;
    - ⇒ a többszintű csatornákon – bilaterális, regionális és multilaterális nemzetközi szervezetekben – folytatott aktív politikai párbeszéd;
    - ⇒ az ázsiai regionális együttműködési szervezetek támogatása;

¹ R. Menotti: European - Chinese relations in the nineties, The International Spectator; Volume XXX, No. 4, Oct.-Dec. 1995. pp. 71-85. alapján.

² Mészáros K.: Az EU és Kína kölcsönös érdekeltsége a kapcsolattartás erősítésében. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1998. pp. 7-8.

- ⇒ az ázsiai országok aktívabb tevékenységének ösztönzése a multilaterális nemzetközi szervezetekben, közvetlen bevonásuk a nemzetközi béke és biztonság fenntartása és megszilárdítása érdekében kifejtett erőfeszítésekbe;
- ⇒ gazdaság- és kereskedelempolitikai párbeszéd az Ázsiai–Csendes-óceáni Gazdasági Közösséggel.
- A szegénység felszámolásához és a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás a kontinensen
  - ⇒ az EU segélypolitikájának segítenie kell a közoktatási és egészségügyi programok végrehajtását, valamint a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés feltételeinek megteremtését;
  - ⇒ az EU segélypolitikájában prioritást élvez Kína, India, Mongólia, Kambodzsa, Laosz, Vietnam, Banglades, Bután, Nepál.
- Kulturális és műszaki-tudományos együttműködés
  - ⇒ eredményorientált műszaki-tudományos együttműködés kialakítása;
  - ⇒ közös kutatási programok végrehajtása, kongresszusok, szimpóziumok szervezése, ösztöndíjak felajánlása révén;
  - ⇒ intenzívebb kapcsolatok kiépítése a felsőoktatás és a továbbképzés területén;
  - ⇒ rendszeres információáramlás révén növelni Európa tekintélyét Ázsiában, illetve az ázsiai társadalmak civilizációs, kulturális és közösségi örökségének, értékeinek jobb megismertetése Európában.

Az Unió a kapcsolatok újrafelvétele óta háttér fordított korábbi „csendes diplomáciájának” az emberi jogi kérdésekben. Ez öltött testet ebben a dokumentumban is: „(...) Az Európai Uniónak minden alkalommal részletekbe menő párbeszédet kell folytatnia az emberi jogok védelmének minden aspektusáról. (...) *Ezen politika sikerének előfeltétele az emberi jogi vita nemzetközi síkra való áthelyezése. Az EU különös hangsúlyt fektet a nemzetközi közösség bevonására, amelyet az ENSZ emberjogi bizottsága képvisel. (...)*”¹

Peking részéről kézenfekvő törekvés az USA-tól való függésének csökkentése, úgy gazdasági, mint politikai szempontból. Azonban nem tagadható, hogy a kínai fél nem fogadta egyértelműen pozitívan a dokumentum ilyen magabiztos elhatározottságát emberi jogi kérdésekben: az Országos Népi Gyűlés (Parlament) Külügyi Bizottsága nyilatkozatában élesen bírálta a stratégiai dokumentumot. „Kínaellenesnek”² titulálták, amely arra törekszik, hogy nyomásgyakorlás segítségével megváltoztassa a kínai értékeket és rendszert, amely a kínai nyilatkozat szerint az EU teljesen hibás számítására épül.³ Az EU készen állt a várható konfliktusokkal szembe nézni. Mindenesetre nem csupán a nyílt kritika eszközét látták az emberi jogi kérdések megoldásának egyetlen eszközének. Egyidejűleg együttműködési projektek bevezetését szorgalmazták.

Politikai szempontból két további területet említ meg a dokumentum: az egyik Kína hatékony segítése a világban és Ázsiában, a politikai párbeszédnek a lesze-

¹ S. Friedrich: Aus Politik und Zeitgeschichte 1998/27. p. 40. (kiemelés a szerzőktől).

² Xinhua News Agency, 1997. június 13. Megjelent a People's Daily 1997. június 14-i számában.

³ Zhao Gancheng: SIIS Journal 1997/2. p. 43.

relés és a fegyverkezés ellenőrzésének kérdéskörére történő kiterjesztésével, a másik pedig Hongkong és Makaó visszacsatolásának előkészítése.¹

Természetesen a dokumentum gazdasági és kereskedelmi kérdések számára is fogalmazott meg együttműködési projekteket, amely a kínai reformfolyamatot támogatja a gazdasági kapcsolatok erősítése mellett. Azonban nem csak politikai síkon adott vitára okot ez a dokumentum, mivel tételesen felsorolja Kína WTO tagságának feltételeit.

Szép példája Kína megosztó képességének, ahogy elérte, hogy az Emberi Jogi Bizottság szokásos éves ülészakán Kína emberi jogi gyakorlatának vizsgálatát 1996-ban Franciaország bojkottálja.² Főként Dánia és Hollandia, de a többi EU-tagállam sem nézte jó szemmel az eseményeket. Dánia, Hollandia – más államok által támogatva – kiadott egy kritikai hangvételű határozatot Kínáról.³ 1998 óta az emberi jogi kérdéseket már nem nyilvánosan, az ENSZ emberi jogi konferenciáján tárgyalják, hanem zárt ajtók mögött, közös emberi jogi dialógus keretében, tehát az Unió fokozatosan visszatért az 1989 előtti „csendes diplomácia” gyakorlathoz, meghátrálva az oly magabiztos 1995-ös állásfoglaláshoz képest.

3.3. „Az átfogóbb kapcsolatokért Kínával”

1998. március 25-én az Unió megalkotta Kína-politikájára vonatkozó „Az átfogóbb kapcsolatokért Kínával”⁴ című dokumentumát, melyet a Tanács 1998. június 29-én hagyott jóvá. (Megjegyzendő érdekesség: az új stratégia bevezetése egybeesett a Közösség és Kína kapcsolatai felvételének 25. évfordulójával.) Az új dokumentum az 1995. évre épül, ám figyelembe veszi a közben eltelt három év során bekövetkezett változásokat:

- a Kínai Kommunista Párt 1997 szeptemberében rendezett XV. kongresszusának elkötelezettségét a piac megreformálására;
- Kína külpolitikájának nagyobb magabiztosságát és felelősségtudatát;
- Hongkong 1997. évi visszacsatolását az anyaállamhoz;
- az Ázsia - Európa találkozók során elért eredményeket;
- az első tapasztalatokat az ázsiai válság területén;
- az EU-n belül végbement változásokat.

---

¹ Az Unió még 1993-ban egy irodát nyitott, amelynek Hongkonggal és Makaóval való kapcsolattartás a feladata. Az iroda Hongkong visszacsatolása után is fennmaradt.

² Jacques Chirac Kínával szembeni érdekltségét érezhetően a közös európai Kína-politika elé helyezte. Már az 1996-os határozat meghozatalát is el kellett halasztani Franciaország miatt, hogy az ne zavarhassa meg az éppen abban az időben zajló kínai miniszterelnöki látogatást Párizsban és nem utolsósorban az Airbus-konzorciumnak szóló beruházás létrejöttét. A rákövetkező évben egyoldalúan visszavonta támogatását egy Kínával szembeni határozat meghozatalakor. Ekkor a francia államfő nem sokára rákövetkező kínai látogatásának zökkenőmentességét akarták biztosítani, és az azt kísérő Airbus megrendelést. Kínában kétoldalú francia-kínai megállapodás született a hosszú távú partnerségről. Forrás: Aus Politik und Zeitgeschichte B27/98; p. 41.

³ Kína nem késett a válaszlépéssel: lemondta magas rangú látogatásait Dániába és Hollandiába. Dániával pedig diplomáciai kapcsolatait minimálisra csökkentette. Majd csak 1997 októberében volt hajlandó Kína a kapcsolatokat újra normalizálni.

⁴ Building a comprehensive partnership with China.

Öt döntő területet érint a dokumentum:

- Kína erősebb integrálódása a nemzetközi szervezetekbe;
- Kína támogatása a jogállami alapokon álló társadalom kialakításában;
- Kína erősebb integrálása a világgazdaságba;
- Európa pénzügyi elkötelezettségének megerősítése;
- Az EU súlyának növelése Kínában.”

Ez a dokumentum előrelépést jelent a politikai dialógus fejlesztésének terén, ám határozott visszalépés az emberi jogi kérdések szempontjából az 1995-ös dokumentumhoz képest. Az új dokumentum több témát részletesebben érint. Itt lehet megemlíteni a politikai párbeszéd kibővítését célzó részt, amely európai-kínai évenkénti csúcstalálkozó tartását irányozza elő, ezenkívül a politikai párbeszéd területét kívánja bővíteni. Kína világgazdaságba integrálódásának segítségét tíz pontban foglalja össze (az állami vállalatok megreformálásának negatív hatásainak csökkentésében, a pénzügyi reformban, a jogi és közigazgatási reformban, környezetvédelem területén stb.).

Az 1995-ös dokumentum kapcsán két komolyabb súrlódási pont merült föl (az emberi jogok kérdése és a WTO-tagság). A három évvel későbbiben (1998) a WTO-tagsággal kapcsolatos EU álláspont kevésbé változott, de ugyanez nem mondható el az emberi jogi kérdések megítéléséről. Bár a vonatkozó fejezet elején megállapításra került, hogy a Kínai Népköztársaság „a nemzetközileg elismert emberjogi normák teljesítésétől még messze van”, azt is kimondja: a felmerülő vitákat nem kell nemzetközi síkon tárgyalni.

Kína feltételekhez kötötte az emberi jogi kérdésekről folytatott tárgyalások folytatását másfél évvel az első dokumentum megszületése után. Az Unió nem kívánta elfogadni azt a feltételt, hogy Kína akkor hajlandó folytatni a párbeszédet, ha az EU a jövőben megtagadja Kínát kritizáló határozat kibocsátását Genfben. Egyéves megszakítás után folytatták a párbeszédet. Az EU sietett kijelenteni, hogy nem hajlandó semmiféle feltételnek eleget tenni. Bár ezzel egy időben elhatározta, hogy eltekint a Kínát kritizáló határozat kiadásától, utalva a folyamatos párbeszéd „bátorító eredményeire”. Mindez jól mutatja, milyen nehézséget jelent az Unió számára az egységes Kína-politika folytatása. Nem az az elgondolkozató, hogy az Európai Unió föladata határozott álláspontját a Kínában uralkodó emberjogi helyzettel kapcsolatban, hanem az, hogy ezt azért kényszerült megtenni, mert az egyes nemzetek érdekei mást kívántak.

Mindenek előtt ki kell emelni az EU közös kül- és biztonságpolitikájának gyengéit. A gondot nem csak az jelenti, hogy döntést csak teljes egyetértés mellett lehet hozni, tehát egyetlen ellenszavazattal vétót lehet emelni, hanem az is, hogy egy harmadik ország egy tagországgal szembeni célzott külpolitikai lépésekkel meg tudja akadályozni az Unió egységes fellépését, azaz a közös kül- és biztonságpolitika gyakorlatba való átültetését.

Mindezt tetézi az Unió másik jellemzője: míg az Európai Unióban az egységes kereskedelempolitika következtében az import teljes mértékben közösségi szinten szabályozott, az export területén az egyes tagállamok egymással versenyhelyzetben vannak a harmadik országok piaciért. A jobb helyzetbe kerülés hivatalos eszköze az exportösztönzés (szubvenciók alkalmazását a közös versenypolitika nem engedi). Ez pedig az EU-Kína viszonylatban azt jelenti, hogy az egyes tagor-

szágok vezetői számára a követendő „Kína-stratégia” a kereskedelmi kapcsolatok területén a minél előnyösebb pozíció elfoglalása. Ezt úgy próbálják elérni, hogy minden olyan lehetőséget kihasználják, amely egy másik tagállam és Kína között fennálló feszültebb kapcsolatból adódik. Ez viszont a közös politikai álláspont kialakítását nehezíti meg.

A Bizottság 2000-ben és 2001-ben is adott ki közleményt, amelyben értékelte az 1998 utáni időszak fejleményeit. Alapvetően pozitívan ítéli meg a Kínában történeteket: megfelelő a fejlődés iránya, és szignifikáns fejlődés mutatható ki, azonban még több területen fejlődni kell. Kiemelik, hogy a kínai lakosság életszínvonala és életkörülményei sokat javultak. A gazdasági reformok és a liberalizáció eredménye, hogy az egyének szabadsága és önrendelkezési joga erősödött gazdasági és társadalmi értelemben egyaránt.¹ Kína több megállapodást írt alá az emberi jogokkal kapcsolatban az ENSZ keretein belül, és az EU-Kína emberi jogi együttműködés terén is több program sikeresen működött.

3.4. Kína érdeke a kapcsolatok fenntartásában

1979-ben kezdték meg Kínában a reformprogram kidolgozását, megvalósítását. A gazdasági növekedést a nacionalista vonal megerősödése kísérte. Egyre világosabbá vált, hogy a reformok előrehaladtával egyre több probléma kerül felszínre, s kíván megoldást. Problémát jelentett többek között (ez mai napig sem változott) a hatalmas, állami tulajdonban lévő vállalatok életképessé tétele, illetve életben tartása, vagy például az, hogyan lehet fedezni azokat a veszteségeket, amiket a működésképtelen vállalatok okoztak, hogyan lehet az állami beavatkozást hatékonyra tenni.

A belső egyensúly megteremtéséhez a külső egyensúly megléte elengedhetetlen. Ezért Kína számára fontos a szomszédos országokkal fenntartott jó kapcsolat, Ázsia relatív egyensúlya. A Közösséggel való diplomáciai kapcsolat felvétele idején Kína legfőbb célja a szovjet hatalom geopolitikai ellensúlyozása volt. A bipoláris világrend felbomlásával ez a cél értelmét veszítette, de mint a világ egyik legfejlettebb regionális egysége, az EU Kína egyik potenciális technológia-, tőke-, menedzsment-, és know-how-forrásává vált. Mindezek gyakorlati hatása megfigyelhető az egyes EU-tagállamokkal (leginkább Németországgal és Franciaországgal) folytatott gazdasági, kereskedelmi együttműködés mértékének növekedésében.

Kínai elemzők szerint, ha a kínai gazdaság tudja tartani az elmúlt évek (1997-2000) évi 7-8%-os gazdasági növekedést, akkor gazdasági súlya olyan hatalmas piacot eredményezne 2010-re, amilyenre még nem volt példa a történelem során. Ebben a helyzetben pedig, ha az EU és Kína kapcsolatának további mélyülésével számolunk, egyik fél sem engedheti majd meg magának, hogy megszakítsa kapcsolatait olyan „alárendelt” viták miatt, mint például az emberi jogok kérdése². Mint láttuk, az Európai Unió is erre az álláspontra jutott a kilencvenes évek elején.

---

¹ http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/china/intro/summit4.htm, The EU and China, 2001. 09. 06.

² Zhao Gancheng: SIIS Journal 1997/2. pp. 41-56. alapján.

Rövid távon Kína üdvözl minden kereskedelmi és gazdasági együttműködést az Unióval, például a beruházások, a technológiatranszfer vagy a kis- és közép-vállalatok közötti együttműködés terén.

Hosszú távon az ázsiai-európai kapcsolatok túlmutatnak a kölcsönös gazdasági előnyökön. A közös fegyverkezés-ellenőrzés, a regionális biztonsági mechanizmus kiépítése, a katonai leszerelés közös ellenőrzése erőteljesebb politikai párbeszédet igényel majd.

3.5. Az EU-Kína politikai kapcsolatok fejlődése

Az Unió a diplomáciában – az Egyesült Államok által alkalmazott „erőpolitika” kínai fogadtatásából tanulva – igyekszik kerülni a konfrontációt, s az érzékeny kérdésekről (emberi jogok, Tibet, Tajvan stb.) magas szintű kétoldalú találkozókra fejt ki álláspontját. Ugyanakkor a tagországok nem mindig ítélik meg egységesen a KNK egyes lépéseit, s ez konfliktushoz vezet, például a kínai emberi jogi kérdésekben, vagy a Kínába szánt, ún. „kettős felhasználású” (embargós) eszközök és technológiák kereskedelmének engedélyezését illetően.

Az Unió arra törekszik, hogy átfogó kapcsolatokat építsen ki Kínával, s arra ösztönzi a tagállamokat, hogy ismerjék el Kína globális hatalmi státuszát. 1998 áprilisában megtartották az első EU-KNK csúcstalálkozót, melyen mindkét fél elkötelezte magát amellyel, hogy hosszú távú, szilárd és konstruktív partnerkapcsolatot épít ki a következő években.

Ennek nyomán 1998-ban az EU úgy döntött, fokozatosan megszünteti azokat a diszkriminatív korlátozásokat, amelyeket korábban foganatosított a KNK-val szemben, s törli Kínát az „állami kereskedelmű országok” köréből.

Az Európai Unió Kínával folytatott politikai dialógusának rendszere és színtere a közelmúltban fejlődött ki. Ennek általános feltételeit és kereteit az 1994. évi miniszteri találkozások és levélváltások során teremtették meg. Az első kormányfői csúcsertekezletre 1998. április 2-án került sor Londonban, amely gyakorlati válasz volt arra, az egyre erősebben fellépő kínai igényre, hogy a KNK aktívan részt vehessen a világ politikai és gazdasági életében. A második Kína-EU csúcstalálkozót 1999. december 21-én tartották: PRODI Pekingbe látogatott. A harmadik csúcst is Pekingben rendezték, 2000. október 23-án, míg a negyediket 2001. szeptember 5-én Brüsszelben. Ezek a csúcstalálkozók bizonyították a politikai vezetők személyes találkozásainak szükségességét és fontosságát, mert a találkozókon mód nyílt az egymás közötti vitás kérdések tisztázására, véleménycserére; a politikai és emberi jogi kérdések megvitatására; a gazdasági és kereskedelmi kérdések vitájára (beleértve Kína WTO-csatlakozását); a kétoldalú kapcsolatok terén bekövetkezett haladás elemzésére, ill. a jövőbeni tervek megvitatására. A csúcstalálkozókat megelőzően külügyminiszteri találkozókra is került, és rendszeressé váltak a kínai és az uniós magas beosztású tisztviselők találkozási, melyeken a kétoldalú kapcsolatokon túl világ- és regionális témákat is megvitatnak (pl. Észak- és Dél-Korea viszonya, India és Pakisztán kapcsolatai a kísérleti atomrobbantások után, Indonézia és Kelet-Timor, Japán, Tajvan stb.).

A pekingi uniós nagykövetek évente kétszer találkoznak a kínai külügyminiszterrel. A formális politikai találkozókra kívül a „trojka”-nagykövetek rendszeres (személyes vagy telefon-) kapcsolatot tartanak a kínai külügyminisztériummal, de

gyakoriak a magas szintű kétoldalú látogatások is, melyek jelentős szerepet játszanak az EU-Kína politikai párbeszéd folytatásában. A Bizottság korábbi elnöke, SANTER 1998 novemberében járt Kínában (ez volt az első hivatalos elnöki látogatás a Bizottság részéről), s 2000. július 11-én először került sor arra, hogy kínai miniszterelnök (CSU ZSUNG-CSI) tegyen látogatást a Bizottság székhelyén.

Az Európai Parlament kínai ügyekért felelős munkacsoportja rendszeresen, évente találkozik a Kínai Népi Kongresszus tagjaival, és a parlamenti képviselők egyéni és csoportos látogatásokon is részt vettek már Kínában.

Az EU-kínai kapcsolatok pozitív alakulása, és a Kínában végbement változások a többi politikai partnerhez (USA, Kanada, Ausztrália, Japán stb.) fűződő kapcsolatokra is pozitív hatást gyakoroltak.

Az EU támogatja Kína részvételét az ASEM-tanácskozásokon. Kína az ASEM létrejötte óta folyamatosan hangsúlyozza együttműködési és közeledési szándékát, különösen gazdasági kérdésekben. Politikai kérdésekben nagyon óvatosan viselkedik, bár az ország helyt adott ASEM szemináriumnak az emberi jogi kérdésekről, ill. a tudományos és technológiai együttműködésről is.

Az EU részt vesz az ASEAN Regionális Fórum¹ (ARF) miniszteri szintű találkozóin. Az ARF fontos szerepet játszhat a régióban kialakult vitás kérdések rendezésében (pl. a Dél-Kínai tenger és a Koreai-félsziget környékén talált kőolaj lelőhelyek kiaknázása). Kína ezen a fórumon visszautasította a multilaterális alapon történő tárgyalásokat, és az ázsiai szomszédaival való kapcsolatok rendezésében ragaszkodik a hagyományos, bilaterális egyeztetéshez.

Az EU megkülönböztetett figyelemmel kíséri a kínai-tajvani kapcsolatok alakulását. Tajvan kérdésében az EU mindig az „egy Kína” elv melletti elkötelezettségét hangsúlyozza. Az EU minden alkalommal kijelenti, hogy a kérdést békés úton kell rendezni, és mindkét félnek törekednie kell a fennálló feszültségek csökkentésére.

Az EU természetesen foglalkozik a hongkongi és a makaói speciális közigazgatási övezetek kérdéseivel is. Követelményként állítja Kína elé a két terület autonómiájának megőrzését, és a törvényhozói, bírói hatalom függetlenségének fenntartását. Az EU a hongkongi speciális adminisztrációs övezettel kooperációs megállapodást kötött (1999), Makaóban pedig kereskedelmi irodát nyitott. (Sőt, az EU kezdeményezte a hongkongi és a makaói lakosokkal szembeni uniós vízumkényszer eltörlését.)

Az EU számára halaszthatatlan feladat a Kínával folytatott politikai tárgyalások témáinak bővítése: foglalkozni kell a drogkereskedelem, a pénzmosás elleni harc, a szervezett bűnözés és az illegális bevándorlás kérdéseivel is. Ezek egyik legfontosabb kérdése a bevándorlás, a migráció. A politikai menedékjogot kérő kínaiak száma az elmúlt években valamennyi uniós országban emelkedett, ami aggodalommal tölti el ezen országok vezetőit és állampolgárait. Az Uniónak fel kell mérnie, hogy Kína mennyire hajlandó együttműködni ebben a kérdésben, kész-e a közös megoldás keresésére. Gondot jelent a kínaiak gazdasági migrációja is, s ezt is egyre nehezebben lehet korlátok között tartani.

---

¹ Az ASEAN Regionális Fórum (ARF) intra- és extraregionális hatalmakat egy fórumba tömörítő csoport, amely az ázsiai, csendes-óceániai térség biztonsági kérdéseit vizsgálja a béke és a stabilitás fenntartása érdekében.

3.6. ASEM, a kínai-EU politikai kapcsolatok fóruma

Az ASEM-et 1996 tavaszán az Európai Unió 15 tagállama, az akkor 7 tagot számláló ASEAN¹, továbbá a nem ASEAN-tag Kína, Japán és Dél-Korea hozta létre. Az ASEM létrejöttét objektív igényt elégített ki, mert teljessé tette a három világgazdasági erőközpont kapcsolatrendszerének politikai dimenzióját. Az USA és az ázsiai régió kapcsolataiban meglevő APEC² lehetőséget biztosít a rendszeres politikai kapcsolattartásra is, s az ASEM-mel lehetővé vált a régió és az EU közötti kapcsolattartás igényének, a szorosabb együttműködésnek a kielégítése. Az ASEM létrehozásában az ASEAN játszotta az aktívabb fél szerepét, s az elvárásai is nagyobbak voltak, mint az Unióé. (Tulajdonképpen az APEC-hez hasonló szervezet létrehozása volt a cél, de ez nem következett be az EU alacsony motivációja miatt.) Az EU szerint az ASEM-et a pragmatizmusnak, az informalitásnak és a rugalmasságnak kell jellemeznie.

Az ASEM három fő célja a következő:

- a politikai párbeszéd fenntartása;
- a gazdasági együttműködés erősítése;
- az együttműködés támogatása szociális és kulturális téren.

Az első Ázsia-Európa Találkozóra 1996-ban került sor. Az Európai Unió ekkor éppen hogy túljutott a recesszió, s bár gazdasága növekedésnek indult, annak üteme lényegesen elmaradt az ázsiai mögött. Az EU-tagállamok a tárgyalásokon a hangsúlyt gazdasági és kereskedelmi kérdésekre helyezték. Szorgalmazták ázsiai partnereiknél az erőteljesebb piacnyitást, a kereskedelem további liberalizálását, a kölcsönös beruházásokat. Tárgyaltak a humán erőforrások fejlesztéséről, a műszaki-tudományos, a környezetvédelmi, a bűnüldözési és kábítószerellenes együttműködés fejlesztéséről. Az ázsiai résztvevők az EU felvevőpiacának bővítését, a régióbeli beruházások növelését szorgalmazták. Kína szemszögéből tekintve a találkozó eredményesnek volt mondható, mert Kínának a világgazdaságba történő integrálódása első jelentős lépéseként is felfogható volt. Ezen a találkozón kevés konkrét gyakorlati terv született, de hozzájárult egy újfajta kapcsolatrendszer kiépítéséhez Ázsia és Európa között. Hivatalos formát kaphattak a gazdasági és más jellegű együttműködések, melyek elősegíthetik a politikai párbeszédet is. Érdekes, hogy ezen a fórumon az USA még megfigyelői státuszban sem vett részt, s Kína ezt a világgazdaság és világpolitika egyensúlyának helyreállításaként kezelte.

A második ASEM csúcsertekezlet időpontjára (1998. április, London) a világgazdaság lényegesen megváltozott. Az Európai Unió a világtárlagnak megfelelő fejlődést mutatott fel, s bejelentette, hogy megkezdték a csatlakozási tárgyalásokat Kelet-Közép-Európa élenjáró országaival, míg az ázsiai térség komoly gazdasági és pénzügyi válsággal küzdött. A második ASEM-en a résztvevők értékelték az Ázsiában a válság hatására megváltozott pénzügyi és gazdasági helyzetet, annak hatásait a világgazdaságra és a két régió közötti kapcsolatokra. Arra a megállapításra jutottak, hogy a pénzügyi stabilitás csak a szükséges politikai és gaz-

---

¹ ASEAN Association of Southeast Asian Nations - Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége.

² APEC Asian Pacific Economic Cooperation - Ázsiai Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés.

dasági reformok végrehajtásával érhető el. Két kezdeményezés született a válsághelyzet megoldására:

- A Világbank keretében létrehoztak egy speciális ASEM hitelt, amely segítséget nyújt az ASEM ázsiai partnerországainak. A hitelkeretből több kínai projektet támogattak anyagilag.
- Az EU létrehozott egy európai pénzügyi szakemberekből álló hálózatot, amely segítséget nyújt az ázsiai országoknak pénzügyi szektoruk megreformálásában. Az EU számára fontos eredmény, hogy a résztvevő országok központi bankjai vállalták: áttérnek az euró használatára az EU-ázsiai tranzakciók során.

Kínai szempontból nagy jelentőségű volt CSU ZSUNG-CSI frissen kinevezett miniszterelnök beszéde. Hangsúlyozta a kölcsönösen előnyös Ázsia-Európa együttműködés javításának szükségességét, és több javaslatot tett a kooperáció fejlesztésére, ill. bejelentette, hogy Kína nem értékeli le valutáját, és gazdaságának várható évi 8%-os növekedésével közvetetten ugyan, de hozzájárul a térség stabilitásának a helyreállításához. A miniszterelnök az együttműködés öt prioritással bíró területét nevezte meg¹:

- javítani kell az ipar termelési szerkezetét, és bővíteni kell a kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokat;
- el kell mélyíteni a tudományos, technikai együttműködést, a high-tech, ezen belül az információ technológiai területén;
- nagyobb figyelmet kell szentelni az oktatásra, a tehetséges fiatalok képzésére;
- a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem és az agrárgazdasági együttműködés fejlesztése érdekében miniszteri eszmecserét javasolt;
- a kulturális együttműködés és a bűnüldözés területére való kibővítését is javasolta a dialógusnak.

A harmadik ASEM-re 2000 októberében Szöulban került sor. A találkozó alap témája az ezredfordulót követő teendők megtárgyalása, ill. a világkereskedelem fejlesztésének kérdései voltak, vagyis a globalizálódó világ és az Ázsia - Európa kapcsolatok alakulása. A gazdasági, kereskedelmi kérdésekhez képest a politikai, biztonsági együttműködés kissé háttérbe szorult, de kiemelkedő jelentőségű volt az ún. Szöuli Deklaráció a koreai félsziget békéjéről. Ez a csúcsertekezlet kiemelkedő jelentőségű volt a kínai diplomácia szempontjából, mert Pekingben a szöuli találkozót követően ASEM-szemináriumot rendeztek emberi jogi kérdésekről, ill. ezt követte az EU-Kína csúcsertekezlet. A találkozó célja a kölcsönös egyetértés mélyítése, a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése volt.

Öt főbb területre bonthatjuk az ASEM együttműködést² Kína szemszögéből:

- *Kereskedelem.* A kereskedelem volumene Ázsia és az EU között (ha Japánt nem számítjuk) már majdnem elérte az USA és az EU közötti forgalmat (ha Japánt is számításba vesszük, akkor már meg is haladja azt). Ázsia számára az Unió a második legnagyobb piac az Egyesült Államok után, és erőteljesen növekszik. Kína teljes mértékben ellenzi az egyoldalú kereskedelmi szankciókkal való fenyegetést, a kereskedelem politikai síkon való befolyásának hatásának kihatás-

¹ Liu Zhengxue - Wang Linchang: Expanding consensus and deepening cooperation, Beijing Review, Nov. 6. 2000.

² Zhao Gancheng: SIIS Journal 1997/2. pp. 41-56. alapján

nálását. Ez a probléma az EU-kínai kapcsolatokban kevésbé súlyos probléma, mint a kínai-amerikai viszonyban.

- *Befektetések.* A Világbank adatai szerint a régió, és benne Kína az utóbbi tíz évben a külföldi befektetések elsősorú céljává vált a fejlődő országok közül.
- *Kölcsönös megértés, politikai párbeszéd.* A XX. sz. második felében Európában jelentős változások mentek végbe, Kína ezeket a változásokat kezdettől fogva üdvözölte, beleértve az egységes piacot és valutát, a tagországok számának növekedését épp úgy, mint a védelmi integrálódást. Mindezt azért, mert Kína számára elengedhetetlen egy sokkal függetlenebb Európai Unió, nemcsak gazdasági értelemben, hanem politikailag is, beleértve a kül- és biztonságpolitikát. Csak ez biztosíthatja az Unió helyét abban a többpólusú világrendben, aminek létrejöttében Kína a hidegháború végetértével érdekeltté vált, megakadályozva ezzel az Egyesült Államok szerepének indokolatlan (és Kína számára kényelmetlen) növekedését. Ebben jelentős szerepe van annak, hogy az Uniónak például nincs közös határa Kínával, így területi viszályra sem kerülhet sor, az Unió katonailag sincs jelen a térségben, így Kína érdeke az erős EU, ami ellensúlyozhatja az USA hatását. Ezzel összhangban került sor – még az EU hosszú távú Kína koncepciójának megfogalmazását megelőzően – kínai oldalról az EU-val kapcsolatos alapelvek megfogalmazására:
  - ⇒ „A XXI. századra tekintve erőfeszítéseket kell tenni a hosszú távú, stabil együttműködés fejlesztésére.
  - ⇒ Egymás kölcsönös tiszteletben tartásával, a különbözőségek megőrzése mellett kell keresni a közös érintkezési pontokat.
  - ⇒ Az egyenlőség elve alapján kell fejleszteni a mindkét fél számára előnyös gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat.
  - ⇒ A nemzetközi kérdésekről folytatott konzultációt erősíteni, az együttműködés területeit szélesíteni kell.”¹

A két régió alapvetően eltérő történelmi, kulturális, gazdasági háttérrel rendelkezik. Igyekezniük kell ezeket a különbségeket felmérni, megismerni, megérteni, és ami a legfontosabb: elfogadni. Egyik nemzet sem ítélné meg a másikat, egyik sem jobb, vagy rosszabb a másiknál.

- *Biztonság.* Ázsiában idáig nem alakult ki megbízható, többoldalú biztonságpolitikai mechanizmus. Egyetértés van az ázsiai nemzetek között abban, hogy szükség lenne egy ilyen többoldalú rendszerre. Kína azt reméli, hogy az EU segítségére lehet e cél megvalósításában, mégpedig annyiban, hogy az Európa részvételével működő többoldalú biztonsági rendszer sikeres gyakorlatának tapasztalatait átadja neki. Ehhez viszont bizalomra, folyamatos dialógusra van szükség a két régió között.
- *A külső erőforrások diverzifikálása.* Jelenleg Kína függősége a külvilágtól egyre növekszik. Ezért Kína egyre nagyobb figyelmet szentel annak, hogy csökkentse az Egyesült Államoktól, Japántól való gazdasági függését; ezt lehetővé teszi az a tény is, hogy fejleszti a kölcsönös kapcsolatokat az EU és Kína között. Európából is megkaphatja mindazt, amire szüksége van: technológiát, tőkét, piaci ismereteket.

¹ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 77.

Kína továbbra is Ázsia nagyhatalma lesz, jelentős globális befolyással. Azonban ehhez a régió biztonságára és stabilitására van szükség. Kína szerepe Ázsiában erősödőben van, amelynek az a feltétele, hogy az ország belső stabilitása biztosítva legyen.

4. KÍNA-EU KÖZÖTTI GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

A hatalmas kínai piac minden korban minden gazdasági hatalom számára nagy csábítást jelentett, ez alól az Európai Unió sem jelentett kivételt. Az 1989 utáni gazdasági elszigetelési kísérletek részben ennek is betudhatóan csak részleges eredményhez vezettek; az EU és a KNK közötti, korábban kialakult gazdasági kapcsolatok intenzitása nem változott meg lényegesen, mindössze a fejlődés lendülete fékeződött le. Ennek viszont részben az is oka volt, hogy a külföldi tőke kívárt, hogy megbizonyosodhasson arról, eléggé stabilak-e a kínai változások ahhoz, hogy beruházásai biztonságban legyenek (maradjanak).

4.1. *A gazdasági kapcsolatok története*¹

Az Európai Unió országai a térségben hagyományos kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkeznek. Az Európán és Ázsián áthaladó ún. selyemút évszázadokon keresztül biztosított jó lehetőséget a két térség közötti árucserére. A kereskedelmi kapcsolatok még szorosabbá váltak a nagy felfedezések korában: az európai tengeri hatalmak egymással versengve hozták létre kereskedelmi bázisaikat a kínai parton. Az úttörő szerepet a portugálok töltötték be, őket a XVII. században a hollandok követték, de nem bizonyultak elég stabil hatalomnak ahhoz, hogy az őket követő angolokkal felvehessék a versenyt. Anglia és Kína között a kereskedelmi kapcsolatok gyors ütemben fejlődtek, ám ezzel párhuzamosan a kereskedelem ellenőrzésére vonatkozó jogok feletti viták szaporodtak, ami háborúhoz vezetett (ópiumháború). A háború Kína súlyos vereségével és Hongkong Anglia általi bekebelezésével végződött.

Az európai államok közötti versengés a kínai kereskedelemért (piacért) egészen a huszadik századig folytatódott, sőt a tizenkilencedik század második felétől ezt a képet tovább árnyalták a térségben megjelenő amerikai (USA) és japán érdekek. Kína ezen érdekek hálójában elsősorban Nagy-Britannia érdekszférájába tartozott.

A II. világháborút követően a kínai politika irányvonala 1949-től megváltozott. Kína egyértelműen szovjetbarát politikát folytatott, és a hidegháború időszakában, az 50-es években alig tartott kapcsolatot a nyugat-európai országokkal. Az, hogy Európa milyen szerepet játszott Kína kapcsolatrendszerében a hidegháború és az enyhülés időszakában, nagyrészt attól függött, hogy hogyan alakult Kína és a bipoláris világ két szuperhatalma közötti viszony. Ezt tovább árnyalta Kínának az a törekvése, hogy egyértelművé akarta tenni: múltbéli alárendelt szerepe véget ért. Az 50-es években a COCOM rendelkezések keretében az ún. stratégiai

---

¹ E rész megírásához Dent, C. M. művének vonatkozó fejezetét vettük alapul.

szempontból fontos termékek exportját tiltották, sőt az USA megszakította minden kapcsolatát Kínával (ezért ekkor a Szovjetunió volt a fő partner). Az embargó hatására a 60-as évektől Kína átértékelte Nyugat-Európához fűződő viszonyát, mert az adott helyzetben onnan szerezhette be a viszonylag fejlett technikát. Közben a 60-as években megromlott a viszony a Szovjetunióval, a gazdasági kapcsolatok minimálisra csökkentek. Mindez felértékelte a Nyugat-Európához fűződő viszonyt és a nyugat-európai államok Kína legfontosabb kereskedelmi partnereivé léptek elő. Ugyanakkor tény, hogy Kína ebben az időszakban bezárkózó gazdaság- és kereskedelempolitikát folytatott, a kereskedelem kis értékű volt (ez részben az ún. kulturális forradalom időszaka). A kapcsolat aszimmetrikus is volt, mert Kína számára a Közösség fontos partner volt, míg fordítva, az EK kereskedelméből Kína részesedése alig haladta meg a fél százalékot. Az EGK számára ezidőtájt Kína még nem jelent meg stratégiai partnerként, mivel a Közösség külpolitikája sem volt egységes, s a külkapcsolatok a tagállamok külügyi szervein keresztül bonyolódtak. A tagállamok között általánosnak volt mondható a fejlődő piacok felé fordulás, s az adott sajátos helyzetben (mind az USA, mind a Szovjetunió jelenléte minimális) a kereskedelmi kapcsolatok fejlődtek, de az intézményes politikai kapcsolatok hiánya gátolta a gazdasági kapcsolatrendszer erősödését.

A kínai–amerikai kapcsolatok 1971. évi normalizálódása jelentős hatást gyakorolt Kína külkapcsolataira. Nixon elnök kínai látogatása (1972) arra ösztönözte a nyugat-európai államokat, hogy újra felvegyék a diplomáciai kapcsolatokat Kínával.

Kína USA-hoz fűződő viszonya a megbékélés ellenére is feszültségekkel volt terhelt (pl. az USA szavatolta Tajvan biztonságát a kelet-ázsiai térségben). Zavaró tényező volt a szocialista társadalmi berendezkedés, ill. Kínának az a nyílt törekvése, hogy multipoláris világ jöjjön létre, megrengetve az USA világgazdaságban betöltött hegemon pozícióit.

Ebben az összefüggésrendszerben Kína Nyugat-Európához való viszonya más megvilágításba került, és az EK 1973. évi kibővülését a kínai diplomácia a bipoláris világrend elleni támadásként értékelte.

A kapcsolatfelvétel legelső¹, lényeges aktusa 1973 őszén történt meg, mikor a Bizottság alelnöke Kínába látogatott (a tagállamok ekkorra már rendezték diplomáciai kapcsolataikat). 1974 tavaszáig kétoldalú kereskedelmi megállapodások voltak érvényben a KNK és az EK tagállamai között, azonban a Közösség kereskedelem politikai irányelvei szerint 1974-től a nemzetközi kereskedelmi megállapodások közösségi hatáskörbe kerültek. Kína vonakodva ugyan, de elfogadta ezt, azonban szerette volna elérni, hogy az EK semmilyen intézményes kapcsolat keretében ne kereskedjen Tajvannal. A Közösség ezt hosszú vita után elfogadta, s így vált lehetővé 1975-ben a diplomáciai kapcsolat felvétele Kínával.

Az első kereskedelmi megállapodás aláírására 1978-ban került sor. Ekkor Kína részesedése a Közösség kereskedelmi forgalmában kb. 0,8% volt, míg fordítva, a kínai forgalomban a Közösség aránya az exportban közel 15% volt, és az importban megközelítette a 25%-ot. A megállapodás több szempontból is különlegesnek mondható. Kína nem csatlakozott a GATT-hoz, ezért a GATT nemzetközi keres-

---

¹ Dent, C. M.: *The European Union and East Asia (An economic relationship)*, Routledge, London, 1999. p. 132.

kedelmet szabályozó rendelkezései rá nem vonatkoztak, és nem kötötték a Közösséget sem. A megállapodás végül nyílt protekcionista intézkedéseket is tartalmazott, s ez volt az első megállapodás, amelyben intézményesítették a megkülönböztetést. Az EK ugyan biztosította a legnagyobb kedvezményes elbánást a vámok és az export-import engedélyezése terén, azonban fenntartotta a jogot az import mennyiségi korlátozására. A protekcionista megközelítés az EK részéről magyarázható a 70-es évek olajválságai által kiváltott piacvédő hatásokkal (gyakori antidömping intézkedések, mennyiségi kvóták alkalmazása), míg Kína a TENG HSZIAO-PING által kezdeményezett reformfolyamat során mindenáron be akart kerülni a nemzetközi kereskedelem vérkeringésébe.

Az 1978. évi megállapodáshoz kapcsolódott 1979-ben a textilmegállapodás, melyet több alkalommal módosítottak. Nem véletlenül, mert Kína számára az ágazat fontos, húzó export iparág, míg a Közösségen belül hanyatló ágazatnak számított. 1980-ban a Közösség több, csekély jelentőségű kínai termék esetében biztosította a preferenciális bánásmódot (GSP).

A megállapodások ellenére az EK súlya csökkenő tendenciájú Kína külkereskedelmében a nyolcvanas évek elején: ez magyarázható azzal, hogy normalizálódtak a kapcsolatok Japánnal és az USA-val, másrészt Hongkong szerepe felértékelődött, és Kína fő ellátójává vált. A kereskedelem abszolút számait tekintve a forgalom bővült, azonban tovább csökkent a Közösség súlya Kína külkereskedelmében¹ (1985-ben az importban 17,1% és az exportban 9%), ugyanakkor a Közösség forgalmában Kína aránya meghaladta az 1,1%-ot, tehát növekedett.

1979-től a kínai rendelkezések engedélyezték a külföldi működőtőke befektetéseket az ún. speciális gazdasági övezetekben. A tőkebefektetések területén is hasonló kép mutatkozik: az EK közvetlen befektetései növekedtek, a többi fontos partnerrel összevetve azonban gyengült a pozíciója, bár továbbra is fontos technológiaszállító. A Közösség több országa pénzügyi támogatásokat is juttat Kínának az ipar modernizálására (ezt a támogató országban volt köteles levásárolni).

A két térség közötti politikai kapcsolatok is fejlődtek. A Kína és Nagy-Britannia közötti megállapodás Hongkong jövőbeni státuszáról (a tárgyalások folytatásáról) meglevő lényeges kérdést oldott meg.

Ilyen körülmények közepette született meg egy új, átfogó megállapodás 1985-ben. A Kereskedelmi és Együtműködési Egyezmény az 1978-ban aláírt megállapodást bővítette ki, és megkönnyítette a közösségi szintű kooperációt Kínával. Ebben a megállapodásban is benne maradt azonban a diszkriminációs klauzula: a két fél a legnagyobb kedvezmény elvét alkalmazza a vámok, az exportra és importra vonatkozó egyéb díjak és adminisztrációs formalitások, adók terén, de megtartja a lehetőséget egyoldalú mennyiségi korlátozások bevezetésére. A megállapodást követően több tagállam létrehozta nemzeti kereskedelmi kirendeltségét és/vagy kamaráját Pekingben. Két és többoldalú beruházásvédelmi és kettős adózást kizáró megállapodások születtek. Érthető a Közösség törekvése a gazdasági kapcsolatok erőteljes fejlesztésére: a kínai piac gyorsan bővül (a GDP növekedése meghaladja az évi tíz százalékot) és egy ilyen perspektivikus piacon jelen

---

¹ Dent, C. M.: *The European Union and East Asia (An economic relationship)*, Routledge, London, 1999. p. 134.

kell lenni. Másrészt a Közösség alapvető célkitűzése, hogy a japán és amerikai fölény a kínai piacon ne nőjön tovább.

1988-ban Pekingben megnyílt az Európai Közösség kínai irodája (missziója, tulajdonképpen a nagykövetsége), amely elősegítette azt, hogy az országok vállalatai közötti kapcsolatok javulását, ill. segítségével az európai cégek jobban informálódhattak a kínai lehetőségekről. A megállapodás eredményeként Kína egyre fontosabb gazdasági partnerévé vált a Közösségnek.

A nyolcvanas években az EK érdekeltsége a kínai kapcsolatokban és a reformfolyamat támogatásában nőtt, azonban a Tienanmen-téri események következtében minden addig elért eredmény veszélybe került. Az EK azonnali hatállyal gazdasági szankciókat léptetett életbe, felfüggesztette a katonai és politikai kapcsolatokat, ill. befagyasztotta a kormányok által nyújtott támogatásokat, kölcsönöket (lásd 3.1.).

Az EK viszonylag hamar, 16 hónap múlva (elsőként a fejlett országok között) feloldotta a Kínát sújtó gazdasági szankciókat: ebben szerepet játszott a gazdasági érdekeltség (1987-ig a Közösségnek volt többsége a kereskedelemben, de ezt követően erőteljesen növekedni kezdett a kínai kereskedelmi többlet), továbbá az sem volt elhanyagolható körülmény, hogy Kína igen sikeres megosztó politikát folytatott az európai országok között céljai elérése érdekében¹. Annak érdekében, hogy ne kerüljön veszélybe az a gazdasági szempontból fontos előny, amelyet a hatalmas kínai piac rejt magában, az EK/EU célravezetőbbnek vélte a konfrontációt kerülő diplomáciai gyakorlatot, az ún. „csendes diplomáciát”². Ennek eredményeként a két térség közötti feszült viszony enyhülni kezdett, és a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok gyorsan fejlődtek.

A 90-es évek jellemző vonása az EU és a KNK közötti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok dinamikus fejlődése. Az 1990-91 évi stagnálást követően 1992-től a forgalom mindkét irányban dinamikusan növekedett, s 1993-tól az EU Kína egyik legfontosabb kereskedelmi partnerévé vált, és viszont: Kína 1994-ben bekerült az EU tíz legfontosabb kereskedelmi partnere közé. 1994-ben az EU eltörölte a kínai importra vonatkozó mennyiségi korlátozások nagy részét, és csak hét érzékeny termékcsalád (játékok, kesztyűk, selyemingek, cipők, rádió, porcelán és üvegáru) esetében tartott fenn továbbra is mennyiségi kvótákat.

4.2. Az EU és Kína kereskedelmi kapcsolatai

Kína az 1950-60-as években importhelyettesítő gazdaságpolitikát folytatott, ezért az EK számára a kínai piacnak az 1970-es évek elejéig nem volt nagyobb jelentősége. A világgazdaság fejlődési folyamata azonban mindkét félből kikényszerítette a kapcsolatok újragondolását. A hatvanas évek második felében néhány távol-keleti állam exportorientált fejlődésbe kezdett, és talán az ő sikerük volt Kína 1971-es politikai nyitásának egyik mozgatórugója. A 70-es évek közepétől élénkülni kezdett kereskedelem („nyitott kapuk politikája”³), de a KNK-val szem-

¹ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3.

² Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína, Európai Tükör, 1998/3. p. 81.

³ Tóth B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években, Külgazdaság, 1998. december.

beni diszkriminatív politika miatt ez csak csekély eredményt hozott. A kínai gazdaság csak 1979-ben tette meg az első, kezdeti lépéseket az exportorientált fejlődés irányába (a politikai nyilatkozatokban azonban hangsúlyosan szerepelt a nyitás szükségessége), s 1985-től nagyon gyors export növekedést ért el (szinte minden évben több mint 20%-kal bővült az export). 1985-ben az EK exportjának 2,2%-át, míg importjának csak 1,1%-át tette ki a kínai kereskedelmi forgalom.

*1. táblázat
Az Európai Unió és Kína kereskedelmének alakulása 1985 és 2000 között
(Mrd ECU, ill EUR*)¹*

Év	EU exportja	EU importja	Összforgalom	Egyenleg Kína szempontjából
1985	8,0	4,2	12,2	-3,8
1986	7,0	4,5	11,5	-2,5
1987	6,0	5,6	11,6	-0,4
1988	6,0	7,5	13,5	1,5
1989	7,0	9,8	16,8	2,8
1990	6,0	11,4	17,4	5,4
1991	6,0	16,0	22,0	10,0
1992	8,0	18,0	26,0	10,0
1993	12,0	21,1	33,1	9,1
1994	13,0	22,7	35,7	9,7
1995	14,6	26,3	40,9	11,7
1996	14,6	29,9	44,5	15,3
1997	16,5	37,5	54,0	21,0
1998	17,4	42,0	58,9	24,6
1999	19,4	49,6	69,0	30,2
2000	25,3	69,7	95,0	44,4

* Átváltás 1999. január 1-jén: 1 ECU = 1 EUR.

A nyolcvanas évek első felében indult meg az ún. második hullámos országok („kis tigrisek”) exportorientált fejlődése, és ezt követte Kína. Tulajdonképpen a külgazdasági stratégiájuk megegyezett az 50-60-as években Japán, a 70-es években pedig az első hullámos országok által követett, vagyis gyenge-közepes minőségű és technikai színvonalú, de nagyon olcsó termékekkel árasztani el a világ-

¹ Források: <http://www.ecd.org.cn/trad> és http://www.odci.gov/cia/di/products/china_economy/index.html; <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop>. Katalógus-szám: KS-NO-01-003-EN-I.

piacot. Az 1992. évi pártkongresszus jelentős eredménye, hogy az export a külgazdaság húzószektorává fejlődött, s Kína bekerült a világ tíz legnagyobb kereskedő nemzete közé. Az ország külkereskedelmére jellemző, hogy erőteljesen koncentrált: a tizenhat legjelentősebb partner a forgalom 87–90%-át adja. Kína legjelentősebb partnerei azonban a saját régiójából kerültek ki. Hosszú időn keresztül a legfontosabb partner Hongkong volt (ez gyakran reexportot takart), ill. Japán és a 90-es évek közepétől Dél-Korea. E három országhoz csatlakozik az Egyesült Államok és az EK/EU. A teljes külkereskedelmi forgalmat tekintve az ezredfordulón a Közösség Kína legfontosabb partnerei közé tartozik, s a részesedése 12–16% közötti.

A táblázat adatait elemezve látható, hogy 1987-ig a Közösség szemszögéből pozitív a kereskedelmi mérleg, azonban ezt követően szinte minden évben növekvő mérleghiány figyelhető meg, ami 2000-ben meghaladta a 40 Mrd EUR-t. Az EK exportja 1992-ig stagnált, csak ezután indult növekedésnek, míg az import gyakorlatilag a teljes vizsgált időszakban (1985–2000) növekedett.

Az ezredfordulóra már egyértelműen a megnövekedett kölcsönös gazdasági érdekek jelentik a két régió közötti mozgatóerőt. Kereskedelmi kapcsolatukban sikeres fejlődés figyelhető meg az 1990-es évek elejétől. Míg a két terület kereskedelmi forgalma 1975-ben 2,4 Mrd USD volt, húsz évvel később, 1995-ben már 40,9 Mrd ECU forgalomról számolnak be a statisztikák. 1997-ben ez az érték 53 Mrd ECU, 1998-ban 58,9 Mrd ECU volt, 1999-ben pedig már 69 Mrd EUR, és 2000-ben már közelített a 100 Mrd EUR-hoz. Az euró bevezetése hosszú távon tovább fogja segíteni a kínai-EU kétoldalú kereskedelmet. Rövid távon viszont érinteni fogja a kínai exportot. Az egységes valuta bevezetésével ugyanis az árak átláthatósága az eurózónában tovább fog javulni, ami ürügyül szolgálhat a résztvevő országoknak antidömping eljárások lefolytatására. Ebben az esetben pedig nehezebb lesz a ruházati cikkek bevitele. Az euró bevezetése lehetővé teszi, hogy az uniós piac egységesebbé váljék, ami nehezzé teszi a kínai vállalatoknak, hogy kihasználják a különböző tagországok eltérő marketing stratégiáját a kereskedelemben.

Az 1999-es év nagyszerűen alakult Kína számára az Európai Unióval folytatott kereskedelem területén. Az EU¹ teljes importja 1999-ben 772 Mrd EUR volt. Az importpartnerek között Kína a negyedik helyen állt 49,6 Mrd EUR-val. Az USA vezeti a ranglistát, több mint kétszer annyit importál az EU onnan, mint a második helyezett Japántól. A harmadik helyezett Svájctól Kína lemaradása mindössze bő 3 Mrd euró. Ezzel Kína az EU összimportjának 6,4%-át adja. (Magyarország az EU importjából 2,2%-kal részesedett, ami a tizedik helyezést jelenti).

Az Unió összes exportja 1999-ben 758,3 Mrd EUR. A partnerkapcsolati sorrendben az USA áll az élen, és a második-harmadik helyezett is megegyezik, de helyet cserélve (második Svájc, és harmadik Japán). Őket követi Lengyelország, Norvégia, Törökország, majd a hetedik helyen Kína, s utána Magyarország következik. Kína részesedése az Unió összes exportjából 2,5%, ugyanannyi, mint hazánké (ez 19,4 Mrd EUR-nak felel meg).

Az EU teljes külkereskedelmi forgalmában negyedik helyen áll Kína 1999-ben 69 Mrd EUR forgalommal (Magyarország az összesítésben kilencedik). Azonban a

---

¹ Az adatok forrása az Eurostat.

kereskedelmi mérleg hiánya valamennyi kereskedelmi partnert figyelembe véve Kínával a legnagyobb (30,2 Mrd EUR).

Kína szemszögéből vizsgálva a kereskedelmi forgalmat 1998-ban az EU az importot illetően a második legfontosabb partner Japán után (az USA nem sokkal lemaradva a harmadik). Kína összes importjából (125,2 Mrd EUR) az EU részesedése 14,8%. Míg Kína exportpartnerei közül az EU a negyedik legfontosabb partner (Hongkong, USA és Japán mögött), s ez 15,3%-os részesedésnek felel meg.¹ Azok az államok előzik meg az Uniót, amelyek működőtőke beruházásokban is megelőzik.

2. táblázat

Az EU 15 tagállamának kereskedelme Kínával 1999-ben (M EUR)²

Tagállam	Import	Export	Mérleg
1. Ausztria	618	472	-146
2. Belgium	2879	924	-1955
3. Dánia	1116	285	-831
4. Egyesült Királyság	10169	1837	-8332
5. Finnország	545	986	+441
6. Franciaország	5918	3217	-2701
7. Görögország	519	18	-501
8. Hollandia	4650	767	-3883
9. Írország	477	121	-356
10. Luxemburg	55	38	-17
11. Németország	12800	6949	-5851
12. Olaszország	5000	1834	-3166
13. Portugália	280	30	-250
14. Spanyolország	3160	433	-2727
15. Svédország	1376	1466	+90
Összesen	49567	19382	-30185

Az EU tagállamait külön is elemezve Németország és az Egyesült Királyság a legnagyobb importőrök, míg Németország és Franciaország a legnagyobb exportőrök. (Ez a három ország a legnagyobb uniós tőkebefektető Kínában.) Két tagállam kivételével (Svédország és Finnország), az összes többi tagállam kereskedelmi mérlege negatív. Kína tizenhat legfontosabb partnerországa közé az Unió tagál-

¹ A kínai és az EU statisztikai adatok esetenként lényegesen eltérnek egymástól. Ez a közvetítő, ill. tranzit kereskedelemmel, a reexporttal magyarázható. Ilyen eltérés, hogy az Eurostat adatai szerint a kétoldalú teljes kereskedelmi forgalom 1998-ban 58,9 Mrd EUR volt, míg ugyanez a kínai adatok alapján 48,9 Mrd USD, és a kínai többlet sem éri el a 8 Mrd USD-t.

² Forrás: <http://www.ecd.org.cn/ecd-china.htm>

lamai közül az 1997-es adatok alapján a következők férnek be: Németország (6.), Egyesült Királyság (9.), Franciaország (10.), Hollandia (11.), Olaszország (13.).¹

A KNK és az EU árucseré-forgalmának fő ösztönzője a két fél gazdasági szerkezetének kiegészítő jellege. Az Unió a kínai termékek felvevő piaca, míg ő maga a fejlődéshez szükséges technológiát, know-how-t szállít Kínának.

A kétoldalú forgalom áruszerkezete a két gazdaság között nagyon eltérő. Vizsgáljuk meg a külkereskedelem termékszerkezetének változását 1980 és 1998 között. A 3. táblázat Kínának az EU-ból származó importját mutatja.

3. táblázat
Kína Európai Unióból származó importjának szerkezete 1980 és 1998 között
(M ECU)²

	1980	1990	1994	1995	1996	1997	1998
Élelmiszerek	20	254	74	442	198	259	305
Alapanyagok	62	297	463	470	319	471	582
Energiahordozók	4	9	96	41	11	18	19
Vegyipari termékek	369	558	802	986	1192	1 386	1 382
Berendezések, gépek	782	3 584	10 338	10 720	10 324	11 242	11 904
Egyéb feldolg. termékek	430	839	1744	1 712	2 075	2 491	2 654
Összesen*	1 901	5 794	14 013	14 689	14 722	16 841	17 364

* Az összesített adat tartalmazza az egyéb, nem azonosított termékek forgalmát is.

Az élelmiszer-behozatal súlya a kereskedelemben ingadozó jellegű, enyhén emelkedő tendenciájú, de nem igazán jelentős tényező (kevesebb mint a teljes behozatal 2%-a). Hasonlóan nem jelentős tényező az alapanyag és energiahordozó import az EU-ból, bár az acél és bizonyos vegyipari alapanyagok importja figyelemre méltó. Az Unióból a KNK-ba irányuló szállítások legfontosabb árucsoportjai a gépek és berendezések, a komplett műszaki termékek és felszerelések, a nem-fémes elemek, a gyógyszerek, a műtrágya, és egyes könnyűipari termékek. A legfontosabb helyen az elektromechanikai termékek állnak.

Az Európai Unióba irányuló kínai exportban a legfontosabb helyet a könnyűipari termékek foglalják el (egyéb feldolgozóipari termékek), amely hagyományos kínai exportcikk, és éveken keresztül a kereskedelmi viták sarkalatos pontja volt. Jelentős növekedésnek indult a gépipari termékek szállítása is (jellemző azonban az alacsony hozzáadott értékű termékek mozgása). A feldolgozatlan, illetve alacsony feldolgozottságú termékek részaránya az utóbbi években csökkent, hasonlóan a mezőgazdasági, nyers- és ásványi alapanyagok részarányához. Az alacsony élelmiszer-behozatal magyarázható azzal, hogy az EU krónikus túltermeléssel küzd, és próbálja gátolni az agrártermékek behozatalát.

¹ Tálás B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években, Külgazdaság, 1998. december. p. 58.

² Eurostat [1999], p. 62.

4. táblázat
Az Európai Unió Kínából származó importjának szerkezete 1980 és 1998 között
(M ECU)¹

	1980	1990	1994	1995	1996	1997	1998
Élelmiszerek	340	644	908	779	869	926	1 030
Alapanyagok	445	819	1 031	925	941	1 078	1093
Energiahordozók	116	136	177	321	230	307	339
Vegyipari termékek	183	656	1 132	1 489	1 524	1 853	1 972
Berendezések, gépek	16	1 677	5 092	6 345	7 599	10 070	12 119
Egyéb feldolg. termékek	837	7 351	16 167	16 346	18 668	23 052	24 772
Összesen*	1 999	11 355	24 617	26 340	30 000	37 487	41 766

* Az összesített adat tartalmazza az egyéb, nem azonosított termékek forgalmát is.

Az Európai Unió és Kína közötti kereskedelem főbb vonásai a következők:

Az EU részesedése Kína külkereskedelméből folyamatosan növekszik. Az ázsiai pénzügyi válság miatt gyengélkedő gazdaságú szomszédos országok valutáinak leértékelése következtében erősödhetett a kereskedelmi kapcsolat az Unió és Kína között.

Kína kereskedelme az EU-val a tíz legfontosabb kereskedelmi partner közül a leggyorsabban növekedett. A kereskedelmi forgalom átlagos növekedési üteme Kína és az Unió között évi 16,2% volt. A kínai kivitel átlagos éves növekedési üteme 1990 és 1999 között több mint 20% volt, jelentősen magasabb, mint az éves kínai kereskedelem 13,8%-os, és a kínai export 14,5%-os növekedése. A növekedés sebességének fő oka az, hogy a két gazdaság kiegészíti egymást. Kína az EU GSP rendszerének egyik legfőbb kedvezményezettje: a Közösség teljes GSP kedvezményt élvező importjának kb. 30%-a Kínából származik.

Kína Európai Unióba irányuló kivitelének összetételét tekintve megállapítható, hogy a munkaerő-igényes termékek aránya csökkent, míg emelkedett a tőke- és technológiaigényes termékeké. A hagyományos munkaerő-igényes termékek, mint például a ruhaneműk és textíliák, megtartották vezető helyüket Kína kivitelében az Európai Unió országaiba, de ennek aránya lassan csökken. Ezen termékek között a hat hagyományos termék exportja elérte a 7,38 Mrd USD-os értéket (ruházat, textil, fonál és termékei, cipő, műanyag áru, játékok, úti cikkek, bőröndök) ez 6,3%-os növekedést jelent. Részesedésük Kínának az EU-ba irányuló összexportjából az 1997-es 29%-ról 26%-ra mérséklődött, míg az elektronikus termékek exportjának 1997-es 40%-os részesedése 1998-ban 44%-ra növekedett, ami szám szerint 12,52 Mrd USD-t jelent.

A Kínából az Unióba irányuló kereskedelemben a legfontosabb helyet a feldolgozott termékek eladása jelenti. A külkereskedelmi stratégiájának középpontjába az exportoffenzívát helyező kínai gazdaságpolitika számára az EU felvevőpiac min-

¹ Forrás: European Commission/Eurostat: external and intra-European Union trade. Statistical Yearbook, Luxemburg, 1999. 63. old.

dig is fontos volt, növelésére azonban a hagyományos termékszerkezet fenntartásával túl sok lehetőség nincs. A változás megkezdődött. 1998-ban a feldolgozatlan, ill. alacsonyabb feldolgozottságú termékek eladása 12,65 Mrd USD-t tett ki, ami 12,5%-os növekedést jelent 1997-hez viszonyítva, míg a feldolgozott termékek értéke 15,31 Mrd USD-t volt.

A feldolgozatlan, ill. alacsonyabb feldolgozottságú termékek importja az EU-ból lassan, de folyamatosan emelkedik.

4.3. Kína és a GATT/WTO

Kína WTO-tagsága a gazdaságdiplomácia fontos témája, mind az EU-Kína bilaterális kereskedelem, mind globális okok miatt¹:

- Kína mint gyorsan fejlődő gazdasági hatalom kizárása a multilaterális világkereskedelemből a nemzetközi rendszer destabilizációját eredményezné;
- Kína számára is fontos, hogy azonos kereskedelmi feltételek között vegyen részt a világkereskedelemben (ugyanazokat a szabályokat alkalmazza, és rá is azok vonatkozzanak);
- a WTO-csatlakozás felgyorsíthatja Kína világ gazdaságba történő integrációját;
- növekedne a külföldi működőtőke befektetési érdekeltsége, a csatlakozás egyengetné az utat a külföldi tőke előtt;
- hozzájárulna az árrendszer átalakításához Kínában, a fogyasztási cikkek árai csökkennének, és nőne az életszínvonal;
- vélhetően pozitív hatást gyakorolna a munkaerőpiacra (kínai hivatalos adatok szerint 3-4% közötti, míg a Világbank számai szerint 7-8% közötti a munkanélküliség);
- EU - Kína viszonylatban azért fontos a kérdés, mert a két térség közötti gazdasági diplomácia mindaddig kénytelen bilaterális keretek között maradni, amíg Kína nem tagja a WTO-nak.

Kína eredetileg a GATT alapító államai közé tartozott 1948-ban, azonban 1950-ben a Kínai Köztársaság (Tajvan) felmondta a megállapodást a politikai változások miatt. Kína a későbbiekben nem csatlakozott a GATT-hoz, és csak 2001 végén lesz tagja az utódszervezetnek, a WTO-nak. Az ötvenes-hatvanas években a GATT-ra Kína hosszú időn keresztül ellenségesen tekintett, mert ideológiai szempontból nem volt elfogadható a csatlakozás a megállapodáshoz. A hetvenes évek eleji politikai nyitás után Kína kezdeményezte a csatlakozást, de ekkor az Egyesült Államok ezt megakadályozta, mert politikai téren nézeteltérést okozott az országok között az USA - Tajvan viszony (az USA védelmi garanciát nyújtott Tajvannak). A nyolcvanas évek eleji gazdasági nyitás eredménye, hogy 1982-ben Kína megfigyelői státuszt kap a GATT-ban, majd ezt a jogkört kibővítve, speciális megfigyelőként vesz részt a GATT tevékenységében². Ez lehetővé tette Kínának, hogy részt vegyen a GATT ülésein, de szavazati joggal nem rendelkezett.

Kína 1986-ban újlag jelezte csatlakozási szándékát a GATT-hoz, s 1987-ben meg is kezdődtek erről a tárgyalások. Talán egyetlen csatlakozási tárgyalás sem

¹ Dent, C. M.: The European Union and East Asia. An economic relationship, Routledge, 1999, p. 144-145.

² Dent id. mű. p. 145.

volt olyan bonyolult, mint Kína esetében. Kína csatlakozását illetően ugyanis politikai és gazdasági kérdések is felmerülnek. A fő kérdés az, hogyan lehet integrálni egy szocialista államot, legyen az gazdasági téren mégoly megreformált is mint Kína, egy olyan egyezménybe (GATT), szervezetbe (WTO), amely alapításának fő célja a piacgazdaságok közötti kereskedelem előmozdítása.

A nyolcvanas évek végén Kína elvárta, hogy fejlődő országgént csatlakozzon az egyezményhez, vagyis preferenciális kedvezményeket (GSP) kapjon a szerződő felektől, és megvédhesse kialakulóban levő iparágait. Ezen kedvezményekkel kapcsolatban mind az USA-nak, mind az EK-nak fenntartásai voltak (annak ellenére, hogy az EK GSP rendszerének kedvezményezettje volt Kína), mondván, Kína exportja oly mértékben növekszik, hogy ez nem teszi lehetővé az ország fejlődők közé való besorolását.

A GATT csatlakozáshoz kapcsolódó politikai kérdések is nagyon bonyolultak. Kína hangsúlyozta, hogy nem egyszerű csatlakozásról van szó, hanem csupán újracsatlakozásról, mert a szerződés 1950-es Tajvan általi felmondása nem jogszzerű, hiszen Tajvan nem képviselhette Kínát ebben a kérdésben. Kétoldalú politikai problémák is felvetődtek, pl. az USA - Kína viszonyban. (Az USA 1974. évi kereskedelmi törvényének módosítása értelmében nem biztosítható a legnagyobb kedvezményes bánásmód azon nem piacgazdaságú országok számára, amelyek korlátozzák az emberi jogokat, köztük a kivándorlás jogát [VANIK-JACKSON kiegészítés]. Kína már részesül ebben a kedvezményben, de ez csak azért lehetséges, mert az USA elnökének joga van a törvénymódosítást figyelmen kívül hagyni.¹)

Az 1987. évi GATT-elemzés megállapította, hogy Kína gazdasági és kereskedelmi rendszerében, a törvénykezésben sok tennivalóra van szükség. A teendők elsősorban azzal kapcsolatosak, hogy más államokkal folytatott kereskedelmében Kína ne legyen protekcionista (csökkentse a magas vámszínvonalat), csökkentse az állam gazdaságba való beavatkozásának mértékét, redukálja az ország belkereskedelmében az állami monopóliumokat, csökkentse a veszteséges állami ipar szubvencionálását, erősítse a szellemi tulajdonjogok védelmét, és nyissa meg a gazdaságát jobban a külföldi tőke előtt (a szolgáltatások - infrastruktúra szektorában, ill. Belső-Kínában is).

Kína ezt követően, különösen az 1992. évi pártkongresszus után nagy lépéseket tett a kereskedelem liberalizációja és a gazdasági nyitás terén is. Az Európai Unió elismerte, hogy a '90-es évek során Kína a világgazdaság fontos szereplője lett, ezért az EU támogatta a WTO-csatlakozást². Ugyanakkor a kilencvenes évek közepén felvetették, hogy Kínának több erőfeszítést kell tennie a WTO-elvek megvalósítása érdekében. Az EU az 1995-ös „*A Long Term Policy for China-Europe Relation*” című dokumentumban a következő feltételeket szabta Kína számára a WTO-tagság feltételéül:

- biztosítani kell a transzparencia követelményét, vagyis minden releváns törvényt, szabályt azok életbe lépése előtt közzé kell tennie;

---

¹ Lardy, N. R.: *China in the world economy*, Institute for International Economics, Washington, 1994. p. 47.

² A GATT mint szerződés 1948 -1994 között szabályozta a nemzetközi kereskedelmet, s 1995-től lépett a helyére a WTO, mint Világkereskedelmi Szervezet.

- biztosítani kell a nemzeti, diszkriminációmentes elbánást, azaz a Kínában megtelepedett külföldi vállalatokkal szemben a helyiekkel azonos feltételeket kell alkalmazni;
- az iparpolitika WTO-előírásoknak történő megfeleltetése, a veszteséges állami ipar támogatottságának csökkentése;
- a vámtarifák csökkentése; a kvóták és az indokolatlan technikai akadályok eltörlésével, ill. a külkereskedelmi monopóliumok megszüntetésével javítani kell a külföldi termékek piacra jutási esélyeit;
- szabályozni és korlátozni kell a börtönmunkát;
- szisztematikusan és fokozatosan meg kell nyitnia szolgáltatóipari piacát (telekommunikáció, turizmus, közlekedés, pénzügyi szektor) a külföldi tőke előtt;
- biztosítani kell a szellemi tulajdonjogokra vonatkozó szabályok teljes körű alkalmazását és védelmét;
- átlátható, nyitott közbeszerzési eljárási rendszert kell bevezetni.

Kína számára fontos gazdasági kérdés a WTO-tagság és az ezzel együtt járó állandó legnagyobb kedvezményes státusz. Gazdasági reformjának megfelelően Kína tovább nyitotta piacait az EU előtt, ezzel remélve, hogy az EU támogatni fogja mielőbbi WTO-tagságát, ami az Unió számára is előnyökkel járna, hiszen könnyebben juthatna a kínai piacra. Mindezen változások eredményeként 1998-ban elhatározta az Európai Unió, hogy a jövőben lebontja Kínával, mint állami kereskedésű országgal szemben fenntartott diszkriminatív korlátozásait, ezzel jelentősen csökkentek a dömping eljárások¹.

Az 1998-ban megfogalmazott dokumentumban (Building for comprehensive partnership with China) az EU már támogatja Kína WTO-felvételét, mert úgy véli, hogy Kína nélkül a globalizálódó világ és a WTO sem tekinthető univerzálisnak, egyetemlegesnek, s ez elengedhetetlenné teszi a világ egyik legnagyobb kereskedő államának felvételét. Azonban még ekkor is megismételt néhány feltételt, amelyet a teljes értékű tagság érdekében meg kell valósítani. Ebben az időszakban már gőzerővel folytak a tárgyalások a WTO-felvételről, s mind az EU, mind az USA nagyon hasonló feltételrendszert szabott meg.

A kínai politikai vezetés tisztában volt azzal, hogy a WTO-tagság segítene abban, hogy az ország aktívabb szerepet játsszon a világgazdaságban, integrálódjon abba, s a tagság lehetővé tenné kereskedelmi kapcsolati rendszerének kiszélesítését, az azonos elbírálás alkalmazását. Az expanzív kínai külkereskedelem számára ez jelentős piacokat nyitna meg. Óriási azonban a tét. A WTO-tagság eredményeként ugyanis a gyorsan fejlődő kínai gazdaság is megnyílhat a szabadabb nemzetközi verseny előtt, s ez a külföldi exportőrök és befektetők számára is hatalmas üzleti lehetőséget kínál.

A liberalizációs hatások, a WTO-tagság ígérete volt az az erő, amely tovább lendítette a kínai gazdasági reformokat a tagságnak való megfelelés irányába. A tagság fontos a nemzetközi kereskedelem szempontjából is: Kína esetenként kiszámíthatatlan kereskedelmi-gazdasági kapcsolatai és szabályozása a WTO-tag-

---

¹ Shada Islam: China Trade Report 1998/7; pp. 3

ság révén stabil alapokra kerül, és az ország rákényszerül a szabadkereskedelem elvein alapuló, kötelező erejű szabályok betartására.¹

Az EU–Kína kétoldalú kapcsolatokban az elmúlt években az egyik legfontosabb kérdéssé a WTO-csatlakozás vált. 1999-ben, az EU, USA és Kína együttes erőfeszítéseit követően felgyorsultak a Kína WTO-tagságát célzó tárgyalások. 1999 és 2000 folyamán több részmegállapodás is született e tárgyban, azonban az a tény, hogy esetenként eltérő megállapodást kötött Kína az USA-val és az EU-val, hátráltatta a végleges megállapodást, mert mindkét fél legalább azonos kedvezményeket akart elérni. A tárgyalások fontos dátuma 2000. október 10., amikor CLINTON, az Egyesült Államok elnöke aláírta azt a kongresszus által jóváhagyott törvényt, amely szerint az USA Kínával is a többi államhoz hasonló feltételekkel kereskedik. Ez felgyorsította az EU-val folytatott tárgyalásokat is (az EU elvileg és gyakorlatilag is támogatta Kína WTO-csatlakozását, de csak meghatározott feltételek teljesülése esetén), amelyek során 2001 júniusában sikerült rendezni az utolsó, Kína WTO-tagsága útjában álló nézeteltéréseket². Az áttörés már 2000 májusában bekövetkezett, és a megállapodás nagy részét már ekkor aláírták, s csak egy elvarratlan szál maradt: a biztosítótársaságok ügyében. Miután ezt is rendezték, célegyenesbe fordult Kína WTO-tagsága. 2001. szeptember 17-én a WTO bejelentette, hogy a Kínai Népköztársaság 15 évi tárgyalást követően még 2001 folyamán a Világkereskedelmi Szervezet tagjává válik. A végső határozatot a WTO 2001. novemberi miniszteri tanácskozásán hozták meg, de ez már csak formalitás volt (lévén, hogy nem maradt nyitott kérdés a szervezet és Kína között), mint az a 30 nap is, amely a döntés életbe lépéséhez szükséges. Kínát követően Tajvan is a WTO tagjává válik 2002 januárjában, s így ez lesz a második szervezet (az APEC után), amelyben mind a két Kína részt vesz.

Kína WTO-tagsága komoly változtatásokat igényel. A WTO-csatlakozási okmányban³ Kína kötelezettséget vállalt arra, hogy a taggá válás után hatályon kívül helyez minden, a WTO rendelkezéseivel ellentétes jogszabályt, azonban a gyógyszerek, égetett szeszes italok és vegyi anyagok forgalmának szabályozásában egyéves átmeneti időszakot kért. Kína az elfogadott szabályok szerint a jövőben politikai okok miatt nem avatkozik be a még nem privatizált vállalatok irányításába, csökkenti az árellenőrzést és a hatósági árakat csak 13 termék esetében tartják meg (de nyilvános árképzési szabályokat vezetnek be ezekre vonatkozóan is). Az állami bankok nem folyósíthatnak olcsó hiteleket az állami tulajdonú cégeknek, és a közbeszerzések terén is elfogadják a WTO-szabályokat. A korábban sok problémát kiváltó szellemi tulajdonjogok tiszteletben tartása és a termékhamisítási ügyekben Kína 28 törvényt és szabályozást sorolt fel a csatlakozási okmányban, melyek ezen kérdésekkel foglalkoznak. Kínának liberalizálnia kell szolgáltatási piacát, s megnyitni a piacot a külföldi befektetők előtt (azonban a külföldi részesedés nem haladhatja meg az 50%-ot).

2002-től, kilenc szakaszban jelentősen csökkenteni kell a vámtételeket: az átlagos vámot, amely 1992-ben még 43,2% volt 2002-re 17%-ra kell leszállítani. Az

¹ Kína és a WTO-tagság, Lassú tánc a sárkánnyal, Figyelő, 1997. április 17. Kína és a WTO, Nagy falat, Figyelő, 1999. november 4.

² Világgazdaság, 2001. június 22.

³ Kína borsot törhet a WTO orra alá, Világgazdaság, 2001. Október 18.

ipari termékek átlagos vámtarifáit 15%-ra, majd 2005-ben 10%-ra. A gépjárművek importvámját a 2000 évi 80-100%-ról 2006-ra 25%-ra kell csökkenteni. Jelentősen csökkenteni kell a mezőgazdasági támogatásokat, az agrárvámokat 22%-ról 17%-ra kell mérsékelni¹.

Kína WTO-csatlakozása fontos mind Kína, mind a világgazdaság számára. A WTO fejlett tagjai szorgalmazzák a tagságot, mert bíznak a hatalmas távol-keleti piac bővülésében, javulnak piacra jutási esélyeik, s bíznak abban, hogy ez növeli befektetési lehetőségeiket is. Másrészt hisznek abban, hogy a csatlakozás eredményeként a WTO-követelmények alkalmazása és betartása révén szerzett gyakorlati tapasztalat pozitív hatással lesz Kínában a jogszabályok betartására a kereskedelem és a befektetések terén (vagyis a WTO-tagság megköti Kína kezét, mert rákényszeríti a vállalt kötelezettségek teljesítésére).

Kína felismerte, hogy az integrációs politika hasznosabb az izolációnál. Az elmaradott országok nem fejlődhetnek, ha gazdaságuk elzárkózik a világpiaci impulzusok elől. Fontos szempont, hogy a WTO-tagság révén egyre nagyobb szerep jut a piaci erőknél. A tagság strukturális reformokat igényel Kínában: a világkereskedelem áramába történő bekapcsolódás megnöveli a kínai vállalatok hatékonyságát, átalakul termékszerkezetük, s a cégeknek bizonyítaniuk kell, hogy a WTO-szabályok alapján is állják a versenyt. Kína tagsága esetén mind a bilaterális, mind a multilaterális vitákat jóval egyszerűbben lehet rendezni. A WTO-csatlakozás hatására még gyorsabban nőhetnek a külföldi befektetések. Meg kell azonban jegyezni, hogy a WTO-tagságnak vannak ellenzői az országon belül is: az állami vállalatok félelme jogos, hogy a keményebb nemzetközi verseny kizoríthatja őket saját országukon belüli piacaikról, várhatóan versenyképességi gondokkal fognak küzdeni az agrártermelők is, és bizonyára növekedni fog a városi munkanélküliség is. A kínai politikai és gazdasági vezetés számításba vette mindezen tényezőket amikor a csatlakozás mellett döntött.

A Világkereskedelmi Szervezetben Kína és Tajvan csatlakozása megváltoztatja a szervezetben belüli erőviszonyokat. 2002 után már csak egy a világkereskedelemben jelentős szerepet betöltő ország fog hiányozni a WTO-ból: Oroszország.

4.4. Külföldi működőtőke-befektetések Kínában

A külföldi működőtőke a gazdasági növekedés egyik kulcstényezője az átmeneti gazdaságokban és a fejlődő világ országaiban, mert nem növeli az adósságállományt, ugyanakkor elősegíti a gazdaság szerkezeti átalakulását, növeli exportképességét, a foglalkoztatást, segíti a fenntartható fejlődést stb.² A külföldi tőke azonban stabil, átlátható, előre prognosztizálható és nem diszkriminatív üzleti környezetet igényel: mint amit a WTO is szeretne elérni, és érvényesíteni a világkereskedelemben.

Kínában az ideológia hosszú időn keresztül semmilyen módon sem engedélyezte a külföldi tőke beáramlását. A 60-as évek második felében jelentek meg a külföldi hitelek, azonban a működőtőke beruházások ekkor még nem tűntek reali-

¹ Shi Guangsheng: China and the WTO: Marching toward a new epoch, China Today, December 2000. p. 6-10.

² Majoros P.: Magyarország a világkereskedelemben, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

tásnak. A 70-es évek eleji politikai nyitás ezen a téren nem hozott eredményt, s lényegi elmozdulás csak MAO CE-TUNG halálát követően történt. Az országban megkezdődött a nyitás politikája, s az exportorientált kínai fejlődés igényelte a külföldi tőkét, a modern termelő eszközöket és a piaci kapcsolatokat egyaránt. 1979 júliusában elfogadták a „külföldi működőtőkével finanszírozott vegyes vállalatokról” szóló törvényt, amely megteremtette a jogi alapjait a működőtőke beáramlásnak. Az iparban is megkezdődő változások eredménye, hogy 1980-ban Dél-Kína két tengerparti tartományában négy ún. különleges gazdasági övezet¹ hoztak létre. Ezt később újabb övezetek kialakítása követte a tengerparti övezetben. 1979 és 1985 között jelent meg tehát a külföldi tőke Kínában, azonban a ténylegesen beáramló tőke mennyisége csak 1984-ben érte el először az 1 Mrd USD-t. Az 1985. évi törvényi módosítások kedvezőbb feltételeket teremtettek a külföldi tőkének, három fejlesztési háromszöget (területet) nyitottak meg a külföldiek előtt, s ezt követően 1991 végéig évi 2-4 Mrd USD tőke érkezett az országba. Kínában a külföldi működőtőke nagyobb mennyiségű beáramlását követően felgyorsult a gazdasági növekedés is. Kedvező irányú minőségi átalakulás zajlott le: a külföldi tőke gyorsította a gazdasági növekedést, segítette az exportképesség javulását, ill. átalakult a termékszerkezet, s ez javította a belföldi ellátási szintet is, így a belső kereslet is növekedni kezdett. (Érzékelhető a tőke akcelerátor hatása: a működőtőke gyorsította a gazdasági növekedést, de az így kialakult gazdasági környezet újabb vonzerőt jelentett a külföldi tőkének, vagyis újabb tőkebeáramlást váltott ki.) A gyors növekedés tehát további vonzerőt jelentett a külföldi tőkének: ugrásszerűen növekedett a tőkebeáramlás, struktúrája azonban megváltozott: a felhasználáson belül visszaszorultak a hitelek és teret nyert a külföldi működőtőke beruházás. A nyolcvanas években az ipari bémunka-ügyletek voltak a jellemzőek, majd az évtized végére növekedni kezdtek a beruházások a gyorsan megtérülő ingatlanpiacon és az idegenforgalomban. A kilencvenes évtized elejétől a beruházások az olcsó kínai nyersanyagot kitermelő és munkaerőt hasznosító feldolgozóipari ágazatokba áramlanak.

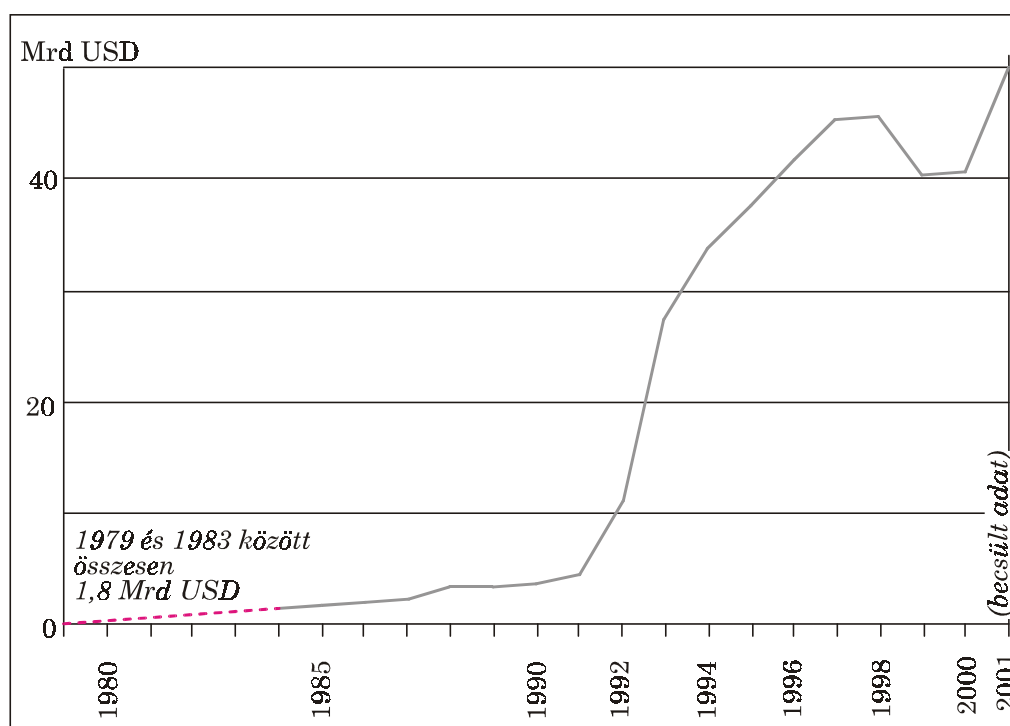
Kína a külföldi működőtőke bevonást általános fejlesztési stratégiájába illesztette, amely az újonnan iparosodott, ún. első hullámos ázsiai országok (Hongkong, Tajvan, Dél-Korea, Szingapúr) tapasztalatait hasznosítva az exportorientált fejlődési utat jelentette². A külföldi működőtőke beáramlás ugrásszerű növekedése a kínai reform- és nyitási politika 1992-ben megkezdődött harmadik szakaszára jellemző, amelynek alapvető célja a sajátos kínai szocialista piacgazdaság megteremtése az ország modernizálásának érdekében³. A változás legfontosabb eleme, hogy a külföldi tőkét elvileg a szocialista társadalmi tőkével azonos jogokkal rendelkezőként határozza meg (bár ennek alkotmányi megerősítése csak 1999-ben történt meg), továbbá törvénymódosítással megengedték, hogy a tőke a szolgálta-

¹ Különleges gazdasági övezet (SEZ - Special Economic Zones) - a magyar közgazdasági terminológia szerint leginkább vámszabadterületi övezetnek mondhatjuk, de nem esik teljesen egybe a két fogalom.

² Jordán Gy.: A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában, *Közgazdasági Szemle*, 2000/7-8. p. 621.

³ Tálás B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években, *Külgazdaság*, 1998. december, p. 62.

tások és infrastruktúra területén is megjelenjen, ill. újabb 52 várost megnyitottak a tőke előtt az ország belsejében. Az igazi változások azonban a nemzeti bánásmód alkalmazásában csak 1996-tól kezdődnek meg, mert a WTO-tárgyalásokon ekkor sikerült megállapodást elérni arról, hogy a kínai és a külföldi tulajdonú cégek azonos körülmények és feltételek között működhetnek, vagyis megkezdődött a kezdeti adó- és egyéb kedvezmények felszámolása. 1998 után az ázsiai gazdasági válságtól megrettent külföldi befektetők számára Kína a stabilitást jelenti, de a régióval szembeni elbizonytalanodás érezteti hatását Kínában is: a beáramló tőke csak alig növekszik, sőt kicsit csökken.

1. ábra
Külföldi működőtőke Kínában 1980-2001¹

Már 1992-ben meghaladta a 11 Mrd USD-t a külföldi működőtőke beruházások mennyisége, 1993-ban már közelített a 30 Mrd USD-hoz, 1996-ban meghaladta a 40 Mrd USD-t, és 2001-ben várhatóan túllépi az 50 Mrd USD-s „álomhatárt” is. Kínába tehát 1980 és 2001 között kb. 390 Mrd USD értékben érkezett közvetlen működőtőke.

¹ Jordán Gy.: A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában, Közgazdasági Szemle 2000/7-8. China Statistical Yearbooks, ill. <http://www.ecd.org.cn> (2001. 10. 25.). A 2001-re vonatkozó érték becsült adat.

A külföldi tőkeérdekeltségű vállalatok Kínában három fő formában működnek: kb. 60%-uk közös (tőkés) vállalat („equity joint venture”), mintegy 15%-uk szerződéses vállalat („contractual joint venture”), és kb. 25%-uk tisztán külföldi (tőkés) vállalat („wholly foreign-owned enterprises”).¹

A Kínába irányuló befektetéseket vizsgálva egyértelműen látszik, hogy a kínai kormány a különleges gazdasági övezetek létrehozásával, ill. az egyéb, a külföldi befektetések számára kedvezményeket nyújtó övezetekkel a külföldi működőtőkét igen eredményesen vonzotta az országba. A befektetések gazdasági növekedést segítő akcelerátor hatásán túl pozitívan hatottak a piacgazdasági gondolkodásmód kialakulására, a háttérpararra, az egész kínai gazdaság átalakulására. Negatív hatásként értékelhető azonban, hogy az ország tengerparti területeire koncentráció a fejlődés, s lényeges fejlettségbeli különbség alakult ki a tengerparti régió és az ország belseje között.

A külföldi működőtőke területi megoszlását tekintve továbbra is a tengerparti tartományok vannak túlsúlyban; jóllehet 1992-t követően Belső-Kínában is beindultak a fejlesztések (elsősorban a nyersanyag szektorban), azonban azok súlya nem éri el az összbefektetés 15%-át.

A tőkebeáramlás ágazati megoszlását nézve bő 55% az ipar aránya, ezen belül a munkaerő-intenzív ágazatokba koncentrálnak a külföldi befektetések. Az ingatlanszektor (beleértve az idegenforgalmi beruházásokat is) kicsit kevesebb, mint 30%-kal részesedik a külföldi tőkéből. Növekvő az infrastrukturális és szolgáltatási ágazatba irányuló befektetések mennyisége (kb. 12-14%), s a többi terület 2-4%-kal részesedik.

A külföldi működőtőke több mint kétharmada kínai viszonylatból érkezett, vagyis Hongkongból és Tajvanról (innen 1994-ig csak hongkongi közvetítéssel jöhetett a tőke). A kezdetekben Japán volt az egyik legfontosabb befektető, de súlya csökkenő, és részesedése 1999-ben már 10% alatti volt. Az Egyesült Államok részesedése is csökkenő tendenciájú, az ezredfordulón kb. 8%. Az Európai Unió tagállamainak részesedése eleinte 10% körüli volt, majd visszacsúszott 6-7%-ra, s csak az 1995-ban kidolgozott Kína-politika eredményeként kezdett újra növekedni. 2000-ben az EU volt a második legnagyobb befektető Kínában (Hongkong után), de aránya a teljes külföldi működőtőke mennyiségében csak 11-12% volt.

Az EU és Kína közötti befektetési viszonyokat vizsgálva elmondhatjuk, hogy egyirányú utcáról van szó. Az Európai Unió, mint gazdasági nagyhatalom, nagy beruházó Kínában, míg fordítva minimális mértékű befektetés történt. 1979 és 1983 között a Kínába érkezett külföldi tőkének csak 7,4%-a érkezett az EK országaiból. A 80-as évtized második felében gyorsult fel a Kínába szánt tőke növekedése, s az 1989. évi események lelassították ezt a jó irányú folyamatot, azonban a Közösség oldotta fel elsőként a Kínával szemben alkalmazott szankciókat, s ennek eredménye, hogy 1991-ben az EK a legnagyobb befektető az országban (l. táblázat). Mindezek eredményeként az EU-tagországok közvetlen beruházásai és hitelai az 5. táblázatban látható módon alakultak.

---

¹ Tólas B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években, *Külgazdaság*, 1998. december, p. 63.

5. táblázat
Az EU-tagországok közvetlen beruházásai és hitelei¹

Év	Összeg [Mrd USD]	Részarány a teljes befektetésekből
1989	1,7	
1990	1,8	
1991	1,9	43%
1992	1,7	8,8%
1996	4,5	8,2%
1998	4,0	8,7%
1999	4,5	11,1%
2000	4,5	11,0%

Megjegyzés: az 1989–1990 év adata tartalmazza az EK-országokból érkező közvetlen működőtőke beruházásokat és a hiteleket is, de 1991-től már csak a működőtőke befektetéseket.

A hosszú éveken át (esetenként visszaesésekkel tarkított módon) fejlődő kétoldalú kapcsolatok megteremtették az alapokat ahhoz, hogy az európai tőke is elkezdje keresni a kínai befektetési lehetőségeket (főlismerve azt is, hogy némiképp lemaradt az amerikai és a japán tőke mögött). Ezt a törekvést az uniós tagországok egyedi, hosszú lejáratú hitelekkel is támogatták. 1992 után azonban a Közösség nem reagált elég gyorsan a kínai változásokra (avagy lehet, hogy Közép-Kelet-Európára figyelt jobban?), s világgazdasági vetélytársai nagyobb piaci részesedéshez jutottak. A kilencvenes évek közepén a befektetők figyelme Kína felé irányul, újra felfedezik a kínai gazdaságban rejlő előnyöket. 1996-tól minden évben 4-5 Mrd USD befektetés érkezik Kínába, ez azonban csak kb. 10%-a a befektetéseknek, vagyis az Unió a Kínába irányuló befektetések átlagával növelte befektetéseit, ezért lényegesen nem tudta növelni részesedését.

Az EU tagállamainak befektetéseit vizsgálva a következőket állapíthatjuk meg²:

- Kínában az EU-tagállamok közül a legnagyobb befektető Németország (az ország külföldi befektetéseinek 28%-a Kínába irányult 1992-1996 között). A németeket az Egyesült Királyság követi, sőt az évtized végén le is hagyja, s a két állam nagyjából 40-50%-át adja a tagországok befektetéseinek.
- További lényeges tőkeexportőr még Franciaország és Hollandia, s tőlük lemaradva, de a többi tagállamot megelőzve áll Olaszország. Ez az öt ország adja a Kínába irányuló befektetések több mint 80%-át. (Talán nem véletlen, hogy ezek az országok a legfontosabb kereskedelmi partnerek is az EU-ból.)

Pozitív vonásai ellenére a kínai piacnak vannak olyan sajátosságai, amelyek óvatosságra intik az európai befektetőket. Ilyen negatívum az ország egészében burjánzó korrupció, mert a kínai kapcsolatok nem egyszerűen a szerződéseken, hanem a személyes viszonyok bonyolult rendszerén alapulnak. A nyolcvanas évektől a helyi

¹ Forrás: <http://www.moftec.gov.cn>.

² European Commission/Eurostat: European Union direct investment, 1999, p. 44-46.

engedélyezési hivatalok váltak leginkább a korrupció fészkevé. A befektetni kívánó vállalatok ide fordulnak cégalapítási ügyekben, s mivel a gyakran változó, nem mindig egyértelmű törvények és szabályok dzsungelében a külföldi nem, vagy csak segítséggel tud eligazodni, bizony ebből hasznot húznak. A külföldi működőtőke befektetések szabályozásának gyakori változásai megnehezítik a külföldi tulajdonos érdekérvényesítési lehetőségeit. Ilyen esetekben újra felbukkan a korrupció. Gondot jelenthet a helyi és kormányzati hatóságok beleszólása a vállalat ügyeibe, ill. a gazdasági információk megbízhatósága is kérdéses.

4.5. Politikai és gazdasági reformok Kínában az EU támogatásával¹

A kilencvenes évtized második felében az EU egyik legfontosabb feladata Kínával kapcsolatban a politikai és gazdasági reformok támogatása volt, ami előfeltétele Kína WTO-tagságának (melyet az EU támogat, lásd 4.3.). Az EU Kínának szánt együttműködési programjai mutatják, hogy az Unió barát és társ kíván lenni a kínai átmenetben, ezért legfontosabb feladatának a folyamatos növekedéshez szükséges intézményi és jogi háttér megteremtését tekinti. Az 1995-1999 időszakban a Kínának ilyen célra nyújtott támogatások mértéke megkétszereződött, s elérte a 30 M EUR értéket. Ennek keretében az EU számos programot dolgozott ki:

- Kína WTO-tagságának előkészítése érdekében 2000-ben kínai hivatalnokok képzését kezdték meg. Ezek a hivatalnokok lesznek a felelősök a WTO-rendelkezések bevezetéséért.
- Folyamatban van egy program, amely a kínai statisztikai adatok gyűjtésének és feldolgozásának WTO-kompatibilitását segíti elő.
- Jogalkotási és -alkalmazási segítséget is nyújt az EU a szellemi tulajdon védelmének érdekében (ez is WTO-tagsági követelmény).
- 2000-ben beindult egy program, amely a kínai pénzügyi szolgáltató szektor reformját segíti.

Az EU és Kína közötti együttműködés hangsúlyos területe volt az 1998-ban aláírt jogi és igazságügyi együttműködési megállapodás, amely 2000-ben lépett életbe. Ennek lényege a kínai igazságszolgáltatásban dolgozók képzése, hogy a bírók, az ügyészek, az ügyvédek és minden jogi szakember megismerje az EU, mint a fejlett világ egyik része jogi kulcsterületeit és jogalkalmazási gyakorlatát. Hosszú távon segítséget akarnak nyújtani a szilárd, megbízható és átlátható jogrendszer, ill. a hatékony és igazságos bírói gyakorlat kialakításához. Ennek természetes következménye lesz az emberi jogok tisztelete, és a biztonságosabb gazdasági és jogi környezet a külföldi üzleti és beruházási tevékenység számára.

A reformok végrehajtásához Kínának szakképzett emberekre van szüksége. Ebből a gondolatból született a Sanghajban megalapított nemzetközi gazdasági képzést nyújtó oktatási intézménynek a gondolata (CEIBS: Kína-EU Nemzetközi Üzleti Főiskola), amely 1999-től folytat oktatási tevékenységet. Az oktatásban

---

¹ Az alfejezetben szereplő információk forrása az EU hivatalos internet honlapja: <http://europa.eu.int>.

különösen nagy hangsúlyt kap a világgazdaság, és ezen belül az EU bemutatása. Tovább folytatják a kilencvenes évek közepén elkezdődött ösztöndíj programot, és így több kínai fiatal vezető vehet részt MBA programokban, ill. a fiatal nemzedék tagjai ösztöndíjak és konferenciák, közös kutatási projektek keretében közelebbről is megismerkedhet az európai értékekkel, a tudomány eredményeivel és a kultúrával. Az emberi erőforrás fejlesztés és szakember-csere program keretében a Bizottság 1998-ban elindította a kezdő vezetők (junior managers) programját, az EU-Kína Akadémiai Hálózat (ECAN) nevű programot, majd 1999-ben beindult az ötéves EU-Kína Ösztöndíj 2000 elnevezésű projekt. A kínai reformok előrehaladásával párhuzamosan az EU olyan projektek indítását tervezi, amelyek célja az állami tulajdonban lévő vállalatok megreformálása során szerzett tapasztalatok megosztása kínai szakemberekkel és hivatalnokokkal, különös tekintettel a negatív hatások (pl. munkanélküliség, szociális háló, infláció stb.) kezelésére.

Az átfogó tudományos és technológiai együttműködési megállapodás aláírására 1998 decemberében került sor (előtte egyes részterületeken már születtek megállapodások, sőt közös kutatóintézetet is hoztak létre, Kína - Európa Biotechnológiai Kutatóközpont néven). Ettől a megállapodástól az EU - Kína közötti együttműködés megerősítését várják tudományos ügyekben, amely alatt értik a közös kutatásokat, a felhalmozott tudományos ismeretek, gépek, berendezések kölcsönös cseréjét. Ezt a megállapodást egészíti ki az 1999-ben indított közös kutatási projektek egész sora, amelyek a fenntartható fejlődésre koncentrálnak, különösen a kínai mezőgazdaság és az egészségügy területén.

A környezetvédelem terén is rengeteg tennivalója akad Kínának, s a kezdeti lépések megtételében kíván segíteni az EU szakmai ismereteivel és anyagi eszközök segítségével egyaránt. Több konkrét programban is részt vesz a Közösség (pl. Lianong tartományban, ahol a cél a hatékonyabb energiafelhasználás elősegítése, és a káros környezeti hatások minimalizálása), mert Kína hirtelen és gyors gazdasági növekedése, a népsűrűség relatíve gyors növekedése a tengerparti területeken és a városokban szükségessé teszi az alapvető környezetvédelmi intézkedések megtételét. (Kínában az energiafogyasztás megközelíti az uniós szintet, a szén-dioxid kibocsátás mértékét tekintve második a világ országainak rangsorában, ami közvetlen hatást gyakorol a környezetre.) A segítség technológiatranszfer formájában érkezik Kínába, például a káros anyagok feldolgozását és technológiáját is uniós segítséggel igyekeznek megoldani, de foglalkoznak a szakemberek képzésével és továbbképzésével is. A 2000. évi EU - Kína csúcstalálkozó munkacsoportot hoztak létre egy új, EU - Kína Energia - Környezet program megalkotására.

A mezőgazdaság fejlesztését célzó együttműködésen belül az EU egy sor új programot hozott létre, hogy ezzel is segítse az agrárium működéséhez szükséges intézményi és jogi háttér megteremtését. A jogi háttér megteremtéséhez újít segítséget a már említett EU - Kína jogi együttműködési megállapodás. Együttműködnek az agrárstatisztikai rendszer átalakításában és WTO-, ill. OECD-konformmá tételében is. Külön program segíti a vidéki önkormányzatok fejlesztését. Több regionális program is született, melyek a hátrányos helyzetű régiók fejlesztését segítik, különös tekintettel a nyomor és a szegénység csökkentésére (hosszú távon felszámolására), a vidékfejlesztésre (vízvezeték-fejlesztési, csator-

názási projektek), és létezik egy kifejezetten burgonya-termesztők számára kialakított program (Quinghai megyében).

1998-2001-ben az Európai Unió és Kína a megállapodások egész sorát írta alá sok fontos területen. Ezek közül említést érdemel a tengeri hajózással kapcsolatos megállapodás, a vámügyi együttműködés, az illegális migrációval kapcsolatban is tárgyalnak, és több ágazati megállapodást is elfogadtak (telekommunikáció és információs társadalom, energiaügyek, tőzsdék és pénzügyi piacok stb.).

5. KÍNA ÉS NÉMETORSZÁG¹

Miért fontos Németország véleménye és az általa alkalmazott Kína-politika? Mert Németország az az ország az EU tagállamok közül, melynek súlya (kereskedelem és működőtőke egyaránt) a legjelentősebb kínai viszonylatban. A német esettanulmány alkalmas arra, hogy példáján keresztül képet kaphassunk a külföldi befektetők helyzetéről.

KOHL volt kancellár szerint a két társadalomtípus polgári jogi koncepciói közötti különbséget el kell fogadni, figyelemmel kell lenni a két ország gazdasági fejlettsége közötti különbségekre, és nem szabad elfeledkezni a történelmi tradíciók eltéréseiről annak, aki Kínával akar sikeres kapcsolatokat kiépíteni, és együttműködni.² KINKEL volt német külügyminiszter szerint „Kína nagyhatalom, amelynek súlya egyre növekszik. Ezért nem tehetjük meg, hogy egy ilyen országgal való kapcsolatunk az emberjogi kérdés túhegyén való egyensúlyozásból álljon.”³ CLINTON politikája is ehhez kezdett hasonlítani, ám Kína fenntartásokkal fogadta az USA közeledését, mivel jelentős katonai erővel van jelen a régióban, és az amerikai tradícióknak megfelelően határozott célja Kínában is a nyugati demokráciát, piacgazdasággal együtt megteremteni, figyelmen kívül hagyva Kína történelmi szokásait, társadalmának és kultúrájának az európaiktól és az új világtól való szöges eltérését.

Az uniós tagállamok közül Németország bonyolítja le a legnagyobb forgalmat Kínával, ezért a két ország gazdasági és kereskedelmi kapcsolatát a továbbiakban részletesebben megvizsgáljuk.

Gyakran hallani, hogy Kína a jövő piaca. Ezt látszik alátámasztani, hogy a nagy gazdasági hatalmak mindegyike a kínai piacon való minél jelentősebb részesedésre törekszik. A kínai piacon való eredményes jelenlétéhez nem elegendő pusztán kereskedelmi kapcsolatot létesíteni Kínával; még azt a kijelentés is megkockáztatható, hogy ha egy nagyobb gazdasági erővel rendelkező ország jelentős külkereskedelmi forgalmat bonyolít le Kínával, és még kereskedelmi és fizetési mérlegének egyenlege is pozitív előjelet mutat, akkor sem érezheti hosszú távon versenyképes helyzetben magát. Éppen ezért Japán, USA és az Európai Unió is a befektetések piacán folytat „vérré menő” harcot, hogy minél nagyobb szeletet hasíthasson ki a nagy „Kína-piac tortából”. Nem más a céljuk a német vezető cégeknek sem.

---

¹ Konrad Seitz: ifo Dresden berichtet 1997/5; pp. 32-39.

² International Herald Tribune 21st July 1995; pp.6.

³ Ibid., 13 July 1995, p. 1.

Vegyük például az erőmű piacot. A világkereslet 25%-át Kína teszi ki ezen a piaci területen. Ez több mint a fennmaradó ázsiai területek kereslete (indiai szubkontinens: 11%, ASEAN-országok: 11%, a japán piac pedig már telített).

Másik példa: a telekommunikációban használt digitális kapcsolórendszerek piaca. A felmerülő éves kereslet 20 millió kapcsolóegységet jelent Kínában, ami több, mint a Nyugat-Európa és Latin-Amerika (beleszámítva Mexikót) által támasztott kereslet együtt.

A Siemens az ún. EWSD-kapcsolórendszerek fejlesztésébe 6 Mrd DEM-t fektetett. Minél többet tud eladni ebből, annál nagyobb összeget tud visszaforgatni a fejlesztésbe, vagyis olcsóbban tud eladni, ez viszont elengedhetetlen feltétele annak, hogy piacon tudjon maradni. Ez minden piacra érvényes, de a kínaira fokozottan, hiszen a kínaiak tisztában vannak pozíciójukkal, tudják, hogy szabadon válogathatnak a befektetők között, mert minden nagyobb befektetőnek célja a kínai piacból való minél nagyobb részesedés. Ebből adódóan a verseny itt még erősebb, mint a világpiacon: kimondható, hogy egyetlen erőműépítő sem tud piaci áron értékesíteni, és a kapcsolórendszerek ára a piaci ár 80%-ánál van. Nem túlzó az az állítás, mely szerint a kínai piacon jelen lenni egyenértékű a világpiacon való megmaradással. Ha például a Siemens átengedné piaci részesedését konkurenseinek (Alcatel, NEC stb.) ezzel olyan költségnövekedést érne el, amelyet más piacokon való működéssel aligha tudna kompenzálni: hogy ki fogja megérni az új évezred első évtizedének végét a világpiacon, részben a kínai piacon fog eldőlni.

Mindezek következtében sok, a nemzetközi piacon aktív vállalat számára a globalizációs stratégia középpontjában Kína áll. A harc nem az elsődleges exportlehetőségekért folyik, hanem a közvetlen beruházásokért. Az érintett iparágak között megnevezhető a telekommunikáció, az autógyártás, a vasút, az erőművek, a vegyipar, az elektronika, a számítástechnika és így tovább.

A német beruházók az eddigiek során jól megállták a helyüket – amint azt a következő példák mutatják.

- A Volkswagen Shanghai messze a legnagyobb külföldi vegyes vállalat Kínában, emellett van még egy közös vállalata Changchunban, Északkelet-Kínában. Itt teljes kapacitással gyártják a Jettát és 1997-ben kezdődött az Audi 200-ak gyártása is. Ezzel a kínai személygépjármű-gyártás 60%-át a Volkswagen teszi ki.
- A második legnagyobb ágazat a vegyipar. A német vegyipar a világon vezető helyet foglal el, és ez jól visszatükröződik Kínában. A legnagyobb vegyipari befektetők a Hoechst, a BASF, a Bayer, a Henkel. A BASF kínai partnerével a Sinopeckel egy 6 Mrd DEM-es beruházást tervez. A Jangce partjára kívánnak egy integrált vegyi komplexumot építeni, Ludwigshafen mintájára.
- A Siemensnek 36 vegyes vállalata van Kínában. Ezek a telekommunikáció minden ágát lefedik: üvegszálas vezetékek, adatátviteli és kapcsolási rendszerek, telefonok és hicom-mellékállomás berendezések, mobil telefon rendszerek, telefonok, vagy ATM szélessávú hálózatok és multimédia felhasználások. Ehhez jönnek még azok a vegyes vállalatok, amelyek az elektrotechnika, az automatizáló technikák, az orvos műszerészet és a számítógép technikák területén működnek.
- A Dresdner Bank több fiókot nyitott Kínában. Az Allianz Sanghajban hozott létre egy közös vállalatot, ami életbiztosításokra specializálódik. A kínai piac által nyújtott lehetőségeket ezen a még csak most nyíló területen nem szabad alábecsülni.

Ezek és az itt nem említett befektetések figyelemre méltó pozíciót jelentenek Kínában. Mindenesetre a német statisztikákból mindezeket nem lehet kiolvasni. Azok szerint ugyanis 1995-ig a Kínába irányuló közvetlen befektetések 1,5 Mrd DEM-et tettek ki akkor, amikor a Volkswagen egyedül a két vegyes vállalatával Sanghajban és Chanchunban 3,4 Mrd DEM értékben fektetett be.

A kínai statisztikák már inkább irányadóak lehetnek (1995-ben 1,2 Mrd USD, 1996-ban 1,7 Mrd USD, 1998-ban 0,74 Mrd USD, 1999-ben 1,4 Mrd USD, 2000-ben pedig 1,1 Mrd USD)¹, bár ezek a számok is alatta maradnak a valós összegeknek. Ennek egyik oka lehet, hogy a kínai statisztikák nem tartalmazzák a visszaforgatott nyereséget és az anyavállalat által nyújtott hiteleket. Ennek ellenére e számok tükrében is látható a befektetések fejlődési üteme. Az első 15 év alatt (1975 és 1993 között) az összberuházások 1,5 Mrd USD értékűek voltak. Ezzel szemben 1995-ben egyedül 1,2 Mrd USD volt a beruházások értéke, majd 1996-ban 1,7 Mrd USD, s az 1998 évi visszaesés ellenére évi 1-1,5 Mrd USD értékű beruházásra került sor Kínában. Igaz a japán és amerikai befektetések értéke a német befektetések értéke fölött van, ám végiggondolandó, hogy az amerikai és japán befektetők milyen területeken osztoznak:

- ingatlanok (üzletházak és szállodák);
- szolgáltatások (bankok vagy a McDonald's);
- emberi munkaerő igényes, általában alacsony szintű technológiával dolgozó gyárak (amik Kína gazdasági fejlődésével súlyukat veszítik), többnyire bérmunka, mint például a Nike cipők előállítására importált anyagokból;
- igényes, magas szintű technológiákkal dolgozó üzemek.

Ezzel szemben a német befektetők túlnyomó részben az utoljára említett területre specializálódnak.

Eddigiekben a nagy vállalatok beruházásairól esett szó. Ám meg kell említeni a közepes méretű vállalkozások esélyeit is ezen a piacon. Manapság is beszélhetünk a kínai piacon jelenlevő közepes vállalkozások leányvállalatairól, ám ezek száma elenyésző. Sok közepes vállalkozásra is érvényes, hogy a kínai piacon globális versenyképesség biztosításáról, ill. magának a hazai, európai piacon való versenyképességnek a biztosításáról van szó.

5.1. Mikor fektessen be egy kis-, közepes vállalat Kínában?

Alapvetően két lehetőség említhető:

- Abban az esetben, ha a vállalat olyan nagyvállalatnak szállít alapanyagot, félkész terméket, amely már jelen van a kínai piacon, így exportálni kényszerül az eladásra kínált javakat. Ennek persze nem csak az a célja, hogy a cég erősítse pozícióját a kínai piacon, hanem, hogy megtarthassa beszállítói szerepét, azt hosszú távon biztosítsa. A fent említett Volkswagen Shanghai az anyavállalat közel 1000 szállítóját vonzotta Kínába, ezek között sok német közép vállalat van.
- A másik lehetőség akkor jön számításba, ha a cég a világ minden tájára értékesít. Ezeknek legtöbbször eddig exportra szorított Kínával kötött üzleteiben.

---

¹ Az adatok forrása: <http://www.ecd.org.cn/trad/2000e.htm>.

Példák mutatják, hogy Kína előbb vagy utóbb szinte minden terméket maga fog előállítani, ha másként nem, akkor külföldi résztvevőkkel. (Néhány évvel ezelőtt a személygépkocsi-keresletet Kína 50%-os importarányal elégítette ki. Az ezredfordulóra ez az arány 10%.) Éppen ezért nem lehet a Kínával való kapcsolatot a külkereskedelemre korlátozni. Fokozottan érvényes ez azokra a vállalatokra, amelyek gépeket és berendezéseket gyártanak Kínában működő gyáraknak. Erre jó példa a textilgyártásban használatos gyártósorok, berendezések előállításai. A világ legnagyobb textilipara Kínában van. Így érthető, hogy a textilipari berendezések legnagyobb fölvevő piaca is ez az ország. Egyre több vegyes vállalatot létesítettek ezen az iparterületen. Következmény: a textilipari berendezések importja 1993-ban 3,6 Mrd USD-os forgalommal tetőzött, azóta az import fokozatosan visszaesik.

Ahhoz, hogy eredményes legyen a befektetésük Kínában, a közepes vállalatoknak hiányzik a tőke, így nem tudják vállalni a kockázatot, de leginkább a humán erőforrás hiányzik, olyan szakemberek, akik Kínában jól kiismerik magukat.

A 1,2-1,3 milliárd fős kínai piac igen vonzó a befektetők számára, ám sokan követik el azt a hibát, hogy a tető alá hozott vállalkozásokkal megelégszenek, ezután csupán a termeléssel foglalkoznak, és azt gondolják, az elosztást majd a kínai partner elvégzi. Ez talán a legnagyobb hiba, amit egy közepes befektető ezen a piacon elkövethet: elengedhetetlen egy, a kínai piacot ismerő tanácsadó alkalmazása.

Bizonyos szempontból a közepes vállalatoknak könnyebb dolguk van ezen a piacon, mint nagyobb társaiknak, hiszen ezek a befektetések általában 30 M USD alatt maradnak, így nincs szükség a központi vezetés engedélyére, hanem közvetlenül a helyi vezetéssel kerülnek kapcsolatba. Szemben a központi vezetéssel, ahol a külföldi befektetők állnak versenyben egymással, ezen a szinten a helyi és a városi vezetés versenyez az áhított befektetésekért. A vállalkozó pedig azt a tartományt választja befektetése helyéül, amelyik a legkedvezőbb feltételeket kínálja.

A vállalkozók számtalan modern ipari parkban választhatnak már felépült gyárat, vagy elképzeléseik szerint építhetik fel azt. Ezután két elengedhetetlen feladat: marad a gyártás és az értékesítés. Ehhez pedig egy kínai menedzser segítségére van szükség, nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy Kínában az életben maradáshoz elengedhetetlenek a megfelelő kapcsolatok.

6. BEFEJEZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Ma már a világ egyetlen erőközpontja sem kérdőjelezi meg Kína világpolitikai és gazdasági súlyát, nagyhatalmi szerepvállalásának lehetőségét. Kína nyitását a világ felé komoly gazdasági érvekkel támasztják alá, amit a fejlődés, a gazdasági, műszaki modernizáció kényszere követel meg. Ez a záloga a külvilággal való kapcsolattartás folytonosságának és fontosságának, míg a partner országokat a nagy piac lehetősége készíti a kapcsolatok fenntartására, engedmények tételére. Kína a nemzetközi munkamegosztásban a fejlett országok számára a korszerű termékek és technológiák, know-how, közvetlen befektetések egyik legnagyobb fölvevő piacaként és olcsó munkaerőforrásként bér munkaszerződéseknél, könnyűipari termékek, textíliák, játékok, élelmiszerek szállítójaként játszik fontos szerepet.

Az EU-tagországok szerint az összeütközést kerülő ún. „csendes diplomácia” gyakorlata célravezetőbb Ázsiában, mint az Egyesült Államok erőpolitizálása, folyamatos gazdasági nyomásgyakorlása, és az elszigetelés eszközének alkalmazása. A meglévő politikai és gazdasági érdekeltségeket sértő kisebb nézeteltéréseken kívül nincs olyan alapvető érdekellentét Kína és az Európai Unió viszonyában, amely a kapcsolatok továbbfejlődését komolyabban veszélyeztethetné. Az EU számára a Kínával fenntartott kapcsolatok perspektívái a gépipar és a szolgáltatások mellett a mezőgazdaság, a szállítás, az energetika és a kommunikáció területére terjednek ki. A Kína részéről megnyilvánuló hosszú távú érdekltség a gazdaságiakon túlmenően az EU kiegyensúlyozó szerepében van, amely az Egyesült Államokkal, Japánnal és Dél-kelet Ázsiával szemben játszhat szerepet.

Az Európai Unió közvetetten előnyt kovácsolhat az Egyesült Államok, valamint Japán geopolitikai, történelmi és biztonságpolitikai viszonyából Kínával. Az EU-tagállamok kapcsolatait Kínával mára már nem terhelik történelmi feszültségek (miután a két gyarmattartó európai ország fennhatósága megszűnt: Nagy-Britannia hongkongi fennhatósága 1997. július elsején, Portugália makaói fennhatósága 1999. december 20-án). Az európai országoknak nem voltak hivatalos szövetségesi elkötelezettségei egyetlen országgal sem a csendes-óceáni térségben. Jelenleg Európának nincsenek biztonságpolitikai kötelezései sem Tajvannal, sem Japánnal, ellentétben az Egyesült Államokkal. Ezért a kialakuló szorosabb egymásrautaltság egy olyan régióval, mint az Európai Unió, nem jár semmilyen fenyegető kockázattal Kína számára, eltérően az USA-hoz fűződő viszonytól.

Az Európai Uniónak nincs közös határa Kínával, ami az Egyesült Államokra is igaz, de ez utóbbi tajvani érdekeltsége közvetlen konfrontáció lehetőségét hordozza magában. A földrajzi távolságnak és a katonai érdekltség hiányának köszönhető, hogy Kína gazdasági súlyának növekedése mellett, ha az esetlegesen megnövekedő katonai potenciálja átrendeződésekhez vezetne az ázsiai térségben, az az Európai Unió érdekeit nem sértené – ellentétben Japánnal, és az USA-val –, így az nem vezethetne katonai összeütközéshez.

Diplomáciai szempontból elmondható, hogy az Európai Unió külpolitikáját (amennyiben beszélhetünk működő közös kül- és biztonságpolitikáról) pragmatizmus jellemzi, lépései gazdasági megfontolásúak. Az Unió tagállamainak külpolitikai viszonyulását más országokkal általában is a pragmatizmus jellemzi (itt említhető Irak vagy Irán), általában az USA-ra hagyva a nemkívánatos hatásokkal járó politikai nyomásgyakorlást és katonai lépések megtételét a valamely nemzetközi normát megszegő országokkal szemben.

Azonban a világgazdasági erőközpontok közül az Európai Unió az egyetlen, amely nemzetállamokból áll. Az egyes nemzetállamok pedig kijátszhatók egymással szemben gazdasági, politikai és kereskedelmi szempontból. Az egységes fellépés esetenkénti hiányának következtében, az EU-nak saját érdekei érvényesítéséhez kompromisszumkészésre van szükség.

Kína célja politikai és gazdasági értelemben egyaránt egy olyan multipoláris világ, melyben Kína is jelen van. A napjainkban alkalmazott kínai „világkép” a világot öt erőközpontra tagolja¹. Ezek az Egyesült Államok, Japán, Oroszország, Kína és az Európai Unió.

¹ Mészáros K.: Az Európai Unió és Kína. Európai Tükör, 1998/3. pp.73-85.

E felfogás alapján a kínai külpolitika célszerűnek tartja az európai integrációs folyamat támogatását, a keleti bővítést az alábbi szempontok miatt:

- az Európai Unió gazdasági megerősödése egy olyan világgazdasági és világpolitikai erőközpont erősödését jelentené, mellyel Kínának semmilyen rendezetlen ügye nincs, és a bővítés által egy olyan gazdasági egység jönne létre, amely minden téren felveheti a versenyt az USA-val;
- földrajzilag távol helyezkedik el, ezért az EU és a KNK geopolitika céljai nem érintkeznek, nem ütköznek;
- a két fél közötti ellentétek (amelyek eddig sem voltak alapvetőek), gyakorlatilag teljesen megoldódtak;
- a „rivális” másik három erőközponttal szemben az EU nemzetállamokból áll, így gazdasági, politikai és kereskedelmi ráhatásokkal megosztható;
- az Unió bővítése hozzájárulhat ahhoz, hogy Oroszország ma is élő nagyhatalmi törekvéseit gazdaságilag és politikailag ellensúlyozni lehessen;
- az „európai gondolkodásmódból” logikusan következik egy olyan „egyesült Európa” létrejövele, amely stabil lehet és vezető szerephez jut a következő időszakban.

Mindezek alapján a Kínai Népköztársaság szándéka, hogy

- erőfeszítéseket tegyen a hosszú távú, stabil együttműködés fejlesztésére;
- egymás kölcsönös tiszteletben tartásával, a különbözőségek megőrzése mellett keresse a közös érintkezési pontokat;
- az egyenlőség elve alapján fejlessze a mindkét fél számára előnyös gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat;
- a nemzetközi kérdésekről folytatott konzultációt erősítse, az együttműködés területeit szélesítse.

A Kínai Népköztársaság és az Európai Unó törekvései – mint látható – több téren egybeesnek, s ahol nincs egybeesés, ott sincs antagonisztikus ellentét, vagyis nincs semmilyen akadálya a gazdasági és politikai kapcsolatok fejlesztésének. Ezt szolgálta, hogy a kilencvenes években gyakorlatilag minden téren rendezték kapcsolataikat. A kínai felet részben az motiválta, hogy erősítse a többpólusú világgazdasági fejlődést, az Uniót pedig az „fenyegette”, hogy a kínai kapcsolatok rendezetlensége esetén kiszorulhat a kínai piacról. A eredmények az ezredfordulón már jól láthatók: belátható közelségbe került Kína WTO-felvétele, fejlődtek a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok, és az EU-nak sikerült csökkenteni a nyolcvanas évek eleji nagyobb japán és USA-jelenlétet a kínai piacon.

7. IRODALOMJEGYZÉK

ALMÁSI M.: A Kína szindróma. Európai Szemle, 1994/2.

ANDRÉKÓ G.: A világ gazdaság, politikai erőközpontjainak és az Európai Unió szerepének megítélése, in.: Európai Tükör Műhelytanulmányok, 49 szám, Budapest, 1998.

ÁRKOVITS T. Á.: Az EU - Kína kapcsolatok alakulása 1998-tól (Kézirat, 2000).

- ARTNER A.: Az ASEAN és 4 alapító nagy gazdaságának jelene és jövője az 1997-es pénzügyi krízis után. Kihívások, 133. szám MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2000. október.
- ARTNER A.: Magyarország, az ASEAN és az EU hármass kapcsolatrendszer. Kihívások, 110. szám MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Bp. 1998. szeptember.
- BALÁZS P.: Az Európai Közösség és a Kínai Népköztársaság kapcsolatai. Közgazdasági Szemle, 1986/7-8. szám.
- BANGGUO, W.: Kína gazdasága a 21. század küszöbén. Külgazdaság, 2000. október. Beijing Review, November. 6. 2000.
- China Economic News, 1999. február 15. (No. 7).
- China Statistical Yearbook különböző számai
- China's Foreign Trade; February 1999. pp. 15.
- CZIRJÁK I.: Az Európai Unió és Kínai Népköztársaság gazdasági kapcsolatai, (kézirat, 2000).
- DENT, C. M.: The European Union and East Asia (An economic relationship), Routledge, London, 1999.
- Der Spiegel 1997. Nr. 45. p. 158.
- ECSEDY I.: Kína az ezredfordulón, História, 1999/9-10.
- Európai Bizottság, Die langfristige Politik der Europäischen Union gegenüber China, Brüssel, KOM (95) 279 endg., 5. 7. 1995. pp. 34.
- European Commission/Eurostat: European Union direct investment, Brussels, Luxemburg, 1999.
- European Commission/Eurostat: External and intra-European Union trade. Statistical Yearbook, Luxemburg, 1999.
- FRIEDRICH S.: Aus Politik und Zeitgeschichte 1998/27.
- HERNÁDI A.: Az ASEM - Ázsia Európa Dialógus terei és esélyei. Kihívások, 96. szám, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 1997. október.
- HERNÁDI A.: Európa távol-keleti kiterőkkkel, Kihívások, 86. szám, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 1997. április.
- International Herald Tribune 21st July 1995. pp. 6.
- JORDÁN GY., TÁLAS B.: A "Kína-fenyegetés". Külpolitika, 2000/3-4. szám.
- JORDÁN GY.: A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában. Közgazdasági Szemle, 2000. július-augusztus.
- JORDÁN GY.: A privatizáció Kínában - tények és feltevések. Közgazdasági Szemle, 1996. január.
- JORDÁN GY.: A világ egyik legnagyobb kisebbsége. Valóság, 1997/3. p. 78-93.
- JORDÁN GY.: Külföldi befektetések Kínában. Társadalmi Szemle, 1995/12.
- Kína borsot törhet a WTO orra alá. Világgazdaság, 2001. október 18.
- Kína és a WTO, Nagy falat. Figyelő, 1999. november 4.
- Kína és a WTO-tagság, Lassú tánc a sárkánnyal. Figyelő, 1997. április 17.
- KORSÓS T.: Az Európai Unió és Kínai Népköztársaság kereskedelmi kapcsolatai (kézirat, 2001.).
- KOVÁCS R.: Kína gazdasági kapcsolatai az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval. Szakdolgozat, Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1999.
- LARDY, N. R.: China in the world economy. Institute for International Economics, Washington, 1994.

- MAJOROS P.: Magyarország a világkereskedelemben. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
- MENOTTI, R.: European - Chinese relations in the nineties. *The International Spectator*, Volume XXX, No. 4. Oct.-Dec. 1995.
- MÉSZÁROS K.: A modernizáció útja és dilemmái Kínában. *Külgazdaság*, 2000. október.
- MÉSZÁROS K.: Az EU és Kína kölcsönös érdekelttsége a kapcsolattartás erősítésében. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1998. március 30.
- MÉSZÁROS K.: Az Európai Unió és Kína. *Európai Tükör*, 1998/3.
- MÉSZÁROS K.: Kína és Hongkong: új integrációs modell. *Kihívások*, 87. szám MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 1997. május.
- MÉSZÁROS K.: Távol-keleti kihívás - súlyponteltolódások a XXI. században. *Kihívások*, 99. sz., MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 1997. november.
- OWEN, G.: A kínai gazdasági reform tanulságai. *Eszmélet*, 1996.
- Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the Implementation of the Communication „Building a comprehensive partnership with China”, Brussels, 2000.
- SEITZ, K.: ifo Dresden berichtet 1997/5.
- SHADA, I.: Ázsia és az EU közeledik egymáshoz. *Európai Dialógus*, 1999/1.
- SHADA, I.: China Trade Report 1998/7.
- SHADA, I.: Comrades and arms. Paris signals EU may lift weapons embargo on China. *FEER*, April 24. 1997.
- SHI GUANGSHENG: China and the WTO: Marching toward a new epoch, *China Today*, December 2000.
- SIMON G.: Reform és növekedés Kínában. *Közgazdasági Szemle*. 2001/7-8.
- SZERB I.: Kína a távol-keleti - csendes-óceáni térségben. *Külpolitika*, 2000/3-4. sz.
- TÁLAS B.: A kínai reformszocializmus gazdasági rendszere, in: *Összehasonlító gazdaságtan* (Szerk.: Bara Zoltán és Szabó Katalin), Aula Kiadó, Budapest, 1996.
- TÁLAS B.: Kína az ezredfordulón (főiskolai jegyzet). *Külkereskedelmi Főiskola*, Budapest, 1998.
- TÁLAS B.: Kína nemzetközi kapcsolatainak fejlődése a kilencvenes években. *Külgazdaság*, 1998. december.
- TÓTH A.: Kína és az emberi jogok. *Külpolitika*, 2000/3-4. szám.
- VISI V.: Az Európai Unió és Kína gazdasági, kereskedelmi és műszaki - tudományos kapcsolatainak bemutatása (kézirat, 2000).
- ZHAO GANCHENG: *SIIS Journal* 1997/2.
- ZHENGXUE, L., LINCHANG, W.: Expanding consensus and deepening cooperation.

<http://europa.eu.int>
<http://www.asia-invest.com>
<http://www.china.embassy.org>
<http://www.china.org.cn>
<http://www.eucc.com.cn>
<http://www.moftec.gov.cn>
<http://www.oecd.org>
<http://www.oecdworld.org>
<http://www.wto.org>
<http://www.ecd.org.cn>

FANG NING¹

A KÍNAI REFORM ÉS NYITÁS, VALAMINT A KÜLGAZDASÁG ÉS KÜLKERESKEDELEM KAPCSOLATA

A bruttó hazai termék (GDP) alapján számolva Kína gazdasága a világgazdaság 3,1%-át teszi ki, ezzel 1999-ben a világ hetedik legnagyobb gazdasága. A Kínai Népköztársaság 1949-es megalakulása és az 1999-es év között eltelt 50 év folyamán a kínai gazdaság mérete 32-szeresére növekedett, az ipari termelés éves átlagban 13,6%-kal emelkedett, s a 90-es években a GDP növekedése a világ jelentősebb országai közül itt volt a legnagyobb. A termelés volumene alapján a fontosabb mezőgazdasági és ipari termékek – pl. gabona, gyapot, olajos magvak, szén, vas és acél stb. – előállításában Kína már a világ élvonalában található. A kínai külkereskedelem (import és export) a világgazdaságban a 11. helyet foglalja el, a világ exportőreinek rangsorában pedig a 9. helyen áll. A Kínába irányuló közvetlen működőtőke-befektetés a világon a második legnagyobb, ebben csak az USA előzi meg. 1979-től 1997-ig 654 Mrd USD külföldi tőke befektetéséről született megállapodás, ebből 348,348 Mrd USD befektetése (hitel + működő tőke) valósult meg. A valutatartalék tekintetében – amelynek összege 1999-ben 154 Mrd USD volt – Kína a világon a második, egyedül Japán áll előtte.

Bár Kína gazdasága nagy, ez a gazdaság nem mondható erősnek. A Világbank 1995-ös, 94 országra kiterjedő statisztikája szerint az egy főre eső nemzeti termék vonatkozásában Kína 490 USD/fő értékkel a 73. helyen áll; ugyanezt vásárlóerő-paritás alapján számolva 2330 USD-t kapunk, ezzel Kína a 63. helyet foglalja el. Alapjában véve tehát Kína a közepes vagy alacsony jövedelemszintű országok közé tartozik, a kínaiak átlagos vásárlóereje és fogyasztási volumene viszonylag

---

¹ Professor of Department of Politics and Law, Capital Normal University, Beijing. A cikket kínaiából fordította Mohr Richárd és Salát Gergely.

alacsony. Rendkívül nagyok a lakosság fogyasztási színvonalának eltérései, s ezek nem csak a városok és a falvak között nyilvánulnak meg, hanem a keleti tengerparti területek és a hatalmas középső és nyugati belső területek között is, sőt egy városon belül is. Kínában van egy kis csoportnyi vagyonos ember, akik semmiben sem maradnak le az amerikai vagy japán gazdagok mögött: ezt jól mutatja az, hogy a francia borok legnagyobb importőre Kína, vagy az, hogy Pekingben van egy eredetileg japán-kínai közös tőkével épített áruház, amelyben az árak magasabbak, mint az ugyanahhoz a lánchoz tartozó tokiói üzletben – azt pedig mindenki tudja, hogy Tokió a világ legdrágább városa. Másrészt azonban Kínában több tízmillió szegény ember él, akinek jövedelme még a létminimumot sem éri el.

Egy barátom megkérdezte tőlem: miben állnak Kína sajátosságai? Kínai tudósként ezt a kérdést már én is feltettem magamnak. Tapasztalataim alapján úgy vélem, Kína legjellemzőbb sajátossága az, hogy *nagy* – Kína ereje a *nagyságában* van, de a *nagyságában* van a gyengesége is. Véleményem szerint a kínai gazdaság és kereskedelem fejlődésének tárgyalásakor mindig szem előtt kell tartani ezt a sajátosságot.

Ebből a *nagyságból* az is következik, hogy Kína gazdasági és társadalmi fejlődése nem egyenletes, igen nagyok a különbségek – ebben lehet, hogy különbözik Magyarországtól. Az, hogy Kína nagy, azt is jelenti, hogy az országban számtalan lehetőség rejlik. Például mindenki tudja, hogy a népesség óriási, ezért az élelmiszer-fogyasztás is hatalmas. A világ számos országa fektetett be Kínában étterem, étteremlánc nyitására, jelenleg Pekingben csaknem az egész világ ételspecialitáisait megtalálhatjuk. A legsikeresebb ezek közül a *McDonald's*. Eredetileg a *McDonald's* azt tervezte, hogy Pekingben összesen 36 éttermet nyit, de néhány év sem telt el, s az éttermek száma meghaladta ezt: 1999-ben a *McDonald's* Pekingben már több mint 70 egységgel rendelkezett, s a kitűzött célt 100 étterem megnyitásával állapította meg. Jelenleg a *McDonald's* vállalat szempontjából a világon a leggyorsabban fejlődő terület Kína. A kínai belső területek közepes és kis városaiban azonban a gyorsétterem-lánc terjeszkedése már nem volt túl sikeres.

I. A KÍNAI REFORM ÉS NYITÁS ALAPVETŐ KÖRÜLMÉNYEI

1978 előtt Kínában tervgazdaság működött, s úgy tartják, hogy az akkori gazdasági szerkezetet a „szovjet modell” alapján építették ki. Az 1978-as év után, amelyet a Kínai Kommunista Párt XI. Központi Bizottságának 3. ülészaka fémjeléz, Kína belépett az úgynevezett „reform és nyitás” időszakába. 1978-tól 1984-ig a reformok főként a falvakban mentek végbe, ezek során a legfontosabb intézkedés a MAO ZEDONG¹ által alapított „népi kommunák” fokozatos feloszlata, a falvakban a családokra lebontott, termeléshez kapcsolt szerződéses felelősségi rendszer létrehozása volt. 1984-től a reform elérte a városokat is, ekkortól már piacvezérelt reformintézkedések születtek.

---

1 Mao Ce-tung.

Érdekes, hogy Kína reformjai kezdetben az 50-es, valamint a 60-as–70-es évek jugoszláviai, illetve magyarországi reformjait vették mintául. Különösen a magyar intézkedések esetében igaz ez: számos kínai közgazdász és kormányzati tanácsadó intézmény vélte úgy, hogy a magyar reformok a legsikeresebbek, a leginkább azokat érdemes követni. Legalábbis a 80-as évek kínai tudományos és politikai köreiből ez a nézet uralkodott. Ekkoriban mi, kínai közgazdászok viszonylag jól ismertük a magyar és más kelet-európai tudósok, például a magyar KORNAL, a lengyel BRUS és a cseh OTAÍK műveit. Közülük BRUS úr a Világbank képviselőjeként részt vett a kínai városi reformok tervezési munkálataiban, így ő tulajdonképpen a kínai reform és nyitás egyik tervezőjének nevezhető.

A kínai külgazdaság területén a Kínai Népköztársaság megalakulása utáni kezdeti időszakban a nyugati országok azzal, hogy Kínával szemben elszigetelő blokádpolitikát folytattak, a nyugati kapuk bezárására kényszerítették az országot. 1952-ben, a koreai háború után a Párizsi Konvenció felállította a *Kína Bizottságot*, amelynek feladata a kínai szállítási tilalom ellenőrzése volt. A nyugati országok azután is fenntartották a Kína elleni gazdasági embargót, hogy a kelet-európai országokkal és a Szovjetunióval helyreállították kereskedelmüket. A 60-as években a Szovjetunió egyoldalúan fölbontotta a Kínával kötött együttműködési szerződést, visszahívta szakértőit, ezzel Kínának a Szovjetunió és Kelet-Európa felé nyíló kapui is bezáródtak. A 70-es években Kína és a nyugati országok kapcsolatai valamelyest javultak, de a nyitás mértéke korlátozott volt.

Kína nagy tapasztalatú vezetője, DENG XIAOPING¹ egyszer kijelentette: „Annak, hogy Kína a nyugati országokban lezajlott ipari forradalom után elmaradott országgá vált, egyik fontos oka a bezárkózás és az önvédelem volt. A Népköztársaság megalapítása után embargó alá vettek minket, s bizonyos fokig mi is bezárkóztunk és önvédelemre rendezkedtünk be, ami számunkra számos nehézséget okozott. A harmincegynéhány év tapasztalata arra tanít minket, hogy zárt ajtókkal építkezni nem lehet, a fejlődés így nem indulhat meg.”

Az 1978-ban elinduló kínai reform és nyitás a következő felismerésre épül: „A jelenlegi világ: nyitott világ”, „Kína fejlődése nem választható el a világtól.” A külföld felé való nyitás alapvetően a termelés társadalmasításának, a gazdaság és a társadalom országossá válásának szükségszerű eredménye. A második világháború óta a nemzetközi gazdasági-technikai együttműködés napról napra szorosabbá válik, a különböző országok gazdasága – eltérő mértékben – bekapcsolódott a nemzetközi munkamegosztásba és a világgpiac rendszerébe. Kína modernizálása is csak a világ felé történő nyitás folyamatával valósulhat meg: a szocialista piacgazdaság fejlődése megköveteli, hogy széles körű külgazdasági kapcsolatokat építsünk ki, s hogy teljes mértékben kihasználjuk a nemzetközi erőforrásokat és piacokat; a szocialista modernizáció szükségessé teszi, hogy átvegyük a fejlett külföldi technikát; a külföld felé való nyitás által behozhatjuk a gazdasági építéshez oly szükséges tőkét, technikát és a fejlett menedzsment-ismereteket.

Felhasználva azokat a tapasztalatokat és tanulságokat, amelyeket a fejlődő országok halmoztak fel a külföldi tőke bevonásával kapcsolatban, Kína a függetlenséget és önállóságot, az önerőre támaszkodást tette meg vezérlő elvévé. A kínai

---

1 Teng Hsziao-ping.

reform és nyitás megvalósítása a lépésenkénti, szintenkénti, fokozatos előrehaladás stratégiáját követi. Ez a folyamat három szakaszra osztható.

Az első szakasz: 1979-1983

Ez a kínai reform és nyitás kezdeti szakasza. Ennek a szakasznak a legszembetűnőbb sajátossága a különleges gazdasági övezetek¹ létrehozása. 1979 júliusában a központi kormány úgy döntött, felállítja a következő négy különleges gazdasági övezetet: *Shenzhen, Zhuhai, Shantou, Xiamen*². A különleges övezetek a gazdasági tevékenység terén speciális politikát folytatnak, a gazdaságirányításban különleges igazgatási szervezettel rendelkeznek. Különböző kedvezményekkel: alacsony ingatlanárakkal, csökkentett vám- és adóterhakkal, a ki- és beviteli ügyintézés egyszerűsítésével, különféle szolgáltatások biztosításával csalogatják be a külföldi tőkét. A különleges gazdasági övezetek a technológiaimportban, a külföldi tőkebevonásban, az oktatásban, a gazdasági fejlődés elősegítésében kísérleti terpeként, s egyben Kínának a külvilág felé nyitott ablakaiként szolgálnak.

A második szakasz: 1984-1991

Ebben az időszakban Kína külföld felé történő nyitásának területei fokozatosan szélesedtek. Négy fontos lépés történt:

- 1984 áprilisában a központi kormányzat 14 tengerparti kikötővárost *nyitott várossá* minősített, s ezek közül néhányban „gazdasági-technológiai fejlesztési övezetet” létesített, amelyek bizonyos kérdésekben különleges elbírálás alá esnek.
- 1985 februárjában megalakították a Jangce-delta, a Gyöngy-folyam-delta, valamint a délkeleti *Xiamen–Zhangzhou–Quanzhou*³ háromszögbeli „tengerparti gazdaságfejlesztési övezeteket”, ahol alapvetően a tengerparti nyitott városok politikáját folytatták. 1988-ban a *Shandong*-félszigetet, a *Liaodong*-félszigetet, valamint *Hebei* és *Guangxi*⁴ tartományok egyes tengerparti nagyvárosait, kisvárosait, járásait is tengerparti fejlesztési övezetté nyilvánították.
- 1988-ban *Hainan*⁵ szigetét önálló tartománnyá léptették elő, s egyben különleges övezetté nyilvánították, ezzel *Hainan* a legnagyobb különleges gazdasági övezetté vált.
- 1990 áprilisában úgy döntöttek, hogy kiépítik és megnyitják *Shanghai*⁶ új, *Pudong*⁷ nevű területét, hogy ezzel *Shanghai* a lehető leggyorsabban nemzetközi gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi, szállítási központtá váljék, s elősegítse a Jangce-delta és a Jangce-völgy fejlődését.

Így tehát 1991 végére létrejött a tengerparti fejlesztési övezetek alapstruktúrája.

1 Special Administration Region, SAR.

2 Sencsen, Csuhaj, Santou, Hsziamen.

3 Hsziamen–Csangcsou–Csüancsou.

4 Santung-félsziget, Liaotung-félsziget, ill. Hopej, Kuanghszi.

5 Hajnan.

6 Sanghaj.

7 Putung.

A harmadik szakasz: 1992-től

Ebben a szakaszban, amellett, hogy a már eddig megalakult különleges övezetek is tovább fejlődtek, határmenti, folyóparti és egyes belső területeket is megnyitottak. Ide tartozott hat Jangce-völgyi város: *Wuhu, Jiujiang, Huangshi, Wuhan, Yueyang, Chongqing*¹; a Jangce Három-szorosának fejlesztési övezete; 13 határmenti város, például *Hunchun*²; 13 szárazföldi tartomány és autonóm terület fővárosa, például *Hefei*³. Ezekben a területeken is a tengerparti nyitott városokra jellemző kedvezményes politikát folytatják.

Ezzel kialakult a *reform és nyitás* minden irányba kiterjedő, többszintű, széleskörű alapszerkezete.

Kína külvilág felé történő nyitásának legfontosabb formái a következők voltak: a külkereskedelem fejlesztése, a külföldi viszonylatú technológiatranszfer, a nemzetközi tőke-együttműködés, a nemzetközi munkaügyi együttműködés és az idegenforgalom. A kínai export és import volumene az 1978. évi 20,64 Mrd UD-ról 1999-re 360,7 Mrd USD-ra növekedett, s Kína a világ több mint 220 országával létesített gazdasági-kereskedelmi kapcsolatokat.

A Kínába irányuló történő tőkebefektetés két legfontosabb formája a közvetlen és a közvetett befektetés. A *közvetlen tőkebehozatal* abból áll, hogy külföldi vállalatok, vállalkozások és magánszemélyek tőkét fektetnek be Kínában, vegyes vállalatot alapítanak, illetve kiegészítő kereskedelmet, feldolgozási vagy összeszerelési tevékenységet folytatnak. A *közvetett tőkebehozatal* külföldi hitel felhasználását jelenti, amibe beleértendő a kormányzatok, a nemzetközi pénzügyi intézmények és szervezetek által biztosított hitel, valamint a külföldön történő kötvénykibocsátás. A Kínában történő külföldi befektetések jelentős része külföldi üzletemberek közvetlen tőkebefektetése: 1979-től 1998-ig Kínában 573,24 Mrd USD külföldi tőke investálásáról született megegyezés, s ebből 265,6 Mrd USD került felhasználásra; 1998 végéig összesen 324 ezer külföldi tőkével létesített vállalkozást jegyeztek be Kínában. A Kínába befektetett külföldi tőke összege a világon a második legmagasabb, a fejlődő országok között pedig a legmagasabb.

Az elmúlt években a külföldi befektetések szerkezetében is jelentős átalakulás történt, az általános tendencia az, hogy a mezőgazdaság aránya stabil marad, az ipar súlya valamelyest csökken, míg a szolgáltatások aránya növekszik. A külföldi működőtőke-befektetések az iparban az alapvető iparágak és a magas tőkekoncentrációjú iparágak körében míg a szolgáltatások területén az alpinfrastruktúrában és a közszolgálatot ellátó intézményekben növekedtek. 1997-ben a külföldi tőkével működő ipari vállalkozások termelésének értéke 1047,7 Mrd CNY volt, ez körülbelül a falusi és falvak feletti szinten működő ipari vállalkozások össztermelésének 18,6%-át tette ki (ebbe beleértendő a külföldi részesedéssel működő állami, illetve kollektív résztulajdonban lévő vállalatok termelése is.) A mostanáig alapított 145 ezer külföldi befektetéssel működő ipari vállalkozás közvetlenül 17,5 millió embert foglalkoztat, ami az egész ország nem mezőgazdaságból élő népes-

---

1 Vuhu, Csiucsiang, Huangsi, Vuhan, Jüejang, Csungking.

2 Huncsun.

3 Hofej.

ségének 11%-át teszi ki. Ezzel e vállalatok olyan csatornákként működnek, amelyek a munkaerő-felesleg nyomását enyhítik.

Kína emellett aktívan fejleszti az együttműködést a szolgáltatások terén. Ennek a legfontosabb formái a következők: külföldi tenderen keresztül megvalósított építési együttműködés; harmadik ország által tenderen elnyert építkezésben való részvétel; tenderek szervezésével megvalósított együttműködés; magasan képzett szakemberek meghívása a kormányzaton és az illetékes szerveken keresztül.

Kína 1979 és 1997 között 187 országgal és területtel összesen 135 402 külgazdasági együttműködési szerződést írt alá, a megvalósult üzletek volumene összesen 4823,9 Mrd USD. Ebből 1997-ben 181 országgal kötöttek 28 442 együttműködési szerződést, amelyből 838,3 Mrd USD üzlet valósult meg.

A nemzetközi idegenforgalom is a devizaszerzés egyik fontos ágazata. 1985-ben Kína 17,833 millió külföldi turistát fogadott, az idegenforgalom bevétele 1,25 Mrd USD volt; jelenleg Kínának az idegenforgalomból származó évi bevétele meghaladja a 12,07 Mrd USD-t, s az előzetes becslések szerint ez az összeg 2000-ben eléri a 15 Mrd USD-t. A turisztika tehát Kína fontos devizatermelő ágazatává vált.

A külföld felé történő nyitás tekintetében Kínára a következő sajátosságok jellemzők:

- A sokösszetevős piac stratégiájának alkalmazása.
Kína olyan sokösszetevős piac kialakítására irányuló stratégiát követ, amelynek alapelve a minőség általi előnyszerzés. Ennek a stratégiának az alapjai a következők: a nyitott gazdaság fönntartása; az export további növelése; az export szerkezetének folyamatos javítása, az exporttermékek minőségének és besorolásának javítása; az import megfelelő növelése, még több külföldi erőforrás és fejlett technika bevonása; a már meglévő külföldi piacok megtartása és szélesítése mellett új piacok szerzése.
- Az export-importban a szükséges makrogazdasági szabályozások bevezetése.
Az export-import volumen és bővülés makroökonómiai szabályozását tekintve a nemzetközi piacok keresleti és kínálati viszonyai alapján a megfelelő lépések meghatározása; az export és import termékek volumene és technikai fejlettsége közti kapcsolat kézben tartása; a belföldön gyártott termékek hazai és külföldi értékesítésének kapcsolatának kiegyensúlyozása; az állam és az exportvállalatok közti viszonyt kezelése, valamint a külkereskedelmi kapcsolatok normalizálása.
Az export-import termékek struktúrájával kapcsolatos makrogazdasági szabályozással kapcsolatban elmondható, hogy az export termékstruktúra javulása elsősorban abban mutatkozik meg, hogy az export a minél nagyobb hozzáadott értéket tartalmazó termékek irányába tolódott el; javult a termékek feldolgozottságának mértéke és a termékek minősége, tehát a javak exportjában színvonalbeli növekedés következett be; valamint korlátozás alá került a szűkös belföldi forrású termékek exportja. Az import termékstruktúra javulása szempontjából Kína modernizálásában a fejlett technológia és a kulcsfontosságú berendezések importja előnyt élvez; a kereskedelemfejlesztés számára rendkívül fontos. A Kínában nem található nyersanyagok és szűkös belföldi forrású termékek importja előnyt élvez; korlátozás alá esik az olyan termékek importja, melyek Kínában is gyárthatóak, illetve a belföldi gyártás mennyiségben és mi-

nőségben is képes kielégíteni a keresletet; erősen korlátozzák a luxus- és általános fogyasztási termékek importját.

- A külföldi tőke bevonásához szükséges makrogazdasági szabályozás bevezetése. Kína a közvetett külföldi tőkebevonás tekintetében az alábbi elveket követi:
  - ⇒ Meghatározott volumen elérése után a megfelelő feltétel az, ha a külföldi adósság növekedési sebessége nem haladja meg a GDP bővülésének sebességét, és ezáltal megőrzi a relatív stabil adósságrátát, az adósság-visszafizetési rátát pedig a devizafizetési lehetőség által megszabott korlátok között tartja.
  - ⇒ A belföldi befektetések és a külföldi kölcsönfelvételek összehangoltan nőnek, a kölcsönt csak a termelésben szabad felhasználni, és semmiképpen sem a fogyasztásban, mivel a kölcsön nagy kockázattal, magas költségekkel jár, és csak elegendő tőke felhalmozása után lehet azt még nagyobb hatékonysággal forgatni.
  - ⇒ Az alacsonyan tartott belföldi befektetésekből és a növekvő fogyasztásból, valamint a külföldi hitelből finanszírozott építkezésekből arra a végkövetkeztetésre lehet jutni, hogy Kína – meghatározott időn belül – nem tartja kívánatosnak, hogy a külföldi kölcsönökből megvalósuló ingatlanberuházások aránya túl nagy legyen.

Ezenkívül figyelmet kell fordítani a külföldi hitelek lejáratí feltételeire, a kamatfeltételekre és a pénznembeli feltételeire.

A közvetlen működőtőke-befektetés tekintetében Kína az alábbi elveket követi:

- Szigorú szabályozás, annak elkerülése érdekében, hogy a külföldi vállalkozók befektetései csak néhány meghatározott ágazatra koncentrálódjanak; ezzel megakadályozható ezen ágazatok külföldi tőke általi irányítása és az ország kiszolgáltatottá válása.
- A lakosság számára jövedelmező, fontos ágazatokban szigorúan szabályozzák a közvetlen külföldi tőkebefektetést.
- A különböző vállalkozások és azok helyzete alapján korlátozzák a külföldi tőke által birtokolt részvényhányadot.
- Bátorítják a külföldi tőkét, hogy a Kínában fejlesztésre szoruló ágazatokba fektessen be, s így a külföldi tőkebefektetés hozzájárulhat Kína modernizációjához.

II. KÍNA KÜLGAZDASÁGÁNAK SZERKEZETI REFORMJA ÉS FEJLŐDÉSE

Jelenleg a Világbank, a WTO és egyéb nemzetközi szervezetek már elismerték, hogy Kína piacgazdasággal rendelkező ország. Ha a *külkereskedelem mértékét*, vagyis a külkereskedelemnek a GDP-hez viszonyított arányát vesszük tekintetbe, akkor Kína messze megelőzi az Egyesült Államokat, Japánt és egyéb fejlett ipari országokat. Kína külkereskedelmi nyitottsága az elmúlt néhány évben folyamatosan 30% körüli volt. 1998-ban Kína teljes export-import volumene elérte a 323,9 Mrd USD-t, ami a GDP 33,6%-a, míg az USA és Japán esetében ez nem haladja meg a 20%-ot. Ebben az értelemben szólva Kína nyitott gazdaságú ország.

1992 előtt Kína a külkereskedelem területén az alábbi négy reformot fogantató sította:

- megváltoztatta a régebben erősen központosított külkereskedelmi szerkezetet, alacsonyabb szintre adta át a külkereskedelmi jogot;
- engedélyhez kötötte az import-export tevékenységet, létrehozta a külkereskedelmi tevékenységi jogot vizsgáló és engedélyező rendszert;
- kísérletként bevezette a külföldi tőke és technológia termelésbeli együttműködésének új csatornáit, vagyis létrehozta az úgynevezett „háromfajta tőkebefektetéssel működő” vállalkozást (vegyes vállalat, technológiai együttműködés, megrendelő által biztosított alapanyagból készülő bér munka és közvetítő kereskedelem);
- exportösztönző politikát, külkereskedelmi profit- és devizabevétel-megtartó politikát, valamint az exporttermékekre adó-visszatérítést stb. vezetett be.

1992 óta Kína minden szempontból piacgazdaságot folytat, így a piacgazdaság szabályai szerint a külkereskedelemben is további reformokat vezettek be. Ezek közül a legfontosabbak:

- a külkereskedelem makroökonómiai szabályozó mechanizmusának létrehozása és korszerűsítése, a devizamegosztási rendszer eltörlése, a bankok devizakonvertálási és -eladási rendszerének és a folyószámla konvertálhatóságának megvalósítása;
- az állami vállalatok külkereskedelmi szerződéses rendszerének eltörlése, adózási rendszer megvalósítása, állami külkereskedelmi vállalatok saját felelőssége a nyereségért és veszteségért.

Az elmúlt húsz év reformjának gyakorlata alapján a külkereskedelem a kínai nemzetgazdaság fontos alkotórészévé, Kína gazdasági növekedésének fontos elemévé vált. Kínában (az 1999. júniusi adatok szerint) 25 ezer külkereskedelmi joggal rendelkező állami vállalat van, valamint 320 ezer külföldi tulajdonú társaság is működik. Ezek a külföldi beruházó által létrehozott vállalatok alanyi export-import jogosultsággal rendelkeznek (azonban a bel- és külföldi értékesítés aránya szabott). Jelenleg Kínában rengeteg magánvállalat van, azonban mindössze 142-nek van külkereskedelmi joga, s ez talán a kínai reform egyik létező problémája.

Összegzésül: Kína külkereskedelme óriási fejlődésen ment keresztül, amely elsősorban az alábbi két szempontból jelentkezik:

- A külkereskedelem gyors fejlődése a kínai nemzetgazdaság fő előremozdító erejévé vált. A Kínai Népköztársaság megalakulása után, 1950-ben, Kína külkereskedelme mindössze 1,135 Mrd USD-t tett ki. 1978-ra, a reform előtti időszakra ez az összeg 20,6 Mrd USD-ra nőtt, 1998-ban pedig elérte a 323,9 Mrd USD-t, vagyis 50 év alatt 285-szörösére növekedett, és a reform és nyitás óta is 15-szörös emelkedés valósult meg. Az elmúlt években Kína bruttó nemzeti termékének (GNP) növekedési sebessége mintegy 7–8% volt, amelyből a külkereskedelem által generált növekedés százalékos aránya nagyjából két számjegyű volt, vagyis Kína kereskedelmének kb. 1/4-ed résznyi gyarapodása minden évben a külkereskedelemre épült.
- Az export áruszerkezete látványosan javult. A harmadik világbeli országok a nemzetközi munkamegosztás vertikális skáláján legalul vannak, s ezért a külkereskedelemben az egyenlőtlen csere rendkívül gyakori problémának számít.

Az egyenlőtlen csere a külkereskedelemben gyakran sérti a fejlődő országok érdekeit, s a fejlődő országok gazdasági reformjai megvalósításának egyik legfőbb gátja. Ezért egy fejlődő ország számára az export áruszerkezetének folyamatos javítása, az exportáruk technológiai fejlettségének és hozzáadott értékének állandó emelése a külkereskedelemben rendkívül nagy kihívás. Kína a reform és nyitás politikájának megvalósítása során állandóan fejleszti a külkereskedelmet, s bár hatalmas nyomás nehezedik rá, de összességében a kínai export áruszerkezet mégis lényegesen javult.

A kínai exportban eredetileg a mezőgazdasági termékek domináltak, elsősorban a gabonafélék és a haszonnövények; ezek a Kínai Népköztársaság megalakulása után az exportvolumen mintegy 70%-át tették ki. Kína folyamatos iparosodásának és technikai fejlődésének köszönhetően az exporton belül az ipari késztermékek aránya folyamatosan nőtt. 1978-ra Kína exportjában az ipari késztermékek aránya elérte a 45,2%-ot, és 1998-ra az ez az arány 88,7%-ra nőtt. Kína ezzel elkezdte megvalósítani a dominánsan alacsony színvonalú termékexportból az elsősorban ipari késztermékek exportjába tartó történelmi fordulatot. Ezzel egyidőben a viszonylag magas technológiai fejlettségű és hozzáadott értékű elektronikai termékek exportja is meglendült, 1998-ban Kína által exportált elektronikai termékek volumene elérte a 66,54 Mrd USD-t, ami a tárgyévi exportvolumenben 36,2%-os arányt jelentett. Ennek a termékcsoporthoz az exportja négy éven át folyamatosan meghaladta a textiltermékek exportját, és így Kína legfőbb exportáru-fajtájává vált.

III. KÍNA KÜLGAZDASÁGÁNAK PROBLÉMÁI

Egy ország külgazdaságának problémái bizonyos értelemben politikai kérdést is jelentenek. Másképpen szólva a külgazdasági problémáknak erős politikai színezetük van, legalábbis nagy mértékben befolyásolják egy ország gazdaságának biztonsági kérdéseit.

Noha Kína a XX. század második felében, elsősorban az elmúlt 20 évben hatalmas fejlődésen ment keresztül, az új évszázadban mégis egy sor súlyos kihívással kell szembenéznie. Ezek nemcsak gazdasági, hanem politikai, sőt elsősorban kulturális kihívások. De Kínának, ennek a hosszú ideig elzártan működő távolkeleti birodalomnak mégis a gazdasági globalizáció a legnagyobb kihívás az összes többi között. Ez annyit jelent, hogy Kínának a közeljövőben rendeznie kell kapcsolatait a világ többi részével, természetesen ezek közül elsősorban a fejlett nyugati ipari országokkal.

Kína külgazdasági fejlődésében a legfőbb probléma az, hogy a külgazdaság egyszerűsödésének kérdését még nem sikerült ténylegesen megoldani. A reform és a nyitás óta Kína külgazdasága nagy fejlődésen ment keresztül, de ez a fejlődés féloldalas, mivel túlzottan nyugati irányultságú. Kína húsz éven át tartó „nyitása” nagymértékben „nyitás a nyugat felé”. Ez a külgazdaságban rendkívül szembetűnően jelenik meg.

Kína legfőbb partnerei akár kereskedelem, akár befektetés szempontjából Japán, az USA és Nyugat-Európa. Japán Kína legnagyobb kereskedelmi partnere, 1996-ban a kínai-japán kereskedelmi forgalom meghaladta a 60 Mrd USD-t. Kína

és Japán között a kereskedelem nagyjából kiegyenlített. Az Egyesült Államok Kína második legnagyobb kereskedelmi partnere, a kínai-amerikai kereskedelmi forgalom a kínai statisztikai számítások szerint körülbelül 50 Mrd USD. A két fél kereskedelmi statisztikái azonban jelentősen eltérnek, és az utóbbi években ez is komoly probléma a két ország között. Az Egyesült Államok a Hongkongon keresztül folyó kereskedelmet is Kína USA-ba irányuló exportjának számítja, és ha így számoljuk, akkor Kínának jelentős kereskedelmi aktívuma van az USA-val szemben. Noha az amerikai számítási módszer tartalmaz néhány hibát is, valóban van néhány kínai belföldi vállalat, mely Hongkongba irányuló exporttermékeit reexportálja az Egyesült Államokba. Valójában az USA Kína legnagyobb kereskedelmi partnere. Kína legnagyobb európai kereskedelmi partnere Németország; jelenleg a kínai-német éves kereskedelmi volumen hozzávetőleg 15 Mrd USD. Kína fenti három országgal folytatott kereskedelmének volumene meghaladja Kína külgazdasági volumenének 30%-át. Ha ehhez még hozzávesszük a kínai cégek Tajvan és Hongkong területekkel folytatott kereskedelmét, akkor ez az érték eléri Kína külgazdasági volumenének az 50%-át.

A nyugat felé való nyitás legfőbb haszna az, hogy meggyorsította a kínai feldolgozóipari export fejlődését, erősen támogatta a falusi lakosság ipari- és kereskedelmi profilváltásának problémája megoldását, s előremozdította a tengerparti övezet nagy- és kisvárosainak fejlődését, amivel a tengerparti övezet iparosodása új szakaszba lépett. Azonban a nyitással tovább nőtt a gazdasági különbség Kína belső területei (különösen a keleti, a középső és a nyugati területek), valamint a fejlődésnek indult területek között. Ez új problémákat és ellentéteket vet fel, amik elsősorban az alábbi két szempontból jelentkeznek.

- A nyugati országok folyamatosan nyomást gyakorolnak Kínára, jóllehet a nyugati országok alacsony színvonalú termékei piacának potenciális fejlesztetőségét Kína már lényegében elérte, és a tengerparti övezet hatalmas feldolgozóipari exportját nehéz tovább fejleszteni. Az amerikai fél statisztikái szerint 1997-ben a kínai félnek az Egyesült Államokkal szembeni aktívuma elérte a 49,7 Mrd USD-t. Az Egyesült Államokban napról napra erősödnek azok a hangok, amelyek ennek az állapotnak a megváltoztatását követelik. Az Egyesült Államoknak megvolt a maga stratégiai elképzelése az általa régebben tolerált kínai-amerikai kereskedelmi hiányról. Az USA most ugyanúgy nyomást gyakorol Kínára, ahogy tette a 80-as években Japánnal, kihasználja a Kína részéről már kialakult exportfüggőséget, és arra kényszeríti Kínát, hogy még jobban megnyissa piacát.
- A nyugati nyitás egyik legfőbb haszna az volt, hogy a parasztság egy részét képes volt új profilra váltatni, azonban a nemzetközi forgalom nem segít megoldani a Kína gazdasági fejlődését jellemző szűkös források problémáját. Az elmúlt 20 évben a gazdaság gyorsan fejlődött, miáltal az erőforrás-hiány problémája Kínában napról napra szembetűnőbbé vált. Előre látható, hogy Kína természeti erőforrásainak és nyersanyagainak szűkös volta erősen fékezni fogja Kína gazdasági fejlődését. A 90-es évek óta a kínai energiatermelés növekedése szembetűnően elmaradt a nemzetgazdaság növekedési sebessége mögött. A kilencvenes években a kínai GDP átlagos éves növekedési üteme 12,01% volt (1990 és 1996 között 12–15%, míg 1997–2000 között 7–9%), míg az energiater-

melés átlagos éves növekedési aránya mindössze 4,37% volt. 1993-tól kezdve Kína kőolajexportőr országból kőolajimportőrré vált.

A jövőben Kína külgazdasági struktúrája kiigazítások elé néz, mivel Kínának tovább kell fejlesztenie a külgazdaság diverzifikációját, elsősorban azáltal, hogy az Egyesült Államokon, Japánon, Nyugat-Európán és egyéb hagyományos kereskedelmi partnerein kívül más országokkal és területekkel is erősítenie kell a gazdasági kapcsolatokat. Véleményem szerint ez remek alkalom arra is, hogy Kína Kelet-Európával, és azon belül Magyarországgal továbbfejlessze gazdasági kapcsolatait.

NESZMÉLYI GYÖRGY¹

**A KOREAI KÖZTÁRSASÁG
KÜLKERESKEDELMÉNEK FŐ MUTATÓI,
DÉL-KOREA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ
KÜLKERESKEDELMI FORGALMÁNAK
JELLEMZŐI A 2000. ÉVBEN**

**1. A DÉL-KOREAI KÜLKERESKEDELEM NÉHÁNY
JELLEMZŐJE 2000-BEN**

A 2000. évben a Koreai Köztársaság külkereskedelmi mérlegét 11,8 Mrd USD pozitív szaldóval zárta, ez az 1999. évi mérlegtöbblet (23,9 Mrd USD) képest 50,9%-os csökkenést jelent. Dél-Korea kereskedelmi mérlege 1990 és 1997 között passzívvá vált, 1998-tól – jórészt a '97-es pénzügyi-gazdasági válság kezelésével összefüggően – tudott ismét mérlegtöbbletet realizálni. 2000-ben a koreai export és import egyaránt jelentősen, bár eltérő mértékben nőtt: az export dinamikusabban: 34,1%-kal, míg az import 19,9%-kal növekedett.

A koreai export növekedésére kedvezően hatott az Egyesült Államok gazdasági fellendülése, a kínai gazdaság stabil növekedése és az ASEAN-országok gazdasági kilábalása. Pozitív tényezőként jelentkezett az információtechnológiai ipar – világvizonylatban is – rendkívül gyors növekedése. Dél-Korea importja elérte, sőt meghaladta a válság előtti szintet (2000: 160 Mrd USD, 1996: 150 Mrd USD). Az import legjelentősebb tételei az energiahordozók és a belföldi ipari beruházásokhoz szükséges berendezések voltak. Korea energiahordozó importja (nyersolaj, feldolgozott kőolaj-termékek, cseppfolyós gáz, szén) a megelőző évhez képest 66,6%-kal növekedett.

A Koreai Köztársaság és az USA kereskedelme 8,4 Mrd USD koreai aktívummal, míg a koreai-japán áruforgalom 11,3 Mrd USD koreai passzívvá vált.

---

¹ Ph.D., c. főiskolai tanár, SZIE Agrár- és Regionális Gazdasági Intézet.

*1. táblázat
A Koreai Köztársaság külkereskedelmének összesített mutatói
(1999/2000, M USD)¹*

	Érték	Változás (%)
Export (2000)	172 268	19,9
Import (2000)	160 481	34,1
Egyenleg	1999	-50,9
	2000	
	24 020	
	11 787	

Az Európai Unióval megközelítően kiegyenlített volt a dél-koreai külkereskedelem: 7,6 Mrd USD koreai aktívummal zárt, ezen belül a koreai export 15,8%-kal, az import 25,1%-kal növekedett az előző évhez képest. A dél-koreai export fő volumenhordozói az EU irányában a félvezetők, az acél- és feldolgozott olajipari termékek, míg az import legfontosabb tételei nyersanyagok, vegyipari termékek, villamosági és elektronikai részegységek voltak.

*2. táblázat
A Koreai Köztársaság külkereskedelmi mérlegadatai a legutóbbi 11 évben*

Év	Egyenleg (Mrd USD)	Év	Egyenleg (Mrd USD)
1990	-4,8	1996	-20,6
1991	-9,7	1997	-8,5
1992	-5,1	1998	39,0
1993	-1,6	1999	23,9
1994	-6,3	2000	11,8
1995	-10,0		

*3. táblázat
A Koreai Köztársaság jelentősebb kereskedelmi partnerei 2000-ben²*

	Forgalom	Export	Import	Egyenleg	Részesedés (%)		
	(M USD)				Forgalom	Export	Import
Világ	332 749	172 268	160 481	11 787	100,0	100,0	100,0
USA	66 853	37 311	29 242	8 369	20,1	21,8	18,2
EU	39 212	23 424	15 788	7 636	11,8	13,6	9,8
Japán	52 294	20 466	31 828	-11 362	15,7	11,9	19,8
Kína	31 254	18 455	12 799	5 656	9,4	10,7	8,0
ASEAN	38 307	20 134	18 173	1 961	11,5	11,7	11,3

1 Forrás: KOTIS (Korea Trade Information Service).

2 Forrás: MOCIE (Ministry of Commerce, Industry and Energy).

1.1. Dél-Korea 2000. évi kivitelének sajátosságai

Dél-Korea legjelentősebb exportpiacain, az USA-ban és Japánban a high-tech iparágak fellendülése kedvezően hatott a koreai exportra (félvezetők, számítógépek, vezeték nélküli kommunikációs eszközök), így Dél-Korea piaci részesedése mind Japánban (5,4%), mind az USA-ban (3,3%) növekedett.

Látványosan növekedett a Kínába és az ASEAN-térségbe irányuló dél-koreai kivitel is (34,9%-kal, illetve 13,7%-kal). Említést érdemelnek az export egyes kiemelkedő tételei (zárójelben az előző évhez viszonyított növekedés): a Kínába irányuló exportban: számítógépek (168%), félvezetők (138%), gépipari termékek (51,2%); ASEAN-relációban: vezeték nélküli kommunikációs eszközök (203%), ipari elektronika (76%), kőolajipari termékek (37%).

A közel-keleti térségbe 18,6%-kal, míg Latin-Amerikába 18,1%-kal növekedett a dél-koreai export.

4. táblázat

A dél-koreai export alakulása fő partnerekenként (M USD)¹

	Összes export értéke	Változás mértéke 1999-hez képest (%)	Exportnövekedés	Részarány az export növekedésében (%)
Összes export	172 268	19,9	28 583	100,0
<i>Fejlett országok</i>	88 530	21,6	15 738	55,1
USA	37 611	27,6	8 136	28,5
EU	23 424	15,7	3 183	11,1
Japán	20 466	29,0	4 604	16,1
<i>Fejlődő országok</i>	83 738	18,1	12 844	44,9
ASEAN	20 134	13,7	2 506	8,8
Kína	18 455	34,9	4 770	16,7
Közel-Kelet	7 586	18,6	1 188	4,2
Latin-Amerika	9 369	8,4	724	2,5

1.2. A Koreai Köztársaság 2000. évi behozatalának sajátosságai

Dél-Korea fejlődő országokból származó importja 49,9%-kal növekedett. Ennek oka elsősorban a közel-keleti és a délkelet-ázsiai térségből származó megnövekedett energiahordozó-import. A Közel-Keletről 75,5%-kal, míg az ASEAN-régióból 48,8%-kal nőtt Dél-Korea behozatala. Az import 23,1%-kal növekedett a fejlett országokból. Míg 1996 és 1999 között az USA volt Korea legnagyobb szállítója, addig 2000-re Japán vette át az első helyet (31,8 Mrd USD), az USA (29,2 Mrd

¹ Forrás: MOCIE (Ministry of Commerce, Industry and Energy).

USD) a második helyre szorult, döntően a Japánból származó gép-, villamos és elektronikai részegység import felfutása miatt.

5. táblázat
Dél-Korea 10 legjelentősebb exportcikke¹

Árucikk	Részarány (%)	Változás 1999-hez képest (%)
1. félvezetők	15,1	+38,0
2. számítógépek	8,4	+40,9
3. gépjárművek	7,7	+18,3
4. kőolajtermékek	5,5	+34,1
5. hajó	4,8	+9,9
6. vezeték nélküli kommunikációs eszközök	4,7	+49,9
7. acélárúk	2,8	+10,4
8. ruházati cikkek	2,7	
9. műszálas textilárúk	2,1	
10. elektronikai részegységek	2,1	

A nyersanyagok behozatala 34%-kal, a tőkejavaké 35,8%-kal, míg a fogyasztási cikkeké 26,7%-kal növekedett. A teljes importon belül a nyersanyagok részaránya 50,8%-ot, a tőkejavaké 40%-ot, míg a fogyasztási javaké 9,3%-ot tett ki.

Áruféleségek tekintetében az energiahordozók részaránya 37,2%, gépi berendezések 13,7%, villamosági és elektronikai részegységek 29,0% volt. Említést érdemel, hogy a nyersolajimport egymagában a teljes importnak több mint egynegyedét tette ki (25,6%).

2. DÉL-KOREA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KERESKEDELMI KAPCSOLATAI

2001. április 1-jével életbe lépett a Koreai Köztársaság és az Európai Unió közötti Kereskedelmi és Együttműködési Keretmegállapodás, amely átfogó intézményi kereteket biztosít az EU és Dél-Korea közötti gazdasági-kereskedelmi, tudományos és technológiai, környezetvédelmi és kulturális együttműködéshez, és egyúttal meghatározza az érdemi együttműködés szempontjából kiemelt területeket. Ez utóbbiak között szerepel a kereskedelem, mezőgazdaság-halászat, tengerhajózás, hajógyártás, szerzői jogok, szabványok, műszaki leírások, gazdasági/ipari együttműködés, kábítószer- és pénzmosás elleni küzdelem, energetika és kulturális kapcsolatok.

¹ Forrás: MOCIE (Ministry of Commerce, Industry and Energy).

A keretmegállapodás rendelkezik Vegyesbizottság és szakosított albizottságok felállításáról, melyek a együttműködés szakmai-politikai koordinációja érdekében rendszeresen fognak ülésezni. Már folynak a Vegyesbizottság megalakításának konzultációs-előkészületi munkái és várhatóan hamarosan megalakul a VB. A két fél ezen túlmenően vizsgálja a felső szintű politikai érintkezés más lehetséges formáit is, például felmerült a Korea-EU csúcstalálkozó, illetve kétoldalú külügyminiszteri konzultáció gondolata.

6. táblázat
Dél-Korea külkereskedelmi forgalma partnereenként 2000-ben (M USD)¹

	Koreai export		Koreai import		Egyenleg értéke		
	Érték	Δ	Érték	Δ	2000	1999	Δ
USA	37 611	27,6	29 242	17,0	8 369	4 553	83,8
EU	23 424	15,8	15 788	25,1	7 636	7 612	0,3
Japán	20 466	29,0	31 828	31,9	-11 362	-8 280	-37,3
Kína	18 455	34,9	12 799	44,4	5 656	4 843	16,8
ASEAN	20 134	13,7	18 173	48,4	1 961	5 384	-64,1
Ázsia, egyéb	22 038	18,6	7 462	44,0	14 576	13 397	8,8
Kelet-Európa	2 080	-14,5	2 784	33,1	-704	348	-302,3
Óceánia	3 522	15,0	6 898	25,7	-3 376	-2 425	39,2
Közel-Kelet	7 586	18,6	25 793	75,5	-18 207	-8 298	119,4
Latin-Amerika	9 369	8,4	3 263	13,9	6 106	5 780	5,6
Afrika	2 240	-4,6	2 814	-4,4	-574	-597	-3,9
Egyéb	5 343	0,3	3 637	-116,1	1 706	27 938	-93,9
Összes forgalom	172 268	19,9	160 481	34,1	11 787	23 933	-50,8
ASEM	82 088	22,1	78 563	35,8	3 525	9 353	-62,3
APEC	124 327	25,0	110 345	31,4	13 982	15 508	-9,8
NAFTA	42 429	28,1	31 727	17,5	10 702	6 123	74,8

Δ = változás (%)

A keretmegállapodás révén – az eddig döntően csak a kereskedelemre koncentrált – koreai-EU kapcsolatok jelentősen kiszélesíthetők a politika, a tudomány, a kultúra, a környezetvédelem, az energetika és más területek irányában.

A 2000. évi adatok szerint az Európai Unió Dél-Korea harmadik legnagyobb kereskedelmi partnere, teljes külkereskedelmi forgalmából (332,7 Mrd USD) az EU 11,8%-kal részesedett (39,2 Mrd USD). Dél-Korea az EU-ba 39,2 Mrd USD értékben exportált árut, míg importja 23,4 Mrd USD volt.

1 Forrás: KOTIS (Korea Trade Information Service).

2.1. Dél-Korea és az EU 2000. évi kereskedelmi forgalmának néhány fontosabb jellemzője

A koreai gazdaság kilábalása az 1997. évi válságból serkentőleg hatott az EU-ból származó importra, amely 1998. évi visszaesést követően növekvő trendet mutat. Az EU-ba irányuló koreai export 1996. óta folyamatosan emelkedik. 2000-ben 15,8%-kal növekedett, a tipikus kiviteli cikkek többsége növekvő tendenciát mutatott az előző évhez képest (zárójelben az 1999-hez viszonyított változás százalékban): félvezetők (+60,7%), acélárak (+51,1%), hajóipari áruk (34,6%), vezeték nélküli kommunikációs eszközök (+29,0%), kőolajipari termékek (+19,9%), textil-ák (+6,6%). Néhány exportcikk kivitele csökkent: gépjárművek (-12,4%), gumiabroncs/tömlő (-12,7%), nyersanyagok (-69,1%).

Az Európai Unió országaiból származó koreai import az exportnál nagyobb mértékben növekedett 2000-ben, de a „kétoldalú” külkereskedelmi mérleg így is jelentős koreai aktívummal zárult. A legjelentősebb koreai importtermékek: villamosági és elektronikai részegységek (+47,8%), vegyipari termékek (+20,6%), gépek (+19,1%). Figyelemre méltó, hogy az EU-ból származó import vezető tételei szintén információtechnológiai cikkek: félvezetők (+87,8%), elektronikai részegységek (+66,6%). A 139 M USD értékű gépjárműimport 91,5%-os növekedést takar. Az ásványi anyagok importja viszont csökkent 10,7%-kal.

7. táblázat

*A Koreai Köztársaság és az EU külkereskedelmi forgalmi mutatói
1995-2000 között (Mrd USD)¹*

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Koreai export	16,30	15,33	16,86	18,17	20,24	23,42
Koreai import	18,19	21,20	18,98	10,93	12,63	15,79

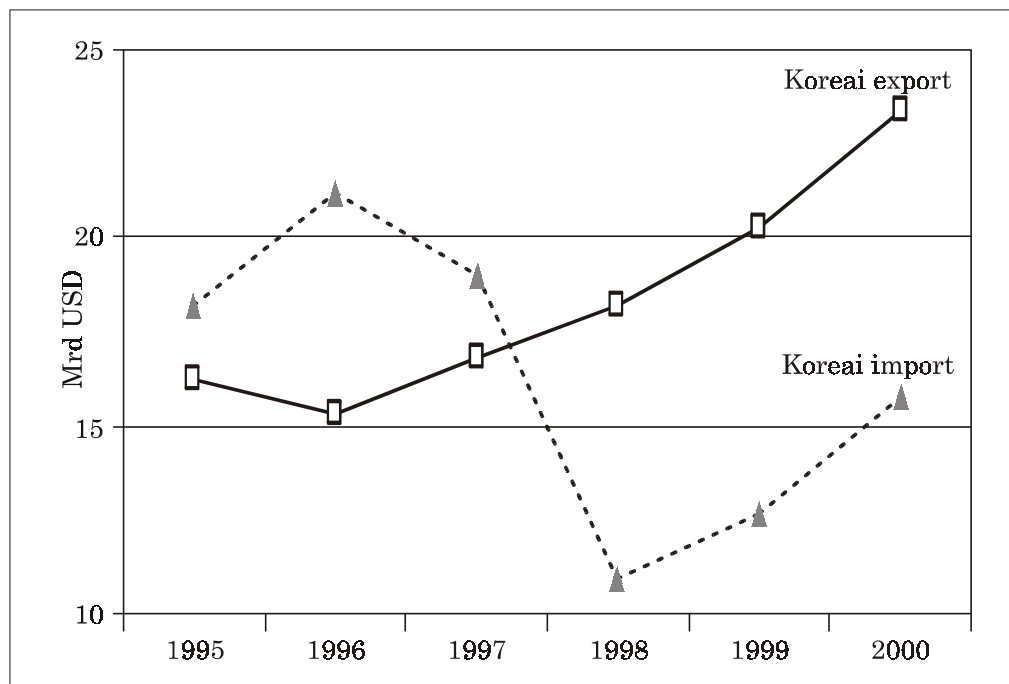
Korea számára a legjelentősebb kereskedelmi partnerek: Németország, Egyesült Királyság, Hollandia, Olaszország és Franciaország. Az Európai Unió tagországainak többsége negatív szaldóval zárta mind az 1999., mind a 2000. évet Koreával szemben, a legjelentősebb partnerek közül az egyedüli kivétel Franciaország volt.

Franciaország 530 M USD (+206%) kereskedelmi aktívumot ért el Koreával szemben, míg Németország és Hollandia bilaterális mérlege deficitese: Németorszáé 529 M USD (-51,8%), Hollandiáé 1487 M USD (35,9%). Az Egyesült Királyság 2804 M USD-os deficitje 4,6%-kal több, mint 1999-ben volt, míg Olaszország szintén negatív mérleggel, de a megelőző évhez képest kisebb deficitel: 272 M USD-ral (37%) zárta a 2000. évet.

Németország Dél-Koreával szembeni kereskedelmi mérleghiányának növekedése elsősorban az elektronikai, gépipari cikkek, mechanikai berendezések és hajók növekvő importjával magyarázható, ugyanakkor csökkent az ide irányuló koreai gépjárművek (-33,6%), illetve ruházati cikkek (-7,9%) szállítása. A Koreá-

¹ Forrás: KOTIS statisztikai adatai nyomán.

ba irányuló német export főbb tételei: gépek, gépipari berendezések, villamos gépek, optikai eszközök, szerves vegyipari termékek és gépjárművek voltak.

1. ábra

A Koreai Köztársaság és az EU külkereskedelmi forgalmi mutatói
1995-2000 között (Mrd USD)¹

Az EU-tagországok között Koreával szemben a legnagyobb külkereskedelmi mérleghiánnyal az Egyesült Királyság zárta a 2000. évet. Ennek legfőbb oka az előző évihez képest jelentősen megnövekedett gép- és gépipari berendezések (+122%), hajók (+62%), vas- és acélárúk (+65%) behozatala Koreából, bár ezt némileg ellensúlyozta a villamos gépek (-21,4%), gépjárművek (-14%) csökkenő importja. A brit exportban a következő cikkek voltak jellemzőek: gépek, mechanikai berendezések (+30%), elektromos gépek (+19%), repülőgépek (+100%), szeszesitalok (+54%), a gyöngy- és a precíziós-fémárúk koreai exportja 13,8%-kal visszaesett.

Hollandia és Korea árucseré-forgalmában mindenképp a gépi, mechanikai berendezések (+30,4%), villamos gépek (+40,7%), szerves vegyipari termékek (+19%), hajók (+8,8%), valamint optikai berendezések (+14%) holland importjának növekedése eredményezte a jelentős koreai aktívumot (a koreai gépjármű- és ruházaticikk-export csökkent 4,6%, ill. 0,9%-kal). Hollandia exportjában csökkent az optikai eszközök (-3,8%) és villamos gépek (-10%), míg növekedett a szerves

¹ Forrás: KOTIS statisztikai adatai nyomán.

vegyipari termékek (+56,6%), gépek, gépipari berendezések (+6,4%), vas- és acél-árak (+363%) mennyisége.

Olaszország Koreával szembeni kereskedelmi mérleghiányát mérsékelte a megnövekedett olasz export: gép- és gépipari berendezések (+10%), nyersbőr (+131%), villamos gépek (+19,3%), ruházati cikkek (+56%) és gyapjú (+59%). Ugyanakkor Olaszország Dél-Koreából származó behozatala is növekedett: gépek, gépi berendezések (+30%), villamos gépek (+6%), műanyagárak (+18%), hajó (+4,2%), egyedül a koreai gépjárművek behozatala csökkent 5,9%-kal.

Franciaország kereskedelmi mérlegtöbbletét részben a megnövekedett francia export eredményezte: villamos gépek (+107,5%), vasúti berendezések (+41,5%), gépek, gépi berendezések (+15,5%), kozmetikumok (+33,9%), szerves vegyipari termékek (+18,1%). Ugyanakkor növekedett számos koreai exportcikk Franciaországba szállítása is: villamos gépek (+25%), gépek, gépi berendezések (+9%), textíliák (+27,6%), míg csökkent a koreai gépjárművek (-5,3%), illetve a hajók (-40,6%) exportja.

8. táblázat

A Koreai Köztársaság és az EU tagállamok kereskedelmének mutatói 1999-2000
(E USD)¹

EU tagállamok	Koreai export		Koreai import		Egyenleg		
	Érték	Δ	Érték	Δ	2000	1999	Δ
Ausztria	255 267	-1,1	244 864	26,0	10 403	63 800	-83,7
Belgium	1 048 871	24,4	666 341	33,7	382,530	345 099	10,8
Dánia	346 850	-39,5	351 151	1,5	-4 301	227 807	-101,9
Finnország	590 222	97,1	414 271	37,2	175 951	-2 368	7 530,4
Franciaország	1 713 438	3,8	2 243 936	23,1	-530 498	-173 185	-206,3
Németország	5 153 833	23,2	4 624 655	20,9	529 178	348 569	51,8
Görögország	1 456 235	68,7	30 999	10,3	1 425 236	835 257	70,6
Írország	578 420	27,1	923 073	114,2	-344 653	24 227	-1 522,6
Olaszország	1 909 285	12,4	1 637 777	29,2	271 508	430 335	-36,9
Luxemburg	4 779	-63,7	35 226	244,5	-30 447	2 928	-1 139,9
Hollandia	2 657 938	24,1	1 171 050	11,8	1 486 888	1 094 058	35,9
Portugália	370 214	1,6	19 961	35,9	350 253	349 706	0,2
Spanyolország	1 533 098	2,8	291 480	21,6	1 241 618	1 251 690	-0,8
Svédország	425 479	-31,9	557 894	11,6	-132 415	125 267	-205,7
Egyesült Királys.	5 379 833	12,7	2 575 701	22,9	2 804 132	2 679 785	4,6
EU összesen:	23 423 762	15,8	15 788 381	25,1	7 635 381	7 611 556	0,3

Δ = változás (%)

1 Forrás: KOTIS (Korea Trade Information Service).

9. táblázat
Dél-Korea 2000. évi exportja az EU tagországokba termékcsoportonként¹

	Érték (M USD)	Az összes forgalom százalékában	Változás %
Összesen	23 424	100,0	15,8
Nehézipar	20 411	87,1	20,1
Vegyipar	909	3,9	11,5
ebből kőolajipar	533	2,3	19,9
Olajtermékek	8	0,0	-57,9
Acél	564	2,4	51,1
Fémek	157	0,7	-9,5
Villamosság és elektronika	11 167	47,7	29,8
ebből			
háztartási elektronika	1 402	6,0	18,1
elektronikus részegységek	4 880	20,8	47,2
ebből félvezetők	3 937	16,8	60,7
ipari elektronika	4 757	20,3	19,4
ebből számítógép	2 864	12,2	18,1
Általános gépészeti cikkek	1 123	4,8	33,1
Precíziós gépek	115	0,5	0,3
Gépjárművek	2 808	12,0	-12,4
ebből személygépkocsi	2 694	11,5	-12,8
Hajók	2 724	11,6	34,6
Könnyűipar	2 881	12,3	2,4
Műanyagárúk	259	1,1	8,7
Gumiabroncs és tömlő	386	1,6	-12,7
Bőrárúk	21	0,1	-33,7
Textil	1 724	7,4	6,6
ebből fonal	172	0,7	24,6
textilipari termékek	764	3,3	-2,7
szövetáru	675	2,9	10,6
Cipő	97	0,4	-4,1
Játékok és babák	13	0,1	-30,8
Primer szektor	131	0,6	-69,1
ebből mezőgazdasági termékek	36	0,2	11,8
halászat	65	0,3	-23,6
erdészet	6	0,0	-66,7

1 Forrás: MOCIE (Ministry of Commerce, Industry and Energy).

10. táblázat
Dél-Korea 2000. évi importja az EU tagországokból termékcsoportonként¹

	Érték (M USD)	Az összes forgalom százalékában	Változás %
Összesen	11 788	100,0	25,1
Mezőgazdaság, erdészet és halászat	1 011	6,4	30,8
mezőgazdasági termékek	899	5,7	30,6
halászat	64	0,4	20,9
erdészet	48	0,3	52,3
Ásványi anyagok	732	4,6	-10,7
ebből fém ércek	678	4,3	-11,7
Vegyipar	3 619	22,9	20,6
ebből szerves vegyipari termékek	1 199	7,6	19,3
szervetlen vegyip. termékek	166	1,1	33,8
műbőr	256	1,6	25,2
Textil	559	3,5	39,8
ebből fonal	62	0,4	22,7
textilipari termékek	287	1,8	46,2
szövetáru	183	1,2	44,4
Acél és fémipari termékek	989	6,3	20,9
ebből acéltermékek	562	3,6	21,1
fémipari termékek	262	1,7	22,4
Gépipari termékek	4 957	31,4	19,1
ebből általános gépipari cikkek	2 348	14,9	14,3
precíziós gépek	918	5,8	8,5
szállítójárművek	768	4,9	34,5
repülő	298	1,9	84,6
Elektronikai és villamossági cikkek	3 470	22,0	47,8
ebből ipari elektronika	955	6,0	37,4
háztartási elektronika	187	1,2	10,3
elektronikus részegységek	1 845	11,7	66,6
félvezetők	1 573	10,0	87,8
nehézelektronikai berend.	443	2,8	14,4

1 Forrás: MOCIE (Ministry of Commerce, Industry and Energy).

ÖSSZEFOGLALÁS

A Koreai Köztársaság (Dél-Korea) a kelet-ázsiai régió egyik legjelentősebb gazdasága mára többé-kevésbé eredményesen kilábal az 1997–98. évi gazdasági-pénzügyi válságból. Az ország külgazdasági stratégiájában, jóllehet ma is meghatározó szerepe van két legfontosabb partnerének, az Egyesült Államoknak és Japánnak, ugyanakkor fokozatosan bővíti kapcsolatait egyrészt saját térsége más államaival (Kína, ASEAN), másrészt a tőle távolabb eső fejlett, illetve felzárkózóban lévő európai országokkal. Dél-Korea és Magyarország gazdasági (kereskedelmi és működőtőke-beruházási) kapcsolatai szintén bővülnek. A jelen írás a dél-koreai gazdaság jelenlegi helyzetének néhány sajátosságát, illetve az EU és Dél-Korea kereskedelmi kapcsolatainak közelmúltbéli alakulását mutatja be.

FORRÁSOK

MOCIE (Ministry of Commerce, Industry and Energy)

KOTIS – Korea Trade Information Service

ROK's External Trade in 2000 (az EU szöuli missziója által az EU tagországok kereskedelmi tanácsosai részére készített anyag), készült: 2001. március 12.

BALOGH MÁRIA¹

AZ EU-CSATLAKOZÁS HATÁSA A FINNORSZÁGBAN ÉLŐ NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEKRE

*„Nem egyformán süt-e a nap az egész világra?
Nem egyformán lélegzünk-e? Nem szégyen-e,
hogy csak három nyelvet tüntetsz ki, s az azokat
nem ismerőket vakussággal és süketiséggel vádo-
lod? Mondd, tényleg azt hiszed, hogy Isten
gyámoltalan, és képtelen arra, hogy egyenlőnek
tegye meg teremtményeit, vagy hogy rosszindu-
latból nem teszi?”*

KONSTANTIN, a filozófus, 9. század²

BEVEZETÉS

Az egykori szocialista blokk felbomlásával feléledtek Kelet- és Közép-Európában az etnikai ellentétek. A Jugoszlávia utódállamaiban megfigyelhető konfliktusok, az etnikai tisztogatások, de a más országokban élő kisebbségek helyzete is ráirányította a figyelmet a kisebbségi kérdésre. A nemzetközi szervezetek egyre gyakrabban foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel. Az EBESZ/EBEÉ, az Európa Tanács, de az Európai Unió is felismerte, mennyire fontos a kérdés tisztázása, bár az Európai Unióban a kisebbségi kérdés kényes téma, sok rendezetlen problémával, komoly figyelmet pedig csak az utóbbi években kapott.

Szakedolgozatomban témájaként a Finnországban élő kisebbségek helyzetét választottam, különös tekintettel arra, hogy mennyiben változtatta ezt meg az ország EU-csatlakozása. Ha a finnországi kisebbségekről esik szó, az emberek egy részének rögtön a svédek példás helyzete jut eszébe. Ebből kiindulva azt gondoltam, és hiányos ismereteim is ezt támasztották alá, hogy Finnország példát mutathat mindenkinek a kisebbségekkel való bánásmód terén. Tehát hasznos tapasztalato-

---

1 A szerző 1998-ban végzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem német–finn szakán, 1998-tól 2001-ig pedig a BGF Külkereskedelmi Karának Nemzetközi kommunikáció szakos, másoddiplomás hallgatója volt EU-szakirányon. A jelen tanulmány a szerző BGF KKF-n írt szakedolgozatának átdolgozott, lerövidített változata. Témavezetője dr. Törzsök Éva intézetvezető főiskolai tanár és dr. Vizi Balázs volt.

2 Az idézet forrása: Joshua A. Fishman (szerk.): Readings in the Sociology of Language. Mouton, The Hague, 1968. 589. o. idézi Varrennes.

kat szerezhethet tőle akár Magyarország is. Végül azonban a kutatás másként lett hasznos számomra, mint gondoltam.

Bár Finnországban nincs olyan mértékű kisebbség, mint bármely közép- vagy kelet-európai országban, azért a probléma ott is megtalálható. A kisebbségek „kezelésének” sok fajtáját fedezhetjük fel északi nyelvterületeinknél, melyek tanulságul szolgálhatnak mindenkinek. (Pl. a lappok arra, hogy mennyire fontos a kisebbségek aktivitása az őket érintő kérdésekben, vagy a tatárok arra, hogy egy alig 850 fős kisebbség is képes önazonosságát megtartva fennmaradni.)

Dolgozatomban először röviden ismertettem a kisebbség-fogalmakat, majd az európai kisebbségi politikát, a második részben pedig a finnországi kisebbségek helyzetét mutattam be, végül megpróbáltam röviden összefoglalni az EUCsatlakozás szerepét a kisebbségek helyzetének változásában, valamint bemutatam az Európa Tanács és a Minority Rights Group Finnországi Szervezete által 1999-ben megállapított hiányosságokat.

Dolgozatom nem teljes, a téma hatalmas, igyekeztem tehát a legfontosabb információkat összegyűjteni, ám még így is maradtak „fehér foltok”, melyek talán továbbgondolkodásra, esetleg kutatásra ösztönzik az olvasót. Ha így történik, munkám nem volt hiábavaló.

Úgy éreztem, egy 20-30 oldalas cikkben nehezen tudnék összefoglalni egy 70-80 oldalas munkát, ezért arra az elhatározásra jutottam, hogy a bevezetés rövid összefoglalása után csupán a lappokról szóló fejezetet közlöm némileg átdolgozva. A fejezetek felépítése hasonló, ennek az egy fejezetnek mintájára épül fel a többi is.

1. EURÓPA ÉS A KISEBBSÉGEK

1.1. A kisebbség-fogalom

A nemzeti kisebbség fogalmának pontos meghatározása egyáltalán nem egyszerű. Olyan nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ, az EBESZ és az Európa Tanács hosszú évek óta próbálkoztak ezzel, ám idáig konkrét eredmény nélkül. „A nemzeti kisebbségek jogainak védelmével foglalkozó legtöbb nemzetközi, regionális vagy nemzeti dokumentum kitűnő eszköznek bizonyult arra, hogy felismerhesük, tiszteletben tarthassuk és segíthessük ápolni a nemzeti kisebbségekhez tartozó egyének és csoportok sajátos identitástudatát, de csak elvétve találhatunk bennük egyértelmű meghatározást a nemzeti kisebbség mibenlétéről. Eddig még nem született mindenki által elfogadott kisebbségfogalom.”¹ – írja GIRASOLI.

Javaslatok természetesen voltak, ezek alapján meg is próbálták meghatározni a kisebbség-fogalom minimális tartalmát, melyek HOFMANN szerint a következő két objektív és egy szubjektív jegyben foglalhatók össze:

- számbeli kisebbség és nem domináns pozíció elfoglalása a „többséggel” szemben;
- a „többségtől” való eltérés etnikai, nemzeti, kulturális, vallási és nyelvi jegyekben;

---

1 Girasoli: 14.

- olyan törekvések, melyek az arra irányuló közös akaratot bizonyítják, hogy a csoport meg szeretné őrizni identitását.¹

CAPOTORTI, akinek a javaslatát a kisebbség-definícióra talán a legtöbbször szokták említeni, az ENSZ Kisebbségvédelmi és Diszkriminációellenes Albizottságában a következő meghatározás mellett foglalt állást:

- olyan csoport, amely az állam egyéb népességéhez képest számszerű kisebbségben van;
- nincs vezető helyzetben; amelynek tagjai
- az állam polgárai;
- a lakosság többi részétől etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságaikban különböznek;
- és egyben olyan összetartozás-tudatról tesznek bizonyosságot, amely saját kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk vagy nyelvük megőrzésére irányul.²

Úgy tűnik, fogalmilag legkönnyebben a „vallási” kisebbséget lehet behatárolni, aztán a „nyelvit” – még ha ennek gyakorlati megvalósulása ezt nem is támasztja alá –, és csak ezután az „etnikait”. Az „etnikai” és a „nemzeti” kisebbség fogalmának eltérése nem egyértelmű, néhol egymás szinonimájaként jelennek meg, néhol pedig különbséget tesznek közöttük, az alapján, hogy az adott ország területén kisebbségben élő népcsoportnak van-e más országban többséget képező „anyanemzete” (ez esetben „nemzeti” a kisebbség), vagy nincs (ilyenkor „etnikai” kisebbségről beszélnek).³

Az Európa Tanács Közgyűlésének 1201(1993) számú ajánlása sem tesz különbséget etnikai és nemzeti kisebbség között, hiszen a „nemzeti kisebbség” kifejezést az államban élő olyan személyek csoportjára vonatkoztatja, akik:

- az állam területén élnek és annak polgárai;
- hosszú idő óta szoros, tartós kapcsolatban állnak az állammal;
- etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek;
- jelentős számban vannak jelen, bár kisebb a létszámuk az állam vagy az állam egy régiójának népességénél;
- fontos feladatuknak tekintik, hogy megőrizzék együttesen azt, ami közös identitásukat jelenti, így kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat, nyelvüket.⁴

A „nemzeti kisebbség” itt tehát etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi kisebbséget jelöl. Ezt a gyakorlatot alkalmazza az EBESZ/EBEÉ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet ill. Értekezlet) is.

A definíciók megalkotásánál nagyon óvatosan kell eljárni, mivel ha megalkotnak, és hivatalos dokumentumokban rögzítenek egy általános kisebbség-fogalmat, akkor ez GIRASOLI szerint beindíthat „olyan regionális követeléseket, amilyeneket korábban gondosan mérlegelt és kölcsönösen elfogadott kompromisszumok alapján elégítettek ki.”⁵

Fontos, ami a legújabb dokumentumokban is megjelenik, hogy az egyén joga, hogy eldöntse, akarja-e, hogy kisebbséghez tartozóként kezeljék, tehát ez egyéni

1 Hofmann (1999): 824.

2 Például Horn.

3 Például Hofmann (1999).

4 Forrás: A Miniszterelnöki Hivatal honlapja <http://www.meh.hu/nekh/Magyar/8/et/rec1201h.htm>.

5 Girasoli: 17.

döntés eredménye. A kisebbségi státusz megszerzéséhez vagy a kisebbségi jogok kéréséhez viszont nincs szükség hivatalos elismerésre, hiszen ahogy HORN is írja: „A kisebbség létezése nem jogkérdés, hanem ténykérdés.”¹

Végezetül nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy Európa legtöbb országában a törvények csak azokat a személyeket tekintik nemzeti kisebbségekhez tartozóknak, akik egyben az adott ország állampolgárai, és olyan csoporthoz tartoznak, amely már huzamosabb ideje él az ország területén. Nem vonatkozik tehát az elnevezés a bevándorlókra, menekültekre, mindazokra, akik ugyan az adott országban élnek, de nem szereztek állampolgárságot.

A kisebbségekre vonatkozó egységes definíció hiánya vezet oda is, hogy gyakran különböző forrásokban eltérő adatokat találunk a kisebbségek számáról.

1.2. A kisebbségi kérdés az Európai Unióban

Az Európai Uniónak nincsen még kisebbségekkel foglalkozó, mindenkire érvényes dokumentuma. Fontos, hogy egészen az Amszterdami Szerződés aláírásáig (1997. október 2., hatályba lépett: 1999. május 1.) egyetlen szerződéses cikkelyt sem lehetett a kisebbségek védelmére még csak közvetve sem vonatkoztatni, márpedig az integráció alapelve, hogy minden közösségi aktusnak az alapítószerződések valamelyik cikkelyére kell épülnie. És az Amszterdami Szerződésben ez csak a (többek között) „faji vagy etnikai származás, vallás vagy hitbéli meggyőződés” alapján történő diszkriminációval szembeni küzdelem formájában jelenik meg (13. cikkely). Ma ez a legmagasabb szintű (és szinte egyetlen) utalás az uniós joganyagban, ami – közvetve ugyan, de – a kisebbségek védelmére is vonatkozatható.²

Sok szervezet foglalkozott viszont ezidáig kisebbségi kérdéssel Európában, közülük csak a legfontosabbakat szeretném most ismertetni, az ENSZ, az EBEE/EBESZ és az Európa Tanács idevágó dokumentumait, melyek az EU legtöbb tagállamában is mérvadóak.

1 Horn:67

2 „Tekintettel arra, hogy a kisebbségek védelme egyik alapítószerződésben sem szerepel, a Bizottság vagy a Tanács nem is volt abban a helyzetben, hogy ebben a kérdésben normatív intézkedéseket tegyen, kisebbségvédelmi rendeleteket vagy irányelveket fogadjon el. Ennek ellenére három területen is lehetőség van arra, hogy bizonyos mértékig kiterjesztő értelmezésben, de kisebbségek védelmére is alkalmazható intézkedéseket hozzanak.” Ez a három terület:

1. A kisebbségi nyelvek védelmére fordított pénzügyi támogatások. Az Európai Parlament még 1982-ben létrehozta a B3-1006 elnevezésű költségvetési sort a kevésbé használt kisebbségi és regionális nyelvek védelmét célzó intézkedésekre.

2. Az Unió Maastrichti Szerződéssel megerősített kulturális profilja. Az egységes Amszterdami Szerződés 151. (korábban 128.) cikke külön hangsúlyozza az európai integráció kulturális jellegét, a tagállamok kultúráinak fontosságát, elismerve és kiemelve a regionális és nemzeti sajátosságok védelmét.

3. Bár a tavalyi nizzai csúcson jóváhagyott Alapvető Jogok Chartájába nem került be egy külön kisebbségi cikkely, ugyanakkor a Charta 22. szakasza tömören fogalmazva kimondja: „Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokszínűséget (diversity)”.

Vizi Balázs: Az Európai Unió és a kisebbségek jogai

1.2.1. Az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete)

Az ENSZ Alapítóokmányában (1945) nincs szó a kisebbségekről, azonban a 21 évvel később kiadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) 27. cikkelye már kinyilvánít etnikai, vallási és nyelvi kisebbségi jogokat, miközben a kisebbség létét mint egy államon belüli csoporttét ismeri el, és a kisebbségi jogokat az egyén és a csoport számára is megadja.

26. cikk

A törvény előtt minden személy egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül joga van egyenlő törvényes védelemre. Erre tekintettel a törvénynek minden megkülönböztetést tiltania kell és minden személy számára egyenlő és hatékony védelmet kell biztosítania bármilyen megkülönböztetés ellen, mint amilyen például a faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy más helyzet alapján történő megkülönböztetés.

27. cikk

Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.¹

Az államoknak a kisebbségekkel szembeni kettős feladatát is megfogalmazza, a kisebbségek identitásának védelmét, valamint az identitáshoz kapcsolódó jogok védelmét és érvényre juttatását. A Kommentárban pedig megfogalmazódik egy új kisebbségfelfogás: minden, az etnikum, a nyelv, a vallás és a kultúra általános jellemzőivel azonosítható csoportot kisebbségi csoportnak tekint, ebbe pedig nem csak az adott állam állampolgárai tartoznak bele.

Az Egyezségokmányban foglaltakat teljesíti ki az 1992-es Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól. Ebben az államtól elvárják, hogy saját területükön védjék a kisebbségek létezését és nemzeti vagy etnikai, kulturális, vallási és nyelvi identitását (1.1. cikkely), hogy hozzanak megfelelő intézkedéseket „a kisebbséghez tartozó személyeknek a sajátosságaik kifejezéséhez és kultúrájuk, nyelvük, vallásuk, hagyományaik és szokásaik fejlesztéséhez szükséges kedvező feltételek kialakítására” (4.2. cikkely), valamint leszögezik, hogy a kisebbségeknek joguk van részt venni a rájuk vonatkozó, regionális szintű döntésekben (2.3. cikkely). Ezen kívül tartalmazza a kisebbségek azon jogát is, hogy kapcsolatokat alakítsanak ki és ápoljanak más államok polgáraival, „akikhez nemzeti vagy etnikai, vallási vagy nyelvi kötelékekkel kapcsolódnak” (2.5. cikkely). Kiemelendő még a 4.2. cikkely, mely arra buzdítja az aláíró államokat, hogy biztosítsanak lehetőséget a kisebbségeknek – „ahol lehetséges” –, hogy anyanyelvükön tanulhassanak vagy anyanyelvi oktatásban részesüljenek.

---

¹ Az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Forrás: A Miniszterelnöki Hivatal honlapja <http://www.meh.hu/nekh/Magyar/8/ensz/unrigh~1.htm>

Annak ellenére, hogy az ENSZ Közgyűlési Nyilatkozatnak kötelező jogi ereje nincsen, ez a két dokumentum vált irányadóvá az ENSZ-szervezetek számára, napjainkban pedig általánosan „minimális követelményszintnek” tekinthető a nemzetközi jogban, bár a kisebbség definícióját továbbra sem tisztázta. Azonban már nem a nemzetiségi hovatartozást tekinti a kisebbség ismérvének, hanem magához a kisebbségi csoporthoz tartozást: a kisebbségeket olyan egyénekből álló csoportokként kezeli, melyek saját csoport-identitással rendelkeznek.

Az ENSZ más dokumentumaiban is foglalkozik a kisebbségekkel, mint például Gazdasági, szociális és kulturális jogok Nemzetközi Egyezségokmányában (ICESCR), a Faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló Nemzetközi Egyezményben (CERD), a Nők mindenfajta megkülönböztetése elleni Egyezményben (CEDAW), a Gyermek jogairól szóló Nyilatkozatban (CRC), a Kínzások és mindenfajta embertelen bánásmód ellenzéséről szóló Egyezményben, a Valláson vagy hiten alapuló megkülönböztetés és türelmetlenség valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló Nyilatkozatban, valamint az ENSZ Munkaügyi Szervezetének (ILO) 111a (hátrányos megkülönböztetés a munkáltatók részéről) és 169-es sz., az őslakos népek jogairól szóló egyezményében. A 169-es egyezmény kimondja, hogy az őslakos népeknek joguk van saját társadalmi, kulturális és gazdasági fejlődésükről maguknak dönteni, részt kell venniük az őket közvetlenül érintő területfejlesztési politikák és tervek elkészítésében, valamint azokon a területeken, ahol hagyományosan élnek, rendelkezhetnek a természeti erőforrások és a föld tulajdona felett. Finnország a számi kisebbség miatt ezt az egyezményt még nem tudta aláírni.¹

1.2.2. Az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet)

Az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, 1994-ig EBEÉ, Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet) Helsinki Záróokmányát (1975) aláíró 34 ország képviselője elismerte, hogy a kisebbségi kérdés létező, fontos és rendezendő probléma, melyet az európai béke és bizalom fenntartása érdekében mihamarabb rendezni kell. „A résztvevő államok, melyek területén kisebbségek élnek, tiszteletben tartják az ilyen kisebbségekhez tartozó személyek jogát a törvény előtti egyenlőségre, maradéktalanul biztosítják számukra azt a lehetőséget, hogy élhessenek az emberi jogokkal és alapvető szabadságokkal és ilyen módon védik a nemzeti kisebbségek törvényes érdekeit ezen a téren” (VII. elv, 4. bekezdés)² A „Nemzeti kisebbségek vagy regionális kultúrák” cím alatt a kultúrák védelméről és a kisebbségi csoportok közti kulturális együttműködésről szóló rész található. Bár a kisebbség-fogalom definíciója ebben a dokumentumban sem szerepel, a VIII. elv – „a népek egyenlő jogai és önrendelkezése” – nagy jelentőségű azon kisebbségek szempontjából, amelyek minden feltételt teljesítenek, hogy népként ismerjék el őket. Az esetleges önrendelkezéssel kapcsolatos problémákat pedig a határok sérthetetlenségéről szóló elv szabályozza.

---

1 Vizi Balázs 2001. május 8-án tartott előadása, valamint a Veszélyeztetett népek a világon c. honlap alapján.

2 A Helsinki Záróokmány részletei (In: Dunay et.al.: 184-185).

A Helsinki Záróokmányban megfogalmazott kötelezettségeket és irányvonalakat utótalálkozókon vizsgálták felül és fejlesztették tovább. Az EBESZ emberi dimenzióra vonatkozó munkáját tekintve különösen a madridi és a bécsi utótalálkozónak volt nagy jelentősége. A bécsi utótalálkozón (1986. november 4. – 1989. január 19.) a résztvevők elhatározták, hogy összehívják egy konferenciát az emberi dimenzióról, valamint kiadtak egy záródokumentumot, mely meghatározza a kisebbségek védelméhez szükséges intézkedéseket és újra hangsúlyozza az érintett államok felelősségét a kisebbségek védelmében.

Az emberi dimenzióról rendezett konferencia három ülészből állt: az elsőt Párizsban, a másodikat Koppenhágában, a harmadikat pedig Moszkvában tartották. A párizsi találkozó dokumentum nélkül zárult. A koppenhágai záródokumentumban (1990) a IV. fejezet „soha nem látott részletességgel állít fel szabályokat a nemzeti kisebbségek védelmére”¹. Bár ebben sem rögzítik a nemzeti kisebbség meghatározását, csak azt szögezik le, hogy „A nemzeti kisebbséghez tartozás egyéni választás kérdése, és ez az egyén számára semmilyen hátránnyal sem járhat.” (32.4. bekezdés)², fontos változás, hogy a dokumentum elhagyja a nemzeti kisebbségek addig „állandó jelzőjeként” működő „területén élő” megjelölést is. Lényeges a nemzeti kisebbségek szabad szervezkedésének kimondása, valamint az utalás a nemzeti kisebbségek közéleti szerepére és helyi vagy autonóm hatóságaik létrehozására. A 40. pontban található a diszkrimináció-mentesség érvényesülésének előfeltételeit, az etnikai gyűlölet, az antiszemitizmus, az idegengyűlölet, vallási és ideológiai alapon történő üldözés elleni fellépés garanciáit. Külön megemlíti a roma lakosság sajátos problémáit is.

Fontos esemény volt a szervezet életében 1992-ben a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos (High Commissioner on National Minorities) intézményének létrehozása, akinek a feladata abban áll, hogy már a legkorábbi fázisában felismerje és megakadályozza nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos konfliktusok kirobbanását, az érintettek között pedig elősegítse a párbeszéd, a bizalom és az együttműködés kialakulását.³ Az ő megbízásából készítette el egy nemzetközi szakértőbizottság az ún. lund-i ajánlásokat, melyek a kisebbségek politikai részvételi jogainak különböző szintű, szinte teljes körű lehetőségeit számba vette.⁴ Ezek két fő pontban összegezhetőek:

- A központi kormányzat szintjén a tanácsadó vagy döntéshozatali szervezetben való részvétel, a választási rendszerben való részvétel megkönnyítése, a regionális és helyi államigazgatásban való kisebbségi részvétel megkönnyítése, tanácsadó és konzultatív szervezetek létrehozása kormányzati és helyi szinten,
- területi vagy nem-területi önkormányzati szervezetek létrehozása.

1999 telén írták alá az EBESZ 53 tagállamának képviselői az Európai Biztonsági Chartát Isztambulban, amely az emberi dimenziókkal foglalkozik. Ebben sem esik szó a nemzeti kisebbségek definiálásáról, annál inkább az autonómiáról és egyéb, a kisebbségek jogait biztosító intézkedések fontosságáról. Az Emberi di-

1 Kardos: 161 (In: Dunay et. al).

2 Forrás: Az EBESZ honlapja www.osce.org/docs/german/1990-1999/hd/cope90g.pdf

3 Forrás: Az EBESZ honlapja www.osce.org

4 The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life, 1999 Röviden ismertette Vizi Balázs

menzió című fejezet 19. és 20. pontja csak a kisebbségekkel foglalkozik.¹ Leszögezi, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelme és támogatása a tagállamok közötti és a belső demokrácia, béke, igazságosság és stabilitás fontos eleme. A kisebbségi jogok biztosítása viszont nem gyengíti, hanem erősíti az államok szuverenitását és területi integritását. (19. pont) A romák különleges helyzetével is foglalkozik az irat, elismerve az esélyegyenlőség biztosításának szükségességét. Az aláíró tagállamok ígéretet tesznek arra is, hogy intézkedésekkel biztosítják a romák beilleszkedését a társadalomba, esélyegyenlőségüket, hogy megszüntessék hátrányos megkülönböztetésüket.

Az EBEÉ/EBESZ-dokumentumok egyre pontosabban adják meg a kisebbségeknek biztosítandó jogokat, ám ennek a ténynek az értékét jelentősen csökkenti egyrészt, hogy a kisebbségekről pontos definíciót bennük sem találunk, másrészt az, hogy egyiküknek sincs jogilag kötelező ereje.

1.2.3. Az Európa Tanács

Az 1949 óta működő szervezet célja az emberi jogok és a demokrácia védelme. A nemzeti kisebbség fogalma először az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezményben (1950) jelent meg. Az Egyezmény 14. cikkelyében a mindenkire érvényes emberi jogokat (gondolat, lelkiismeret, vallás, szólás és a békés célú gyülekezés szabadsága) a kisebbségek tagjaira is kiterjeszti: „a jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés – például nem, faj, bőrszín, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerint vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés – nélkül kell biztosítani.”² Ez az Egyezmény a leghatékonyabb emberi jogvédő mechanizmusnak tekinthető, azonban a kisebbségvédelem területén hatása sokáig korlátozott volt. Többször felmerült az is, hogy talán célszerű lenne az Egyezményhez speciális kisebbségvédelmi kiegészítő jegyzőkönyvet csatolni, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése több alkalommal tett is ennek megfelelő javaslatot, ám a próbálkozás nem vezetett eredményre.³

Sikerrel jártak viszont azok a törekvések, hogy ettől az Egyezménytől független nemzetközi szerződésben szabályozzák az államoknak nyelvi és nemzeti kisebbségeikkel szembeni kötelezettségeit. Így jött létre a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (Nyelvi Charta, 1992. június 22., Finnországban 1998. március 1-jén lépett életbe), mely immár nem a nyelvi kisebbségeket, hanem a regionális vagy kisebbségi nyelveket kívánja védeni és támogatni. Ennek megfelelően nem is biztosít a kisebbségek számára egyéni vagy kollektív jogokat, hanem a kisebbségi nyelvnek kíván megfelelő teret biztosítani az állam hivatalos nyelve mellett, az oktatás minden szintjén, a közigazgatásban, az önkormányzatokban, a bírósági eljárás során, valamint a gazdasági és a társadalmi életben. Az államok kötelezettségvállalását tartalmazza, rugalmas rendszer felállításával.

Az Európa Tanács másik legfontosabb dokumentuma kisebbségi kérdésben a Nyelvi Charta mellett a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény

---

1 uo. www.osce.org/docs/german/1990-1999/summits/istachart99g.htm#Anchor-DI-8301

2 Forrás: Girasoli: 86

3 Forrás: Kovács (1999): 101

(Keretegyezmény, életbe lépett 1998. február 1.; ETS No. 157 Finnország aláírta 1995. II. 1., ratifikálta 1997. X. 3., életbe lépett 1998. II. 1.). Ez is sok programjellel, rugalmas normát tartalmaz, ám fontos, hogy belekerült a pozitív diszkrimináció, az identitásvédelem, a védelem a nem önkéntes asszimiláció ellen, a területi letelepedési arányok megváltoztatásának tilalma (ha a cselekmény a jogok élvezetének korlátozására irányul), a nyelvhasználat, a közügyekben való tényleges részvétel biztosítása, valamint a határokon átnyúló akadálytalan kapcsolatok garantálása. Bár az autonómiára való jogot nem sikerült belefoglalni, a szöveg után csatolt „látszatra soványka szöveg hivatalos kommentárja már a decentralizációnak és bizonyos autonómiaformáknak széles skáláját tartalmazza”¹

Finnországgal kapcsolatban fontosnak tartom már most megjegyezni, hogy amikor aláírta ezt az egyezményt, pontosan nem definiálta, mit is ért területen élő kisebbségek alatt.² A finn törvényhozásban egyébként sem használatos a „nemzeti kisebbség” kifejezés, az Alkotmány 17 paragrafusa „a számiknak mint őslakosoknak, a romáknak és más csoportoknak” biztosítja a jogot nyelvük és kultúrájuk megőrzésére és fejlesztésére.

A kisebbségi érdekek nem csak szerződésekből jelennek meg, hanem a Miniszteri Bizottság, a Parlamenti Közgyűlés és a Helyi és Regionális Közhatalások Kongresszusának ajánlásaiban és határozataiban is. Az ennek a folyamatnak eredményeképpen létrejött dokumentumok egymás mellett érvényesülve bonyolult, hálószerű rendszert hoztak létre, hol erősebb, hol gyengébb elemekkel.

Finnország részt vesz még az Európai Bizottságban a Rasszizmus és az Intolerancia ellen (ECRI), az ET Cigányügyi Koordinációs Csoportjában, az ET Migrációs Bizottságban és aláírta az Európai Szociális Chartát is.

2. A FINNORSZÁGI KISEBBSÉGEK

Finnország sosem volt homogén lakosságú ország: a viking korban, azaz a VI. századtól a X. századig Finnország mai területén fellelhetőek voltak nem csak a mai szóhasználattal „finn”-nek nevezett törzsek, de északon a lappok, keleten a karélok (karjalaiak), Dél-közép Finnországban pedig a tavasziánoknak nevezett népcsoport is. A svéd telepesek a mai Finnország déli és nyugati részén telepedtek le, a mai Uusimaa/Nyland és Pohjanmaa/Österbotten területén, valószínűleg az 1200-as évek kezdetétől. A mai elnevezésekből is látható, hogy megmaradtak ezeken a területeken. A déli partok a kalózkok fosztogatásai miatt sokáig lakatlanok voltak.

A középkorban a svéd királyok kiterjesztették uralmukat Finnországra, céljuk a katolikus hit terjesztése és a határ keletre tolása volt. Ennek következtében a későbbi századok a Moszkvával és Novgoroddal való háborúskodások jegyében teltek. Mikor a XVII. században a svéd-finn királyság elérte legnagyobb kiterjedését, többkultúrájú, többnyelvű állammá vált: területén éltek svédek, finnek, lap-

---

1 Kovács (1999): 102

2 Forrás: A Finnország által az Európa Tanács Főtitkárának benyújtott beszámoló 1999.február 16-án

pok, germán és balti népek. Igaz, ez nem tartott sokáig, a nagy északi háborút (1700–1721) területvesztés követte, Észtországot, Livóniát, Ingriát és Karjala nagyobbik részét át kellett engedniük Oroszországnak. Ezeket a területeket teljes egészében soha többé nem sikerült visszaszerezniük.

Az 1808–1809-es finn háború következményeként Finnországot Oroszországhoz csatolták. I. SÁNDOR cár döntése nyomán Finnország Finn Nagyhercegség néven a birodalom önálló tartománya lett. 1809. március 29-én Porvoo/Borga városában a cár kijelentette, hogy „tisztelőben tartja az ország vallását és a hatályos alapvető törvényeket. A Finn Nagyhercegség hivatalos nyelve a svéd maradt.”¹ Az 1906-os Parlament-törvénnyel, mely bevezette az egyenlő és általános választójogot is, a finn nyelv Finnország hivatalos nyelve lett. Az ország csak 1917-ben vált függetlenné. Új alkotmányos alapjainak megalkotásakor rendezni kellett a finnek és a svédek, illetve a finnül és a svédül beszélők jogi státuszát is. Ma már általános ez utóbbi elnevezések használata, hiszen a több mint 900 éves együttélés és a rengeteg vegyes házasság lehetetlenné teszi a két csoport etnikai alapon történő megkülönböztetését. Ekkor rendezték az Aland-szigetek sorsát is.

Az 1960-as évekig Finnország kisebbségpolitikáját az asszimilációs törekvések jellemezték. Csak ez után kezdett előtérbe kerülni az a szemlélet, hogy a másféle kultúrák gazdagítják a többség kultúráját is. De még messze volt az az idő, amikor a kisebbségek jogát saját kultúrájuk ápolására törvénybe iktatták volna. Ez csak 1995-ben következett be. Pozitív hatása azonban szembeötlő: A kisebbségek magukhoz tértek, egyre erőteljesebben képviselik érdekeiket, aktívan részt vesznek különféle nemzetközi szervezetek munkájában, és ha kell, nemzetközi fórumok elé viszik ügyeiket.

Ebben a fejezetben céloim az volt, hogy képet adjak a különféle kisebbségi csoportok helyzetéről, külön is kiemelve az adott kisebbség és az EU viszonyát.

Finnország ún. „régí”, „történelmi” vagy „nemzeti” kisebbségei a következők:

- A nyelvileg is elkülönülő kisebbségek: a svédek, a számik, a romák és az ún. „régí oroszok”.
- A főleg vallásuk alapján elkülönülő kisebbségek: a zsidók és a tatárok.

Ezek a csoportok teljesítik a korábban említett CAPOTORTI-féle feltételeket is. Dolgozatomban az ő helyzetüket ismertettem, kiegészítve még az ún. „új oroszok” helyzetének bemutatásával.

2.1. A nyelvileg is elkülönülő kisebbségek

A Finn Statisztikai Hivatal adatai alapján 1999. december 31-én a Finnországban élő népességnek az anyanyelvként beszélt nyelv szerint megoszlását az *1. táblázat* adatai mutatják be.

---

¹ Horn: 65

1. táblázat
Finnország népességének megoszlása anyanyelv szerint 1999. december 31-én
(adatok főben)¹

	Finn	Svéd	Számi	Egyéb nyelvek összesen (ebből orosz)	Össznépesség
FINNORSZÁG	4 783 224	292 439	1 690	93 949 (25 681)	5 171 302
A szárazföldi rész	4 781 991	268 335	1 690	93 580 (25 654)	5 145 596
Nyugat-Finnorsz.	1 191 778	136 580	54	51 300 (11 915)	1 379 712
Dél-Finnország	1 762 573	31 550	37	26 303 (8 720)	1 820 463
Kelet-Finnország	679 798	652	18	5 726 (2 426)	686 094
Közép-Finnország	597 365	98 831	16	6 275 (1 635)	702 487
Észak-Finnország	550 477	722	1 565	3 976 (958)	556 740
Aland-szigetek Ahvenanmaa	1 233	24 104	0	369 (27)	25 706

2.2. A számik

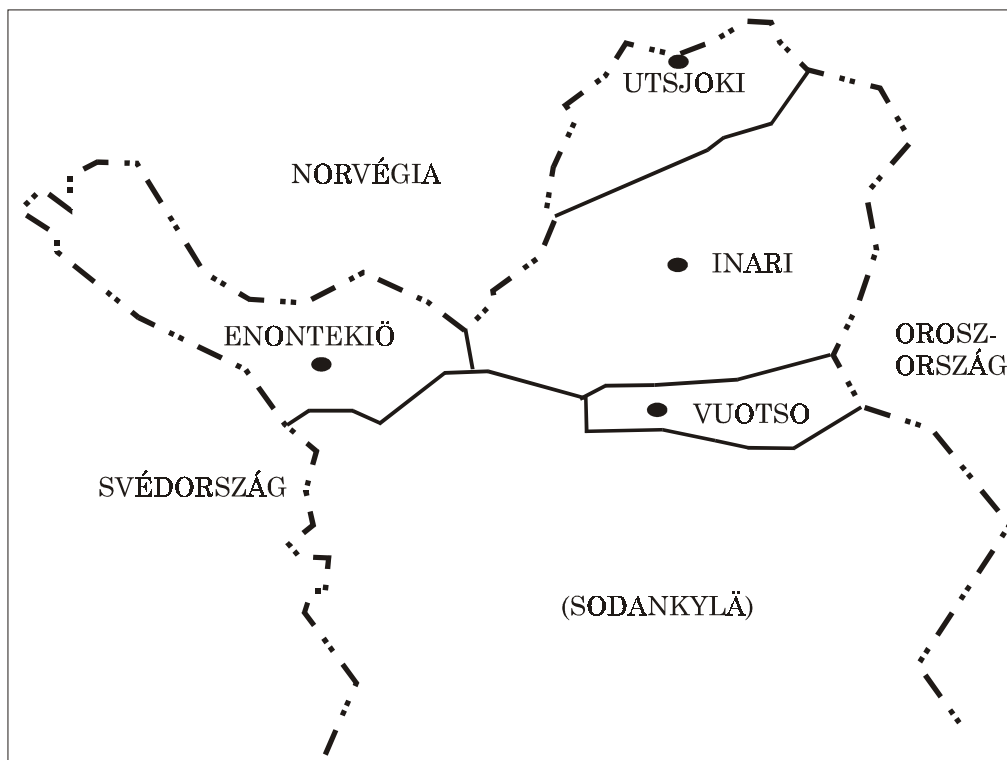
„A számikról senki nem hallotta, hogy valahonnan idejöttek volna. Mindig is övék volt egész Lappföld, és amikor a partvidéken éltek, a tenger partján nem lakott rajtuk kívül senki.”

JOHAN TURI: A lappok élete

Lappföld lapp nyelven *Sápmi*. A lappok magukat *sápminak*, vagy *sápmelaš-nak* nevezik. Az elterjedt *lapp* megnevezés skandináv eredetű, a számik számára azonban erősen pejoratív értelmű. Ezért az általában lappnak nevezett népcsoportot az utóbbi évek magyar szakirodalmában is elterjedt számi néven fogom említeni a továbbiakban. A nagy nyelvjárási különbségeket figyelembe véve egyre inkább elfogadottnak látszik az a megállapítás, hogy nem egy számi nyelvről és azon belüli dialektusokról, hanem több számi nyelvről kell beszélnünk, melyeken belül szintén több nyelvjárást különböztethetünk meg. A számít beszélők száma forrásonként eltérő, a leggyakrabban 60–70 ezret említenek, melyből Norvégia területén több mint 40 ezren, Svédországban 15–20 ezren, Finnországban 6–7 ezren, Oroszország területén pedig kb. 2 ezren élnek. Napjainkban tíz számi nyelvet szokás megkülönböztetni (déli, umei, pitei, lulei, északi, inari, kolta, akkalai, kildini, teri), melyek közül hat rendelkezik önálló írásbeliséggel, különálló, standardizált írásrendszerrel (déli, lulei, északi, inari, kolta, kildini – melyek közül az előbbi öt latin betűs, míg az utóbbi cirill betűs). Az északi-számi nyelvet kb. a beszélők háromnegyede használja. Nagy részük Norvégiában él, de a Svédország-

¹ Forrás: Tilastokeskus.

ban, és Finnországban lakó számik nagyobb része is ezt a nyelvjárást beszéli. Finnországban él még kb. 400 inari és 600 kolta számi nyelvet beszélő is.¹

1. ábra
A finnországi számi területek²

A kutatások szerint a számik Krisztus előtt már több ezer évvel önálló népként léteztek a Skandináv-félsziget északi részén. A Grönlandon élő inuitok mellett ők Európa másik őslakos népcsoportja. Megvan a maguk saját történelme, nyelve, kultúrája, életmódja és identitása.

A Számi Parlament (Saamelaiskäräjät/Sámediggi) adatai szerint Finnországban több mint 7000 számi él, közülük 4000 Finnország legészakibb részén, Lappföldön, 2000 Finnország más területein, a többiek pedig külföldön. A lappok hazájának (vagy Lappok Hazájának/Sami Homeland) nevezett terület Inari, Utsjoki és Enontekiö körzete, valamint Sodankylä körzetének északi része. Egyedül Utsjoki körzetében élnek a számik többségi népcsoportban, másutt mindenütt kisebbségben vannak.

Hogy hányan beszélnek számiul, arról eltérőek a különféle adatok. A Statisztikai Hivatal (Tilastokeskus) adatai szerint 1999-ben a számit anyanyelvként beszélők száma az országban 1690 fő volt (1. ábra), a Számi Parlament (Sámediggi)

1 Finnugor és szamojéd népek és nyelvek.

2 Forrás: <http://virtual.finland.fi/finfo/english/saameng.html>.

adatai 7000 számiról szólnak, akik közül mintegy 3000 beszéli anyanyelveként is a számit. A CIA adatai szerint az ország népességének 0,11%-a tartozik a számi néphez, ami kb. 5700 főt jelent.

Hogy hányan vannak a számik, annak meghatározása sem könnyű. Az 1991-es lapp nyelvtörvény szerint az számit száminak, aki magát annak tartja, feltéve, hogy anyanyelve, vagy valamely szülőjének, de legalább egyik nagyszülőjének az anyanyelve számi volt.

A Sámediggiről szóló 1995. évi törvény kiszélesítette ezt a definíciót, kimondván, hogy számi az, aki magát annak vallja, feltéve, hogy neki vagy legalább egyik szülőjének vagy nagyszülőjének a nyelve számi volt; vagy olyan személy leszármazottja, akit hegyi, erdei vagy halász lappként vettek nyilvántartásba; vagy legalább egyik szülőjét választóként regisztrálták vagy regisztrálhatták a Lapp Parlament megválasztásánál.¹

Ez a meghatározás 1996-tól van érvényben, ám a Számi Parlament nem ért egyet vele.² A régi definíciónak megfelelő számik szerint a 2. pontba tartozó lappok elvesztették identitásukat, ezért nem jogosultak részt venni a kulturális önkormányzatban. Ma Finnországban közel ötezren szerepelnek a lapp választási nyilvántartásban. A választási részvétel az 1999-es választáson 57,4 %-os volt, azaz 2941 számi szavazott.³

1956. augusztus 18-án alakult meg az Északi Országok Számi (Lapp) Tanácsa (Pohjoismainen saamelaisneuvosto), mely ma Számi Tanács (Saamelaisneuvosto) néven működik.

2.2.1. Sámediggi – A Számi Parlament

A Sámediggi, a Számi Parlament Finnország számi népességének képviselői szerve, 1973 óta létezik, megalakulásakor Számi Küldöttség volt az elnevezése, de csak 1996 óta működik törvényes keretek között. Abból a célból hozták létre, hogy a Finn Alkotmány szerinti módon megvalósítsa a számi kulturális autonómiát. Bár költségvetését az állam biztosítja, a Számi Parlament nem a finn államigazgatás része, hanem önálló, független közjogi testület.⁴

A Sámediggi 21 tagját és 4 póttagját (a négy számi körzetből egyet-egyet) a számik négyévente maguk közül választják. A Sámediggiben mind a négy számi körzetnek (Utsjoki, Inari, Enontekiö és Sodankylä) legalább három-három képviselővel kell képviseltetnie magát. A Számi Parlament választása idején az ország egész területe egyetlen választási körzetnek számít. A választásokon lakóhelytől függetlenül részt vehet minden olyan 18. életévét a választás évében betöltött számi, aki finn állampolgár, illetve külföldi állampolgár ugyan, de a választásokat megelőző két évben Finnországban élt. Választható minden olyan választópolgár, aki jelölteti magát és nem áll gyámság alatt. A választás postai úton történik.

A Számi Parlament feladatköréhez tartozik, hogy felügyelje a nyelvvel és a kultúrával, valamint az őslakosokkal kapcsolatos ügyeket. A feladatkörébe tartozó ügyekben a Sámediggi indítványokat terjeszthet be, és szakvéleményt adhat.

---

1 Horn: 68.

2 Sámediggi: Saamelaiset Suomessa.

3 Az adatok forrása Vizi Balázs előadása 2001. május 8-án.

4 Forrás: Vizi Balázs előadása 2001. május 8-án.

Döntési joga is van ezen ügyekben, de csak akkor, ha a róla szóló törvény vagy más törvény ezt megengedi.

Feladataihoz tartozik még, hogy képviselje a számikat a nemzeti és nemzetközi kapcsolatokban, évente összeállítson egy beszámolót a kormányzatnak a számikat érintő ügyekről, melyet csatolva a kormányzat beszámolójához, eljuttatnak az Országgyűlésnek, hogy döntsön a számik közös használatára kapott anyagi támogatás sorsáról (mely például 1999-ben kulturális célokra fordítandó egymillió, illetve számi nyelvű oktatási segédanyagok megjelentetésére fordítandó 1,3 M FIM-t jelentett az állami költségvetésből), valamint a nagy horderejű és a számikat különösen érintő intézkedések esetén tanácskozzon a hatóságokkal.

Legfelső döntéshozó szerv a 21 tagú Sámediggi gyűlés (finnül: Saamelaiskäräjät), melynek főállású elnöke vezeti a parlament politikai működését, és képviseli a Számi Parlamentet a nemzeti és nemzetközi kapcsolatokban. A parlamentnek van még öt bizottsága, melyek feladata, hogy előkészítsék a hozzájuk tartozó ügyeket.

A Sámediggi titkársága Inariban működik, és három hivatalból áll, melyek a következők: az általános ügyekkel, a számi nyelvvvel kapcsolatos ügyekkel, valamint az oktatással és oktatási segédanyagokkal foglalkozó hivatal. Ezekben a hivatalokban összesen tizenkét főállású hivatalnok dolgozik. A Sámediggi működését az állam finanszírozza. 1999-ben 4,8 millió finn márkát különítettek el az állami költségvetésből a Számi Parlament használatára.¹

2.2.2. A számik részvétele nemzetközi szervezetekben

Számi konferenciát 1917 óta rendeznek a számik. 1956-ban alakult meg a Számi Tanács, Finnország, Svédország, Norvégia és Oroszország számi lakosságának együttműködési szervezete, melynek központja Utsjokiban van. A számik részt vesznek az Óslakos Népek Világtanácsának ülésein, és óslakos népként tagjai az Északi Népek Tanácsának, valamint részt vesznek a Barents-tengeri euroarktikus területek együttműködésben és az ENSZ emberi jogi bizottságában.

Mivel a számikat a XX. század elején minden országban igyekeztek asszimilálni, számuk egyre csökkent, és egyre kevésbé sikerült érvényesíteniük érdekeiket. A második világháborúig a számi nyelvet lenézték és elnyomták. Az 1960-as évek után több helyi szervezet is alakult nem csak Finnországban, hanem Svédországban és Norvégiában is. Finnországban minden számi településen működik valamilyen helyi szervezet, de Lappföld határain kívül is található néhány, mint például Rovaniemiben a Mii ry nevű egyesület, Ouluban a Suohpan egyetemista-szervezet, és a City-Sámi Helsinkiben. A számik gondolkozásában azonban mindig jelen van az északi egység. Ezt a felfogást tükrözi a Számi Tanács 1986-os programja is: „Mi, a számik, egy nép vagyunk, egyesít minket a kultúránk, a nyelvünk és a történelmünk. Olyan területeken élünk, amelyeken időtlen idők óta csak mi laktunk és melyeket csak mi használtunk.”²

A határokon átnyúló számi együttműködés, a különböző számi konferenciák csak növelték az összetartozás tudatát. A konferenciákon szó esett a számik jogait, életkörülményeit és kultúrájukat érintő kérdésekről. Ennek következtében egy

1 Sámediggi: Saamelaiset Suomessa.

2 <http://www.gfbv.de/voelker/europa/saami.htm>.

sor számi szervezetet a három északi országban, illetve az utóbbi években az Oroszországban élő számik közösen hoztak létre. Ilyen például a számi tanárok, fiatalok, nők szervezete, különféle művészeti szervezetek (írók, képzőművészek, zenészek és színészek egyesületei). Az együttműködés egyik célja az is, hogy kidolgozzanak egy közös védjegyet a számi területeken előállított termékekre, azzal a nem titkolt céllal, hogy védekezzenek a nem eredeti, ál-lapp áruktól (különböző ajándéktárgyak, kézimunkák).

A számik az őslakos népek szerveződéseibe is aktívan bekapcsolódtak. Már a kezdet kezdetén részt vettek az 1973-ban Koppenhágában megrendezett konferencián, ahol az indiánok, az inuitok (eszkimók), a grönlandiak és a számik képviselői találkoztak. Az Őslakos Népek Világtanácsa (WCIP) három-négyévente tartja általános tanácskozását, és különös figyelmet fordít két problémára. Az egyik az őslakos népeknek a saját földjükhöz és vizeikhez való joga, a másik pedig az önmeghatározáshoz való joguk.

A számik esetében mindkettő központi probléma. Az önmeghatározást már említettük, az, hogy ki számít száminak, nem egyértelmű, illetve a törvényes előírások nem esnek egybe a Számi Parlament véleményével.

A számik joga ahhoz a területhez, amelyen évszázadok óta élnek, a számi politika másik fő problémája az 1960-as évektől fogva. A rénszarvastenyésztés, a halászat és a vadászat Lappföldön a számi életforma része, ezt régen törvények is elismerték. A számik voltak a tulajdonosai a lakóhelyükön található vizeknek és földeknek is. A falutanács döntött a földek használati jogáról. Ma ezen területek nagy része, a számik lakhelyének több, mint 90%-a a Finn Állam tulajdonában van – a Sámediggi szerint minden törvényes alap nélkül. És ez nem csak Finnországban van így, a számik számos jogát a földekhez, vizekhez és a hagyományos életmódhoz Norvégia kivételével egyik északi országban sem ismerik el. Pedig ők az örökös használat jogára, a lappföldi falvak hagyományos tulajdonjogára hivatkoznak. Már 1751-ben, a strömstadi békeszerződés is megerősítette a számik különleges státusát.¹ A számik szerint az állam az 1900-as években kezdett el rendelkezni azokról a földekről és vizekről, melyek korábban a lappföldi falvakhoz tartoztak. A helyzet az 1970-es években kezdett elmérgesedni, amikor Észak-Lappföldön megkezdődött a földterületek felosztása, és a tulajdonosok a földbirtokkal együtt egy bizonyos nagyságú vízterületre is jogot nyertek. Ráadásul nem jelöltek meg minden esetben vízhez való jogot, így jó pár földbirtokos víz nélkül maradt. A számik ezeket a határ-megállapításokat törvénytelennek tartják, mert ezek során a régebben a falvakhoz tartozó földeket és vizeket osztották fel. A számik szerint a felosztott földterület tulajdonjoga nem volt tisztázott. Azóta több

---

1 „Mivel a számiknak mindkét ország területére szükségük van, az ősi szokás szerint joguk van ősszel és tavasszal rénszarvasaikkal átvándorolni a másik államba, ettől kezdve mint ahogy eddig is, ugyanúgy, mint az ország alattvalói használhatják a földet és a partvidéket állataik és maguk fenntartása érdekében, ezért őket barátian kell fogadni, védeni és segíteni háborúk idején is, amely háborúságok nem okozhatnak semmiféle változást a számik életkörülményeiben, és a legkevésbé sem szabad a számikat a háborús időkkel együtt járó károkozásra, menekülésre, erőszakra kényszeríteni, hanem úgy kell őket kezelni, és úgy kell hozzájuk viszonyulni, mint saját alattvalóinkhoz, tartózkodjanak bármelyik oldalon.” Kiegészítő jegyzőkönyv a Svédország és Norvégia között kötött Strömstadi Békeszerződésből Forrás: <http://www.lyseo.edu.ouka.fi/~vhtuulos/vahemmis/dok/vahdok1.html>.

számi gazdálkodó lett, és állattenyésztéssel kezdett foglalkozni, feladva korábbi életformáját. Közülük néhányan el is finnesedtek. Ma már sok számi nem a hagyományos életforma keretei között él.

Az utóbbi időben olyan problémás esetek adódtak, melyek miatt a számik az ENSZ Emberi Jogi Bizottságához fordultak jogaik érvényesítése végett: az Inarijoknál lévő Angelibe tervezett anorzonit-bánya és az ugyanott folytatott erdőirtás. Az ENSZ a helybeliek mellett foglalt állást, és felszólította Finnországot, szüntessen be minden indokolatlan pusztítást a területen.

1990-ben Norvégia ratifikálta az ILO (az ENSZ Munkaügyi Szervezetének) 169-es számú, az őslakos népekről szóló egyezményét. Ez alapján a számikat őslakosoknak ismerik el, nem pedig ugyanolyan etnikai kisebbségnek, mint például a cigányokat. Finnország, csakúgy, mint Svédország és Oroszország nem ratifikálta ezt az egyezményt, pontosan azért, mert a számik nem rendelkeznek a nemzetközi emberi jogi egyezményeknek megfelelően az őket őslakosokként megillető jogokkal. Kezdeményezések voltak korábban is, ami a földterületek tulajdonjogát illeti, például Finnországban 1952-ben, 1973-ban és 1990-ben bizottság indítványozta, hogy törvényben döntsenek a föld- és vízterülethez való jogról, ám eredménytelenül. Az hogy Lappföld legészakibb része kinek is a tulajdona, máig kényes kérdés. A számik azt sérelmezik, hogy az ő tulajdonukat a gyakorlatban a törvény nem védi olyan erővel, mint más állampolgárokét.

A földhasználattal szorosan összefügg a rénszarvastartás problémája, melyről részletesen a későbbiekben lesz szó.

2.2.3. Nyelvhasználat

Az Alkotmányban sokáig nem volt a svédhez hasonló rendelkezés a számik nyelvhasználatával kapcsolatban, hivatalosan nem ismerték el, és máig nem is ismerik el „nemzeti” nyelvnek (Finnország második, a finnel egyenrangú hivatalos nyelve a svéd). Az 1960-as évekig a számi-politikát is az asszimilációra törekvés jellemezte. 1991-ig a számi nyelv helyzete egyáltalán nem volt kielégítő, az 1991-es Lapp Nyelvtörvény azonban javított a helyzeten: ekkor ismerte el a törvény Lappföld három legészakibb körzetét alapvetően számi-nyelvűnek, ahol a számi minden tekintetben hivatalos nyelvként használható a finn mellett. Továbbá a számik egy sor olyan hatóságnál használhatják nyelvüket, mely lakóhelyükön kívül található, amennyiben ügyfélként jelennek meg, vagy olyan ügyről van szó, melyben különösen érintettek. Ez a gyakorlatban olyan regionális és kommunális közigazgatási hatóságokat és elsőfokú bíróságokat jelent, amely részben vagy teljesen magában foglalja a számik lakóhelyét: ilyen például Lappföld tartományi elöljárósága (Lapin läänihallitus), és ennek hivatalai, az igazságügyi, az adatvédelmi és az egyenlő bánásmódot felelős ombudsman. Ez a gyakorlatban főleg tolmácsok és fordítók igénybevételét jelenti. Végül a törvény rendelkezik arról is, hogy néhány, a számikat is érintő jogi anyag a finn és svéd nyelv mellett számi nyelven is nyilvánosságra kerüljön, a 12.§ szerint ez az Országgyűlés megfelelő törvényeire is érvényes. Első példa ennek megvalósulására maga a Számi-törvény.¹

---

¹ Hofmann (1993): 113

A két kisebb számi nyelv, az inari- és a kolta-számi rosszabb helyzetben van. Csupán az utóbbi években figyelhető meg pozitív változás ezeknek a nyelveknek a „kezelésében”. Az Európai Unió és a Finn Kulturális Alap támogatásával igyekeznek megteremteni az ezen nyelvek fejlődéséhez és fennmaradásához szükséges feltételeket Inariban, Ivalóban és Sevettijärviben. Például kisgyermekeknek a játszótérhez hasonló, ún. „nyelvi fészkekben” (kielipesä) tanítják játékosan a nyelvet.

Fontos a nyelvhasználat terén az 1994-ben életbe lépett, az evangélikus egyházakról szóló törvény, mely kimondja, hogy azokban az egyházközségekben, amelyek teljesen vagy részben számi területen helyezkednek el, az egyházi hivatalokban használható a számi nyelv, valamint lehetőség van ezután egynyelvű számi, ill. kétnyelvű finn-számi egyházközségek létrehozására is. Az egyházi szervezet annyiban megelőzi az állami szervezeteket, hogy 1999-ben az egyházi tanács úgy határozott, a számik vegyenek részt saját képviselővel az egyház legfelső döntéshozó testületében. Ezt a képviselőt a Számi Parlament evangélikus tagjai választják meg.

A számik kisebb részét alkotó a kolta-számik hagyományosan ortodoxok, körükben már készül a liturgia kolta-számi fordítása. Az evangélikus számikkal ellentétben nekik nincsenek számi anyanyelvű papjaik, csupán egy számi anyanyelvű kántoruk (1999-es állapot).

2.2.4. Kultúra

A számik hagyományos életformája miatt a számi kultúra megőrzése sokkal nehezebb, mint a svéd nyelvűeké. A számiknak az Alkotmányban foglalt joguk (HM 14.3 §), hogy mint őslakosok megtartsák és fejlesszék saját kultúrájukat. Ezen kívül joguk van saját nyelvüket és kultúrájukat érintő autonómiára a Lapok Hazájában (HM 51 a §). Ezt valósítja meg a már említett Számi Parlament.¹

1934 óta évente többször jelenik meg a Sámelaš című számi nyelvű folyóirat, melyet ingyen juttatnak el minden számi háztartásba. 1987 óta létezik inari-számi nyelvű folyóirat, az Anaraš, melyet az Inari Számi Nyelv Egyesülete jelentet meg évente négyszer és juttat el az inari számi nyelvet beszélőkhöz. Sajnos mindkét újság terjesztését jelentősen befolyásolja az anyagiak hiánya, így nem tudnak fizetett munkatársakat alkalmazni, és a lap sem jelenhet meg gyakrabban.

Norvégiában viszont az utóbbi években megerősödött a számi nyelvű újságírás. A Karasjokiban hetente kétszer megjelenő lapot szeretné a kiadó napilappá fejleszteni. Kautokeinóban kulturális hetilap jelenik meg, ezen kívül az Evangélikus Szabadegyház mind Svédországban, mind pedig Norvégiában jelentet meg vallásos lapokat. A Norvégiában megjelenő újságoknak sok előfizetője van Svédországban és Finnországban is.

Inariban található az Európai Unió legészakibb könyvkiadója, a Kustannus-Puntsi, mely finn és számi nyelven jelentet meg számi, lappföldi és skandináv témájú könyveket 1996 óta családi vállalkozásban.

A svéd nyelvű kisebbséggel összehasonlítva a számik lehetőségei a médiában jóval szegényebbek. Nincs például számi nyelvű tévécsatorna, de még számi nyelvű adás sem. A norvégi Számi Rádió közvetít számi nyelvű tévéműsort évente(!)

---

1 Sámediggi:Sámediggi 2000-2006

20 órában, mely főleg gyermek-, magazin- és riportműsor. A Svéd Televízióknak is van számi nyelvű adása, évente (!) 10 óra.¹

Saját rádióadóval viszont rendelkeznek a számik Finnországban, az YLE-n belül működik a 16 embert foglalkoztató Sámi Radio, melynek központja Inariban található. A rádió 1991-ben kapott saját csatornát, és azóta a legfontosabb médium az anyanyelv ápolásában. A műsorokat két stúdióból sugározzák, és napi kapcsolatban állnak a norvégiai és a svédországi számi rádióval is, egymástól gyakran vesznek át műsorokat. Mivel Inari körzetében beszélik a legtöbb nyelvet az országban (az északi, a kolta és az inari lappot, valamint a finnt), a rádióadások is négy nyelven szólnak. A rádió épülete mellett található Inariban a Számi Területek Oktatási Központja (Saamelaisalueen koulutuskeskus), a Számi Parlament és a Számi Múzeum is. Ezáltal Inari a számik központjává vált, mely jól megközelíthető a számik számára és kiváló közlekedési összeköttetései is vannak.²

Az YLE Számi Rádió fejlesztette ki a világ első számi nyelvű teletext-televízióját, a Sámi info-t. Az ennek fogásához szükséges dekódereket is ők terjesztik. A Sámi info 440 oldalas, híreket és egyéb információkat szolgáltat. Működését az EU, a Lappföldi Szövetség (Lapin liitto) és az oktatási minisztérium támogatja.

A számik sokáig írástudatlanok voltak, nem létezett írott számi nyelv sem. Az első könyv, amely számi nyelven megjelent, a Biblia volt, mely 1898-ban jelent meg északi-számi nyelven. Az első, számi által számi nyelven írt könyv 1910-ben jelent meg, szerzője JOHAN TURI, címe *Muittalus samid birra* (Elbeszélés a számikról), magyarul *A lappok élete*. A könyvet két másik követte 1920-ban, majd 1931-ben. Az első számi nyelvű regény 1912-ben jelent meg, írója ANDERS LARSEN. Ez a könyv igen fontos volt a számiknak, noha tartalmilag meglehetősen egyszerű. Számi szépirodalomról beszélve meg kell említeni MATTI AIKIO nevét, aki mint a számik nagy költője tűnt fel, ám később - a számik nagy szomorúságára - norvég nyelven alkotott, noha tökéletesen beszélte anyanyelvét. Hat regényt írt – mind norvégul. Nagy mérföldkőnek számított HANS ASLAK GUTTORM 1940-es novellakötete, a *Koccam Spalli*. Ő volt az első számi író, aki (1984-ben) megkapta az Északi Tanács Irodalmi Díját. Az 1970-es években virágzásnak indult a számi irodalom. Igen jelentős alkotó NILS ASLAK VALKEAPÄÄ, aki jojkákat énekel, verseket ír, és képzőművész is. Ő az egyik legismertebb számi művész, és sokat tett és tesz azért, hogy a számik helyzetéről minél többen tudomást szerezzenek.

Az önálló lapp filmművészet is egyre ismertebb. NILS GAUP filmrendező híres filmjét – *Offeláš*, norvégul *Veiviseren*, angolul *The Pathfinder*, magyarul *A nyomkereső* – 1989-ben Oscar-díjra jelölték.

2.2.5. Oktatás, művelődés

Az óvodákról szóló törvény kimondja, hogy a településeknek kötelességük olyan óvodákat fenntartaniuk, melyekben a gyermekek anyanyelve – finn, svéd vagy számi – a használatos nyelv.

Az általános iskolákról szóló törvény szerint az általános iskolai oktatás a számik lakóhelyén a finn mellett számi nyelven is folyhat. Azonban itt is figye-

1 Forrás: A Sámi Radio honlapja <http://www.yle.fi/samiradio/samedia.htm>

2 Uo. <http://www.yle.fi/samiradio/inarisu.htm>

lembe kell venni a svédnyelvű oktatásnál már említett rendelkezést: a tanulóknak mindenképp el kell sajátítaniuk a kielégítő finn nyelvi ismereteket, tanuljanak bár svéd vagy számi tannyelvű iskolában. A középiskolák kötelező oktatási nyelvét nem szabályozza semmiféle törvény, a gimnáziumokról szóló törvényben a 17 § kimondja, hogy a számi területen a gimnázium oktatási nyelve számi is lehet.¹ A számi nyelvű oktatás Finnországban az 1970-es években kezdődött. Ma az általános iskolák alsó tagozatában a számi lehet *oktatási nyelv*, vagy csupán tantárgy keretében tanult nyelv. *Fakultatív tárgyként* is tanulható, ez esetben megnő a tanuló óráinak száma. Felső tagozatban és gimnáziumban a számi nyelvet *anyanyelvként* vagy *választható nyelvként* lehet tanulni.

A 2000-2001-es tanévben 12 a számi nyelvet tanító iskola működött az országban. 187 tanuló vett részt számi nyelvű oktatásban, és 533 tanulta a nyelvet valamilyen formában. Az előző évek adataival összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy bár a tanulók száma csökkent, a számi nyelvű oktatásban részt vevők aránya folyamatosan emelkedett. 1994 óta van lehetőségük a számi anyanyelvű középiskolásoknak, hogy anyanyelvükből érettségizzenek.

A 2. táblázat azt mutatja, hányan és milyen formában tanulták a számi nyelvet a különböző iskolákban 2000 szeptemberében.

2. táblázat
Számi nyelvű oktatást folytató iskolák és számot tanulóik számának alakulása
1990 és 2001 között²

Iskolaév	Iskolák száma (darab)	Számi nyelvű oktatásban részt vett (fő)	Számi nyelvet tanult (fő)
1990-1991	9	90	590
1991-1992	10	76	553
1992-1993	10	94	552
1993-1994	12	109	587
1994-1995	13	114	625
1995-1996	13	115	602
1996-1997	12	144	571
1997-1998	12	113	593
1998-1999	13	116	604
1999-2000	14	135	574
2000-2001	12	187	533

Számi szakot három egyetem indít, a Helsinkii, az Oului és a Rovaniemi (Lappföldi) Egyetem. Ezen kívül a Lappföldi és az Oului Egyetemen meghatározott számú fenntartott hely van számi anyanyelvűek részére egyéb szakokon is. A

¹ Hofmann (1993): 114-115.

² Forrás: Lappföldi Megyeigazgatás (Lapin Läänihallitus) honlapja.

norvégiai Kautokeinóban működő Sámi Allaskuvla Egyetemen számi nyelvű oktatás folyik, és Finnországból is tanulnak itt diákok. Az itt szerzett diploma minden északi országban érvényes.¹ Finnországban számi nyelvű tanárok képzése folyik a Rovaniemi Egyetemen és az Oului Egyetemen.

Az oktatásban fontos szerepet játszik az 1977-ben Inariban alapított Számi Területek Oktatási Központja (Sámi Oahpahusguovddáš/Saamelaisalueen koulutuskeskus), melyben például az 1998-99-es tanévben a következők tanulására volt lehetőség: számi nyelv és kultúra (azok számára, akik nem beszélnek jól számiul), kézműves és művészeti szak, ezen belül faművesség, hagyományos számi népművészeti tárgyak készítése vagy ékkő- és nemesfém-megmunkálás, kereskedelmi és közigazgatási szakon üzemgazdasági ismeretek, szociális és egészségügyi szakon ápoló, természeti kincsek szakon naturális- és erdőgazdálkodás, szálloda, vendéglátás szakon szakács, általános műveltség szakon média-ismeretek, a felnőttképzésben pedig erdei vezetők képzésére lehetett jelentkezni. Az oktatás nyelve minden esetben a finn és a(z északi) számi.² A fenti tárgyakkól látszik, hogyan igyekszik az intézmény megvalósítani a törvényes előírásokat: 545/1993: „Az Oktatási Központ feladata, hogy a közeli számi területek igényeinek megfelelő képzés nyújtson, megóvja és fejlessze a számi kultúrát, a hagyományos mesterségeket, valamint elősegítse számi nyelvű oktatási segédanyagok kifejlesztését.”

1980-ban született meg az a törvény, mely biztosítja a számi nyelv használatát az általános iskolákban, az 191/1999 sz. rendelet pedig kimondja, hogy ha biztosítani lehet az átlag ötfős csoportokat, lehet számi nyelven oktatni, és ehhez állami támogatást igényelni.

2.2.6. A számik és az EU

A finn EU-csatlakozásról szóló jegyzőkönyvben külön jegyzőkönyv (No3) foglalkozik a számik helyzetével. Kimondja, hogy Norvégia, Svédország és Finnország, melyek elismerik, hogy a területükön élő számik felé bizonyos kötelezettségeik vannak, elköteleződött a számi nyelv, kultúra, életforma és hagyományos mesterségek biztosítása iránt. Úgy látják, hogy a számik hagyományos területein a hagyományos számi életforma és kultúra függ a természettől, ilyen például a rénszarvastenyésztés. Ezért megfogalmazznak bizonyos kitételeket a számikkal kapcsolatban. Ezek a következők: Az EU alapító okiratától függetlenül a számik részére biztosítható a rénszarvastenyésztésre való egyedüli jog a hagyományos számi területeken. (1. cikkely) A jegyzőkönyvet ki lehet a jövőben egészíteni más, a számik életformájához tartozó egyedüli jog biztosításával is. A Tanács egyetértve a Bizottság javaslatával valamint az Európai Parlamenttel és a régiók bizottságával, megteheti a változtatásokat a jegyzőkönyvben. (2. cikkely)

Sajnos az, hogy biztosíthatják a rénszarvastartásra vonatkozó kizárólagos jogot a számiknak, máig csupán feltételes módban igaz. Ezzel a kérdéssel a későbbiekben részletesebben foglalkozom. Először a pozitívumokat szeretném ismertetni.

Ahhoz, hogy a számik védelmében intézkedések születtek, hozzájárult, hogy Finnország csatlakozni akart az EU-hoz. Ennek ugyanis előfeltétele volt, hogy az utolsó nyugat-európai országgént csatlakozzon az Európa Tanácshoz. El kellett

1 Forrás: <http://www.minority2000.net/Gr-15/f6de.htm>

2 Forrás: A Számi Területek Oktatási Központjának honlapja <http://www.sogsakk.fi/>

tehát ismernie a területén élő kisebbségek jogait. A „80-as évektől kezdve kezdett Finnország pozitívan viszonyulni a kisebbségeihez, ekkortól érvényesül az a gondolat a törvényekben is, hogy a kisebbségek értékesek, tehát mindent meg kell tenni védelmükre.

A számik igyekeznek élni az EU-csatlakozás nyújtotta előnyökkel, mindent megtesznek annak érdekében, hogy minél kedvezőbb életfeltételeket teremtsenek maguknak, hogy megőrizhessék és továbbadhassák ősik kultúrájukat. Ezt szolgálja a Sámediggi által 1998. december 11-én elfogadott „1. Célterület – Számi EU” („Tavoite 1 – Sápmi EU” peruslinjaus / „Objective 1 – Lappish EU” basic guidelines) dokumentum, mely általános alapelveket és konkrét programok leírását tartalmazza, melyek megvalósításának finanszírozásában az Európai Szociális Alap (ESF) is részt vesz. Az EU-támogatásra háromféle projekttel lehet pályázni:

- „1. Célterület” / Tavoite 1: gyengén fejlett, ritkán lakott területek támogatása
- „2. Célterület” / Tavoite 2: olyan vidékek és városrészek segítése, melyek esetében szerkezetváltást hajtottak végre
- „3. Célterület” / Tavoite 3: A fiatalok, illetve huzamosabb ideig munkanélküliek támogatása

Az első kettő földrajzi területekhez kötött, a harmadikra az egész országból lehet pályázni.

A Számi Parlament által készített programok megfogalmazott célja, hogy a számiknak mint őslakosoknak lehetőségük legyen olyan körülmények között élni, érdekeiket pedig úgy képviselni, hogy megtarthassák és fejleszthessék nyelvüket, kultúrájukat, életformájukat és identitásukat más népcsoportokkal együtt. A tervezet négy intézkedési kört ismertet:

- *A számik közösségének és a nemzetköziségnek a fejlesztése*
Cél, hogy a finnországi számi képviselőt feltűnőbbben képviselje a számik érdekeit, ezáltal erősítse köztük az önazonosság- és az összetartozás-tudatot. Ez különösen nagy hatással lenne a hagyományos számi életforma továbbélésére, és főleg a fiatalok szempontjából fontos. A tervek között szerepel egy kulturális és nemzetközi központ létrehozása számi területen.
- *A számi nyelv és kultúra fejlesztése*
Ehhez tartozik az EU fejlesztési alapok felhasználásával olyan tervek megvalósítása, melyek segítenek abban, hogy olyan új munkalehetőségeket teremtsenek, valamint kielégítő számi nyelvű szolgáltatást nyújtsanak, védve ezzel a nyelvet.
- *A hagyományos számi mesterségek fejlesztése*
Ide tartozik a rénszarvastenyésztés, a halászat, a vadászat, a kisbirtokos gazdálkodás, melyeket támogatásokkal szeretnének fejleszteni, különös tekintettel a fiatalokra.
- *A tudomány és az oktatás fejlesztése*
Olyan oktatási és kutatási programokat szeretnének támogatni, melyek a számi identitás és kultúra megőrzéséhez járulnak hozzá. A számik aktívan be tudnának kapcsolódni a társadalmi fejlődésbe mint szakemberek az őket illető ügyekben. Ehhez a számik területén is szükség volna főiskolai szintű oktatásra és kutatásra.

Ezt a tervezetet a Lappföldi Szövetség (Lapin liitto) is támogatja, bevette programjába, mellyel „1. Célterület” címmel pályáz EU-támogatást. A várható EU-tá-

mogatás elosztására a Számi Parlament külön EU-munkabizottságot hoz majd létre, melynek feladata, hogy döntsön a támogatandó kezdeményezésekről és felügyelje azok megvalósítását. Ebben a munkabizottságban különböző területek számi szakemberei tevékenykednének, munkájukat pedig külön titkárság segítené.

Az igényelt összeg évente 12 M FIM, ami kb. 2 millió eurónak felel meg. Ennek a felét az állam állja, másik felét igénylik EU-támogatásként. Összesen tehát a 2000–2006 közötti időszakra 86 M FIM-ra van szükség a program megvalósítására, melyből 42 milliót kapnak az EU-tól.

Új kezdeményezés még a Rénszarvastenyésztő Népek Egyesülete is (WRH-Association of World Reindeer Herders), mely 1997-ben alakult Nyugat-Szibériában, ennek is alapító tagjai a finn számik. A legutóbbi kongresszus Inariban volt 2001. június 18. és 23. között. A kongresszus nem titkolt célja, hogy ismereteket terjesszen a rénszarvastenyésztésről, főleg az EU területén.

2.2.7. A rénszarvastenyésztés problémája¹

A számik többször jelezték, hogy a rénszarvastenyésztést szabályozó rendeletek ellentétben állnak Finnországnak azzal a kötelezettségével, hogy védje a kisebbségeket, és támogassa kultúrájuk fennmaradását. A legfontosabb problémák a következők:

- Finnországban a mindenkinek joga van rénszarvastenyésztésre, bárki, aki rénszarvastenyésztő területen él (Lappföld megyén kívül Oulu megye északi része), jogosult rénszarvast tartani és tenyészteni (valamint halászni és vadászni).² Amióta pedig Finnország EU-tag lett, ezt a jogot minden uniós állampolgárra kiterjesztették, aki állandó jelleggel ezen területeken él. A számik sérelmezik, hogy a finn törvények nem biztosítanak nekik kizárólagos jogokat, mondván, ezek a rendelkezések alkalmatlanok az asszimilációs folyamat megállítására, hiszen nem szabnak gátat a sokszor tőkeerősebb betelepülők rénszarvastenyésztésének, amely akadályozza az őslakosokat hagyományos életformájuk gyakorlásában, amely pedig a számi identitás része.
- A finn törvényhozás a számi területeken folyó rénszarvastenyésztést ugyanúgy kezeli, mint az ország egyéb részein történt, pedig a két helyzet teljesen más.
- Az ún. állami területeken az állam határozza meg, hány rénszarvast lehet tartani, közben pedig a rénszarvastenyésztést úgy kezeli, mint vállalkozási tevékenységet. A számik számára azonban a rénszarvastenyésztés a nyelv, a kultúra és az életforma alapja. Az előírt rénszarvas-szám megnehezíti a fiatalok bekapcsolódását ebbe a „mesterségbe”, és ezáltal a számik közösségébe is. Másrészt a 65 éven felüliek nem részesülhetnek a támogatásból, vagyis pont azok szorulnak ki a rénszarvastenyésztésből, akik tapasztalataik alapján legjobban tudnák közvetíteni a természetről és a réntartásról szerzett tudásukat a következő nemzedéknek. Márpedig ha a nyelv és a kultúra nem öröklődik át a fiataloknak, kihal.

---

¹ Ennek a fejezetnek a megírásakor főleg a Számi Parlament honlapján található „Saamelaisille oma porotalous ja sitä koskeva politiikka” c. anyagban talált, valamint Vizi Balázs 2001. május 8-án tartott előadásán elhangzott információkra támaszkodtam
² 848/1990. törvény, Forrás: www.finlex.fi

- Finnország a rénszarvastyenyésztést a mezőgazdasági tevékenységek körébe sorolja. A hagyományosan rénszarvastyenyésztéssel foglalkozó számik azonban sosem rendelkeztek megművelt földterülettel. Ezt figyelmen kívül hagyva az az előírás, hogy az EU-támogatások elnyeréséhez szükséges földterület és földművelő tevékenység. Így a réntenyésztők által elnyerhető EU-támogatások és egyéb előnyök sokkal kisebbek, mint a földműveléssel foglalkozóké. Ezen kívül a számi rénszarvastyenyésztőknek kötelező könyvelést vezetniük, és ez a tény csak növeli annak az esélyét, hogy vállalkozásokként kezeljék a réntenyésztést.

A Számi Parlament a probléma megoldását abban látja, hogy a számik hagyományos területein a réntartást el kell választani a mezőgazdasági tevékenységek-től. Már utaltunk a No3 jegyzőkönyvre, mely tartalmazza annak a lehetőségét, hogy Finnország biztosítsa a számiknak a saját réntenyésztési politikát, az ezt illető kérdésekben a döntési jogot és ennek a finanszírozását a saját területeiken. Ez biztosítaná a számi kultúra fennmaradását.

A Saamediggi szeretné, ha lehetőséget kapna arra, hogy az EU-ban a rénszarvastyenyésztéssel foglalkozó ügyek előkészítésében befolyása legyen, vagyis a Számi Parlament egy képviselője jelen lehetne és felszólalhatna azokon a miniszteri üléseken, melyek különösen is érintik a számi nyelvet, kultúrát és a hagyományos életformát, valamint a számik mint őslakosok helyzetét.¹ Am ilyesfajta lehetőség biztosításáról eddig még nem esett szó, sőt a legújabb rendelet (71/2000), amelyben a föld- és erdőgazdálkodási miniszter a maximálisan tartható rének számáról rendelkezik, éppen ez év június elsején lép életbe, és 2010. május végéig érvényesek az előírásai.

Nem csoda, ha a nemzetközi szervezetek is elítélik ez a fajta politikát. Az már említésre került, hogy Finnország nem tudta aláírni az ILO 169-es számú egyezményét, mely az őslakos népekről szól. Erre a tényre hivatkozva jelzi aggodalmát az Egyezmény a faji megkülönböztetés minden fajtájának eltörléséről (CERD) bizottsága is a 2000. július 31. és augusztus 25. között tartott 57. üléséről kiadott dokumentumában is. A 11. pontban a bizottság kifejti, hogy aggodalomra ad okot az is, hogy még máig nem tisztázott a számik földbirtokláshoz való joga. Aggasztó az is, amit az állam a számik réntartó területein engedélyez (valószínűleg itt arra céloznak, hogy külföldi illetve finn cégek is bányásznak a területen különféle ásványkincseket, vagy terveznek ilyen tevékenységet), ennek ugyanis könnyen áldozatául eshet a számi kultúra és a hagyományos életmód. A bizottság egyben felszólítja Finnországot, hogy törekedjen megegyezésre a földbirtoklási jogot illetően a számikkal, és a következő beszámolójában vázolja az elért eredményeket.² Ezt a „következő beszámolót” legkésőbb 2001. augusztus 16-ig el kellett készíteni – vajon van-e benne szó pozitív változásról?

Változásra utaló jeleket is lehet találni, csak keresni kell őket – legalábbis a szándék kitűnik például abból a tervből, melyet Finnország a 2000-2002 közötti időszakra fogalmazott meg, amikor az USA után ő tölti be az 1996-ban alakult

---

1 Elhangzott a Számi Parlament sajtótájékoztatóján 1999. szeptember 14-én, 9.30-kor, Inariban; Forrás: Sámediggi honlapja

2 CERD/C/57/CRP.3/Add.1, CERD/C/Misc. 15/Rev.2; Forrás: www.formin.finland.fi

Arktikus Tanács (Arktinen Neuvosto) soros elnöki tisztjét.¹ Az Arktikus Tanácsot Finnország, Svédország, Norvégia, Izland, az USA, Kanada és Oroszország hozta létre 1996-ban. Magas szintű együttműködési fórum, mely főleg az arktikus területek környezeti kihívásaival és a tartós fejlődést érintő kérdésekkel foglalkozik. Célja az arktikus területek lakosságának gazdasági, szociális és kulturális jólétének megteremtése, ennek elérése érdekében pedig fő tevékenységi köre az információszolgáltatás, az oktatás támogatása és az érdeklődés felkeltése az arktikus ügyek iránt. Ebben Finnország részéről a számik is képviseltetik magukat. Fontos, hogy foglalkozni szeretnének az őslakos népek „igen aktuális” helyzetével is, elmélyítve velük az együttműködést, bár konkrét célként kutatásokat és az Sarkkörü Egyetem (Arktinen Yliopisto/Lapin Yliopisto) fejlesztését jelölték meg. Gazdasági és szociális fejlődést segítő intézkedéseket is terveznek.

A finnországi svédek helyzetével összevetve meg kell állapítanunk, hogy a számik messze nincsenek hasonló helyzetben, bár létezik képviselőjük és formálisan autonómiát is kaptak, tulajdonképpen nem sok beleszólásuk van abba, hogy mi történik velük. Bár a „60-as évektől létezett a Lapp Tanácsadó Testület, mely számi ügyekben konzultált a törvényhozó testülettel, befolyása a döntésekre sem ennek, sem utódjának, a Számi Parlamentnek nem volt. Ha Lappföldön tovább folyik a számi területeken a hagyományos számi életmód ellehetetlenítése, nem-sokára azon vehetik észre magukat a finnek, hogy már nincsen kiket kutatni az EU-tól kapott pénzből, és a külföldi turisták is csak a lapp ruhába öltöztetett finn egyetemistákat láthatják, ha elvetődnek a sarkkörü Santa Claus Land-be.

3. BEFEJEZÉS

Mikor hozzákezdtem az anyaggyűjtéshez, azt gondoltam, a téma azért érdekes, mert Magyarország sokat tanulhat majd abból, ahogyan a finnek illetve az Európai Unió kezeli a kisebbségek problémáját. Meglepő volt szembesülni azzal, amit JÁVORSZKY BÉLA a következőképpen fogalmazott meg: „... a kisebbségi megaláztatás ördögi állapota ugyanolyan természetes itt, a demokratikus Skandináviában, mint odahaza, Közép-Európa keleti felének csöppet sem idillikus tájain. Hihetetlen, de igaz: azok az országok, melyekről mi szeplőtlenül tiszta képet ringatunk magunkban, ha mértékben nem is, de erkölcsi megítélésben ugyanakkora bűnököt követtek el kisebbségeikkel szemben, mint Európa más népei.”²

A Finnországban élő kisebbségek esetében a külső hatásnak nagy szerepe volt, pl. Ahvenanmaa esetében a területrendezésnek, a számik esetében az Európai Unióhoz való csatlakozásnak. Viszont ez a külső hatás azt eredményezte, hogy államon belül létrejöttek olyan együttélési formák, melyek valóban példaértékűek. Főleg azért, mert megmutatják, hogy nem jelent veszélyt a többségi csoportra, ha biztosítja a kisebbségek jogait. Erről beszélt MAX VAN DER STOEL, az EBESZ kisebbségvédelmi főbiztosa egy budapesti nemzetközi konferencián, amikor a

---

1 Forrás: 2000. október 6-án megjelent kormányjelentés, az Államtanács honlapjáról www.formin.finland.fi

2 Jávorszky: 44.

következő szavakkal fejezte be beszédét: „Egy olyan világban, ahol az egymástól való függés egyre nő, meg kell találnunk az utat, hogy ne csak az államok közti, hanem az államokon belüli kapcsolatokat is javítsuk. Ez arra indít majd minket, hogy a számunkra értékes identitásokat oly módon értékeljük, hogy közben ne veszélyeztessük azokat az általános struktúrákat, amelyek biztosítják a törvényességet, a rendet, a békét és a jólétet.”¹

Ehhez mind a hatalom, mind pedig a kisebbségek aktivitására szükség van, ezért a lappok, a romák, a tatárok, vagy a régi és új oroszok példájából is sokat lehet tanulni. Az egyik tanulság, hogy nagyon fontos az önszerveződés, az érdekérvényesítés akarása. Ebben pedig az identitás megőrzése játszik nagy szerepet. JÁVORSZKY BÉLA jó tíz évvel ezelőtt még úgy írt a finnországi kisebbségekről, mint akik nem akarnak többé kisebbségek maradni, hanem minél fájdalommentesebben be akarnak olvadni. A skandináv kisebbségi népcsoportok legnagyobb baja ekkor szerinte „némaságuk, a fásultságuk, az, hogy legtöbbször beletörődött sorsa illetően alakulásába”². Kutatásaim során úgy tűnt, hogy ha valamikor igazak is voltak JÁVORSZKY szavai, fordult a kocka, mára a finnországi kisebbségek magukhoz tértek.

A számik remélhetőleg bebizonyítják majd, hogy egy kis nyelvnek is van jövője (1999-ben megszületett az első doktori disszertáció számi nyelven a Lappföldi Egyetemen); és ha hagyományos életformájuk megőrzését az állami intézkedések nem hátráltatják, nem tűnnek el csupán múzeumokban hagyva gazdag néprajzi anyagot maguk után. Ebben viszont bizonyára nagy szerepük lesz a határokon átnyúló szerveződéseknek.

Tanulmányomnak gondolom munkám végén ismertetni az Európa Tanács és a Minority Rights Group Finnországi Szervezetének választ 1999-ben Finnország beszámolójára, melyet a területén élő kisebbségek helyzetéről és a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény megvalósításáról készített. (Itt most csak a számikról szóló részt idézem.)³

Az Európa Tanács a következő problémákat veti fel a számikkal kapcsolatban:

- A legelső probléma rögtön a számi meghatározás, a Számi Parlament kívánsága, hogy változtassák meg a jelenleg érvényben levő törvényt, és csak azokat ismerjék el számiknak, akik beszélik az anyanyelvüket, míg ma azok is számi-

---

1 „In an increasingly inter-dependent world, we must find ways to improve relations within states and not only between them. This will enable us to enjoy the individual identities that we cherish without threatening the common structures that guarantee law, order, peace and prosperity.” – Max van der Stoep beszéde 2001. május 7-én

2 Uo.

3 Comments and Additional Information to the Initial Report of the Government of Finland on its Application of the Framework Convention on the Protection of National Minorities; Forrás: A finn Emberi Jogi Szervezet honlapja www.ihmisoikeusliitto.fi/fraamit.html; A Keretegyezmény IV. fejezetének 25.1. cikke alapján az országok a Keretegyezmény alkalmazásával összefüggő tájékoztatást rendszeresen el kell, hogy küldjék a Főtitkárnak, ám a legelső jelentést a Keretegyezmény hatályba lépésétől számított egy éven belül kell elküldeni. Ez a jelentés teljes körű tájékoztatás kell, hogy legyen a törvényhozási és egyéb intézkedésekről, melyeket az adott ország tett a Keretegyezményben lefektetett kötelezettségeinek biztosítására. (Forrás: a Keretegyezmény nem hivatalos fordítása; In: Az Európa Tanács válogatott egyezményei).

nak számítanak, akiknek legalább az egyik nagyszülőjük számiként van bejegyezve régi nyilvántartásokban. Megegyezés nem született a kétféle vélemény képviselői között, így egyelőre nem foglalkoznak a definíció tisztázásával. De kikkel kellett volna megegyezni a megfelelő definícióról? Akik finnként a számik területén élnek, és meglehetősen ellenséges magatartást tanúsítanak az óslakosokkal szemben? Általában ezeket az embereket csak a jövőbeni gazdasági céljaik motiválják.

- A számik földhöz való jogának kérdésében semmi változás nem történt. A számik nagy része még ma is a hagyományos életformában él, réneket tenyészt, halászik, vadászik. Ezeknek a „mesterségeknek”, különösen a rénszarvastenyésztésnek viszont előfeltétele a hatalmas terület és az érintetlen természet. Az ILO 169-es egyezmény aláírása végett is feltétlenül szükség lenne a számikkal szembeni politika megváltoztatására.
- A finn kormány általában nem tájékoztatja a réntenyésztőket a területükön tervezett beruházásokról, pl. útépitésről, így azok nem tudnak ellenvéleményt nyilvánítani.
- A tömegtájékoztatási eszközök nem mindig objektívek, ha a számikról van szó. A finnek egy része nem nézi jó szemmel, hogy a számik egyre több jogot kapnak, a kormánynak azonban gondoskodnia kellene arról, hogy az őket megillető jogokat biztosítsa a számi lakosságnak.

Mint ahogy ebből, valamint a dokumentum többi részéből is kitűnik, melyek a többi kisebbséggel kapcsolatos hiányosságokra is rámutatnak, a kisebbségek problémájának megoldása nem megy egyik napról a másikra, és a mégoly „példás magaviseletű” országnak tartott Finnország esetében is van még mit tenni a kisebbségek védelme érdekében. Nem mindegy, hogy egy országnak sikerül-e megőriznie sokszínűségét, melyet a területén élő nemzetiségek eltérő kultúrájának köszönhet, vagy a többség nacionalista törekvése sikeresen elősegíti ezen népcsoportok asszimilációját. A világban párhuzamosan jelentkezik a globalizáció és a regionalizmus. „A globalizáció az egyformaság veszélyét hozza magával [...] A béke sokszínűséget, [...] multietnikus és többnyelvű társadalmakat jelent.”¹ Finnország – ahogy kutatásaim során tapasztaltam – ha lassan is, de abba az irányba halad, hogy a területén élő kisebbségeknek biztosítsa az őket megillető jogokat, hogy ezek ne érezzék fenyegetve létüket, az ország pedig megőrizhesse kulturális sokszínűségét.

IRODALOM

Könyvek, folyóiratok

DUNAY P., GAZDAG F.: A helsinki folyamat: Az első húsz év. Zrínyi kiadó, Budapest 1995

GIRASOLI, N.: A nemzeti kisebbségek fogalmáról. Akadémiai Kiadó, Bp. 1995

---

¹ A békéhez való emberi jog. Az UNESCO főigazgatójának nyilatkozata 1997 szeptemberében. Idézi: Skutnabb

- HORN: A kisebbségi jogok biztosítása Finnországban. In: Pro Minoritate V. évf. 2. sz. p 64-85
- HOFMANN, R.: Die rechtliche Stellung der Minderheiten in Finnland. In: Das Minderheitenrecht europäischer Staaten. Teil 1. Jochen Abr. Frowein... (Hrsg.) Heidelberg 1993.
- HOFMANN, R.: Der Schutz von Minderheiten in Europa. In: Europa-Handbuch, Werner Weinfeld (Hrsg.) Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1999
- KOVÁCS, P.: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Pro Minoritate könyvek. Osiris, Budapest 1996
- KOVÁCS, P.: Az Európa Tanács a nemzeti kisebbségek védelmében; In: Gazdag Ferenc és Kovács Péter: Az Európa Tanács 1949-1999. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet Budapest 1999
- JÁVORSZKY B.: Kisebbségek és bevándorlók. In: Hírel 1990. 10. szám 41-44. old.
- Az Európa Tanács válogatott egyezményei. Conseil de l'Europe, Osiris, Budapest-Strasbourg 1999, p. 154-161.
- VIZI B.: Az Európai Unió és a kisebbségek jogai, In: Kisebbségkutatás 2001/2.

Internetes anyagok

- A Miniszterelnöki Hivatal honlapja: 2001. április
<http://www.meh.hu/nekh/Magyar/8/ensz/unrigh~1.htm>
- Az YLE általános jelentése az 1999-es évről - Yleisraportti 1999
<http://www.yle.fi/yleisotutkimus/Yleisokertomus99.pdf> 2001. március
- MONIKA - Monikulttuurinen kanava, a Finn Külügyminisztérium finnországi kisebbségekkel foglalkozó honlapja - 2001. január www.monika.to
- Finnugor és szamojéd népek és nyelvek - 2001. április www.fu.nytud.hu
- CIA adatbázis - 2001. április
<http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/fi.html>
- A Számi Parlament honlapjáról - Sámediggi - a következő cikkek: Saamelaiset Suomessa, Sámediggi 2000-2006, Suomen puheenjohtajuuskausi Euroopan Unionissa, Saamelaisille oma porotaluos ja sitä koskeva politiikka 2001. április
<http://www.saunalahti.fi/~samedigg/diggisu.htm>
- Lapp megyeigazgatás honlapja- Lapin lääninhallitus - 2001. február
www.intermin.fi/suom/laanit/llh/3saamelais.html
- Az Államtanács honlapjáról: Az 1999. június 11-én módosított Finn Alkotmány - 2001. április <http://www.om.fi/perustuslaki/3312.htm>
- LOSS, S.: A finn kaale cigányok közösségi joga, a vérbosszúmodell, In: Belügyi Szemle, 1999/7-8. - 2000. május www.romapage.hu/konyvtar/tan022.htm
- HYVÄRINEN, KUUSINEN, KAIKKONEN, MÄNNISTÖ: Monikielisyys ja identiteetti - Többsnyelvűség és önazonosság, <http://edtech.oulu.fi/sampo/98-99/logo/cumu/meediot/> 2001. április
- HERTUA, Mervi: Saamelaiset - Kirjastot - 2001. április
<http://syy.oulu.fi/kurssit/ekkt/99/r4/index.html#1.4.%20Saamelaiset%20organisatiot>
- Veszélyeztetett népek a világon- Bedrohte Völker weltweit 2001. április
<http://www.gfbv.de/voelker/europa/saami.htm>
- Finn törvénytár az interneten - www.finlex.fi/lains/index.html
<http://www.norssi.oulu.fi/projektit/6awww/jukkayl/hissa.htm>

- A rénszarvastenyésztők honlapja: www.paliskunnat.fi/wrhc 2001. április.
- VARENNE, F., DE: Kisebbségi jogok a nemzetközi jogban. In: Fundamentum. Az emberi jogok folyóirata. Kiadja az Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ Alapítvány 1998. 1-2. sz. <http://www.c3.hu/~indok/f/9812/02.htm> 2001. február
- SKUTNABB-KANGAS, T.: Nyelvi sokféleség, emberi jogok és „szabad” piac. In: Fundamentum. Az emberi jogok folyóirata. Kiadja az Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ Alapítvány <http://www.c3.hu/~indok/f/rtart.htm> 2001. április.
- Aland honlapja: www.aland.fi/virtual/finsk/frame.html 2001. április
- Einheitliches Programmplanungsdokument für Ziel 3 2000-2006, Åland, Finnland - http://europa.eu.int/comm/employment_social/esf2000/ms/fin-aland-obj-3-doc-de.pdf 2001. április
- Az Ålandi Statisztikai és Gazdasági Elemzési Hivatal honlapja - ASUB - Ålands statistik och utredningsbyrå www.asub.aland.fi 2001. április
- Az Ålandi Tartományi Kormány honlapja: www.lagtinget.aland.fi 2001. április
- A Számi Parlament 1999. szeptember 14-i, Inariban tartott sajtótájékoztatójának anyaga www.netti.fi/samediggi 2001. április.
- A 2000. október 6-án megjelent kormányjelentés az Arktikus Tanácsról www.forin.finland.fi 2001. február.
- A Romani Union finnországi roma szervezet honlapja: <http://www.vn.fi/vn/stm/suomi/pao/ronk/rindex.htm> 2001. április.
- Az Államtanács honlapja: www.vn.fi 2001. április.
- Az EBESZ honlapja: www.osce.org 2001. május.
- A Finn Emberi Jogi Szervezet (Ihmisoikeusliitto) honlapja: www.ihmisoikeusliitto.fi 2001. április.

Konferencia

MAX VAN DER STOEL beszéde és VIZI BALÁZS „A lapp parlamentek a skandináv országokban” című előadása a 2001. május 7-8-án a Collegium Budapest által szervezett „A nemzeti és etnikai kisebbségek részvétele a közéletben” c. nemzetközi tudományos konferencián.

Hubai József

MAGYARORSZÁG TERMÉSZETI ERŐFORRÁSAINAK KÜLGAZDASÁGI FÖLDRAJZA

A globalizálódó világ egyre nagyobb figyelmet fordít a természeti erőforrások állapotára és az azzal kapcsolatos gazdálkodásra. Az 1990-es évek első felében megjelent kiadványok minimum nyolc világnyelven tették közzé a világ közel másfél száz országának természeti erőforrásait tartalmazó adatokat, valamint problémákat. A világgazdaság fejlődésének fő tendenciáját vizsgálva ismerjük, hogy a legfejlettebb és a közepesen fejlett régiókban nagymértékben mérséklődik a hetvenes évek eleje óta a nyers- és alapanyag, az energia felhasználása, folytatódik és fokozódik a posztindusztriális, informatikai társadalomba való átlépés menete és mértéke. Mindez oda vezet, hogy a világgazdaság értékrendjében csökken a nyersanyag és az energia pozíciója, és felértékelődik a kreatív, kvalifikált humán erőforrások csoportja.

Hazánknak – amely a posztindusztriális ciklus kezdetén áll – szükségszerű, hogy természeti erőforrásaival, azok értékváltozásaival és hasznosításával naprakészen, közép- és hosszú távon egyaránt tisztában legyen, a kedvező adottságait jól kiaknázza, a kedvezőtleneket időben feltárja, s kidolgozza hatásos terápiáját.

HUBAI JÓZSEF tankönyve azt a kérdést vizsgálja, hogy a rendszerváltás és az azóta Magyarországon lezajlott folyamatok hogyan hatottak a természeti erőforrások számbavételére és a közgazdasági hasznosításra. Különösen nagy súlyt fektet a szerző arra a kérdésre, hogy ezen rövid idő alatt a külkereskedelemre milyen feladatokat róttak a változások.

Geográfusaink és közgazdászaink nagy része a természeti erőforrások szerepét, fontosságát – divatirányzatoktól függetlenül – eddig sem becsülte le. Ők a természeti erőforrásokat jelentősnek tartották a gazdasági növekedésben, a gazdasági szerkezet átalakításban és a nemzetközi munkamegosztásban.

Természeti adottságaink részben megújuló lehetőségeit képezik a gazdaságnak (pl. éghajlat), részben stabil tényezői a fejlődésnek (pl. talajadottságok). Közép- és hosszú távon előrevetítik honunk gazdasági kibontakozását, megújódását. Ugyanakkor segítik a nemzetközi munkamegosztás változó körülményeiben való eligazodásunkat.

Mivel hazánk – köztudottan – nyitott gazdaságú ország (nemzeti termékének közel 40%-át külföldön realizálja), külkereskedelmi forgalmában nagy mennyiségű nyersanyagot és energiahordozót hoz be, illetve félkész és készterméket visz ki az országból, ezért a külkereskedelmi ügyleteknél lényeges, hogy minél nagyobb haszonra tegyünk szert, kiaknázzuk komparatív előnyeinket.

A 21. századba lépve időszerűvé vált természeti erőforrásaink számbavétele, becslésük, összetételük megállapítása, területi szóródásainak és hatásainak analízisa. A természeti erőforrások felhasználásának folyamatában lényeges, hogy megismerjük a nyersanyag-energiahordozók kitermelési hatékonyságán túl a feldolgozás - értékesítés - piacosítás további fázisában jelentkező eredményeket. Ezek komplex, pontos ismeretében tudhatunk valóságos értékítéletet alkotni a természeti erőforrásokról.

A korlátozott állami források, a változó világpiaci árak azt sugallják, hogy a hazai privát-, de főleg a nemzetközi tőke érdeklődése irányában célszerű a földkéregben lévő erőforrásaink sorsát kijelölnünk. Mindezt előkészítené a geológiai feltáró munka és a kapcsolódó tudományos kutatások. A részben alkalmazott „gyeplőt a lovak közé” elv mérsékelné az állami költségvetés terhelését, kockázatvállalását, az új vállalkozások pedig a világpiaci adottságoknak megfelelően, az új műszaki-technikai eljárások elterjesztésével életképes, piacképes cégeket hoznának létre. Amennyiben szükségét látják, hazai vagy nemzetközi vertikumokba szerveződnének. Így zavartalanul érvényesülhetnének a természeti adottságokból táplálkozó komparatív előnyök. Egyben természeti erőforrásaink értéke megmértetne a világpiac objektív mérlegén.

Várható, hogy új integrálódási törekvéseink, valamint a regionális európai gazdasági átrendeződések szelektíven fel- és leértékelnek természetierőforrás-potenciánkból elemeket.

A tankönyv közgazdasági, külgazdasági, külkereskedelmi és gazdaságföldrajzos szakemberek, illetőleg jelöltek, hallgatók számára készült. Ezenkívül mindenkinek érdekes munka, aki hallott arról, hogy mekkora nemzeti vagyonvesztés ment végbe az elmúlt évtizedben Magyarországon, és ez vonatkozik-e a természeti erőforrásokra is.

A szerző külön hangsúlyt helyezett a nyugat-európai (EU) és közép-európai, valamint a keleti integrációs és regionális folyamatok hatásának bemutatására a természetierőforrás-gazdálkodásban. Külön fejezet elemzi majdani uniós csatlakozásunk kérdőjeleit természeti erőforrásaink külkereskedelmi, külgazdasági aspektusait illetően.

A szakemberek a hazai és külföldi természeti erőforrásokkal való hatékonyabb gazdálkodás újszerű megoldásaival ismerkedhetnek meg a szép kiállítású könyvet tanulmányozva.

(Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001.)

SUMMARY

Pál MAJOROS, Réka KOVÁCS

The relationship between the European Union and China at the turn of the Millenium

The Chinese economy has radically changed in the past 20 years. China has become the sixth largest trading country in the world and its trading relations have been restructured. The authors are analyzing the relationship between China and the European Union in their study: they demonstrate the historical development of their partnership and their political relations, including the questions of human rights. In their analysis they put emphasis on the economic and trade relations, including the the flow of foreign direct investment, which are very important when mentioning Chinas joining to the WTO. There is a separete chapter dealing with the relationship between China and Germany. The major conclusion of the authors is that the two participants have been searching for each other based on different motives. China often needed support to break out from the political separation. The European Union could not let itself be left out from the Chinese market. After all, the two intensions have met, and still meet each other, as it is witnessed by the results of the development.

FANG NING

The relationship between Chinese reforms and opening up and international economy and international trade

The economy of the People's Republic of China has significantly strengthened in the past 50 years; its economy has increased 32-fold, the industrial production has grown by an annual average of 13,6% between 1985 and 1996 and it registered the biggest increase in its GDP in the 90s from among the most important countries in the world.

Changes are expected in the structure of China's international economy as a result of diversification brought on by the need to strengthen its economic relations with other countries and regions besides the USA, Japan, Western Europe and its traditional trading partners. As part of this new process, it is possible that China further develop its trade relations with Hungary and East-Central Europe.

György NESZMÉLYI
External trade indicators of the Republic of Korea
(ROK) and the main characteristics of trade
between ROK and the European Union

Republic of Korea (South Korea), one of the most significant economy of the East-Asian region has successfully recovered from the financial-economic crisis of 1997-98. Regarding the foreign economic orientation of South Korea, the two "traditional" partners (US, Japan) are still plying decisive role. Korea however makes strong efforts to intensify her economic relations with other countries and regions, among which two main directions can be identified: once the countries of Korea's wider region (China, ASEAN-countries), the other region is Europe (European Union and other developed or transitional European economies). Economic relations (trade and FDI) are rapidly developing between Hungary and the Republic of Korea too.

This paper attempts to introduce the recent situation of the EU-Korea trade relations and also some of the main characteristics of the Korean economy.

Mária Balogh

**The effects of the accession to the European Union
on the national and ethnical minorities in Finland**

The topic of my thesis work in 2001 was the effect of the accession to the European Union (EU) on the national and ethnical minorities in Finland. This article contains the first part of the thesis and the chapter about the Sami people (Lapps). In the first part of my work I write about the problem of the term "minority" and about the most important documents for the protection of the minorities in Europe. In the second part of the work I describe the position of the minorities in Finland, the Swedish-speakers, the Sami people (Lapps), the Romas (Gypsies), the so-called "old Russians", the Tatars and the Jews. Until the 1960's, Finland used assimilation- policies against most of the minorities. An exception was the position of the Swedish-speaking community. When the country decided to join the EU, it had a lot to do for the protection of the minorities. The not well-known fact is, that Finland was the last of the Western European countries to become member of the Council of Europe. One of the most sensitive issues is to ensure for the indigenous the right for land. A sensitive topic is the contents and implementation of the Indigenous and Tribal Peoples Convention 169 of the International Labour Organisation (ILO). This connects closely with the problems of the reindeer-breeding in Lapland. A further problem is the protection of the rights of the Russian-speaking community, and the discrimination of the Romas (Gypsies). The effect of joining the European Union is generally positive, particularly for the minorities, who live together in geographical proximity (the Swedish-speakers, Sami people), since they can successfully apply for regional supports from the EU, and they can use it for their own purposes. For the conservation of identity, the organizations extending over borders have an important role. Although the protection of the minorities in Finland is not perfect, if it continues in this direction, the minorities will enrich the culture of the country instead of the assimilation, and by their contacts across the borders they will have a positive influence on the Finnish economy.